

**Ohjaajien kokemuksia työstään
yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden
ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa**

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö
Sosionomikoulutus, Hämeenlinnan korkeakoulukeskus

Kevät 2021

Elina Rahmani

Tekijä	Elina Rahmani	Vuosi 2021
Työn nimi	Ohjaajien kokemuksia työstään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa	
Ohjaajat	Päivi Mäntyneva ja Seija Pajari-Stylman	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössä tarkasteltiin, millaisia kokemuksia ohjaajilla on työstään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa. Ohjaajan työtä vertailtiin ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa sekä tarkasteltiin työn kehittämistarpeita. Teoreettisena viitekehyksenä olivat teoriat tarpeista, kotoutumisesta, kiintymyssuhteesta ja rooleista. Tutkimusaineistoksi haastateltiin kuutta ohjaajaa puolistrukturoidulla teemahaastatteluilla ja aineisto analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä kahden Etelä-Suomessa sijaitsevan yksintulleiden alaikäisten yksikön kanssa.

Ohjaajat kuvasivat työn yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköissä olevan turvallisen arjen luomista, kasvun ja kotoutumisen tukemista sekä kiintymyssuhteen korjaamista. Ohjaajan roolit olivat monelta osin lähellä vanhemmuusrooleja.

Ryhmäkodissa asuvien lasten kanssa tutustutaan turvapaikkaprosessiin ja elämän perusasioihin Suomessa, opetetaan arjen taitoja ja tuetaan turvapaikkaprosessissa. Oleskeluluvan saaminen näkyy lapsissa rentoutumisena ja mahdollistaa tulevaisuuden suunnittelun sekä helpottaa asiakassuhteen luomista. Ryhmäkotien ja perheryhmäkotien valvova viranomaisen vaikuttaa ohjaajan vastuualueisiin, ja perheryhmäkodissa ohjaajan vastuu lapsen eri elämänalueista on ryhmäkotia laajempi. Alkuvaiheessa korostuvat fysiologiset tarpeet ja turvallisuuden tarpeet ja vähitellen mukaan tulee enemmän yhteiskuntaan liittymisen ja itsensä toteuttamisen tarpeita.

Yksintulleiden alaikäisten yksiköiden yhtenä haasteena on ohjaajien vaihtuvuus. Ohjaajien rekrytoinnissa ja perehdytyksessä tulisi avata, mitä ohjaajan työ on. Ohjaajille tulisi tarjota systemaattista työnohjausta ja koulutusta. Uusia yksintulleiden yksiköitä perustettaessa tulisi käyttää aiempia kokemuksia hyödyksi. Lisäksi perheryhmäkotien hyviä käytäntöjä olisi hyvä ottaa käyttöön ryhmäkodeissa.

Avainsanat ohjaaja, yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija, ryhmäkoti, perheryhmäkoti

Sivut 85 sivua ja liitteitä 2 sivua

Author	Elina Rahmani	Year 2021
Subject	Instructors' experiences of their work in a group home and family group home for unaccompanied minor asylum seekers	
Supervisors	Päivi Mäntyneva and Seija Pajari-Stylman	

ABSTRACT

The aim of the thesis was to examine what kind of experiences instructors have with working in a group home and a family group home for unaccompanied minor asylum seekers. An instructor's work in a group home and in a family group home was compared. In addition, the development needs of an instructor's work were examined. The theoretical framework of the thesis consists of theories of needs, integration, attachment, and roles. The research data consists of six semi-structured thematic interviews given by instructors. The material was analyzed by a theory-guided content analysis. The thesis was completed in cooperation with two units for unaccompanied minors located in southern Finland.

According to the instructors, the work in the units for unaccompanied minor asylum seekers includes creating a safe everyday life for the children, supporting growth and integration and healing attachment. The instructor's roles are in many ways close to parenting roles. In the group home, the instructors teach children everyday skills and the basics of life in Finland and support them in the asylum process. Getting a residence permit helps children relax and plan their future, and enables a relationship of trust to develop between the instructor and the child. Group homes and family group homes have different supervisory authorities, thus in a family group home, the instructor's responsibility for the different areas of the child's life is broader than in a group home. In the beginning, physiological needs and security needs are emphasized, and gradually more needs for belongingness and self-actualization are included.

In the units for unaccompanied minor asylum seekers, instructors change frequently. When recruiting and orienting instructors, it should be clarified what the job entails. Instructors should be provided with systematic professional supervision and education. When setting up new units, previous experiences should be exploited. Good practices in family group homes could be introduced in group homes.

Keywords: instructor, unaccompanied minor asylum seeker, group home, family group home

Pages 85 pages and appendices 2 pages

Sisälllys

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen tausta.....	2
1.2	Tutkimuskysymykset	3
1.3	Tutkimusraportin rakenne	3
2	Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat.....	4
2.1	Keitä ovat yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat?	4
2.2	Missä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden perheet ovat?.....	6
2.3	Yksintulleiden asuminen turvapaikkaprosessin aikana	7
2.4	Yksintulleiden asuminen oleskeluluvan saamisen jälkeen	8
2.5	Ohjaajan työtä määrittelevät lait ja ohjeet.....	9
3	Teoreettinen viitekehys.....	12
3.1	Tarpeet.....	12
3.2	Kotoutuminen	14
3.2.1	Akkulturaatiomallit.....	14
3.2.2	Kotoutumisen tukeminen	16
3.3	Kiintymyssuhde	17
3.3.1	Kiintymyssuhdeteoria.....	18
3.3.2	Korjaavat kokemukset.....	19
3.4	Roolit	22
3.4.1	Rooliteoriat.....	22
3.4.2	Vanhemmuuden roolikartta.....	24
4	Aihetta sivuavia opinnäytetöitä	25
4.1	Luottamuksen rakentuminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä	26
4.2	Suomalainen lastensuojelulaitos lapsena maahan muuttaneiden identiteetissä ja elämäntarinoissa	27
4.3	Ohjaajan psyykinen tuki ryhmäkodin asukkaille – Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen	27
5	Tutkimuksen kulku.....	28
5.1	Tieteenfilosofiset lähtökohdat.....	28
5.2	Aineistonkeruu	29
5.3	Tutkimuksen eettisyys.....	32
5.4	Tutkijan positio.....	33
5.5	Aineiston analyysi	35

6	Tulokset	37
6.1	Mitä ohjaajan työ on yksitulleiden alaikäisten yksiköissä?.....	37
6.1.1	Turvallisen arjen luomista	37
6.1.2	Käytännön vanhempina toimimista	38
6.1.3	Kasvun tukemista	38
6.1.4	Kotoutumisen tukemista.....	39
6.1.5	Kiintymyssuhteen korjaamista	39
6.1.6	Läsnä olemista.....	40
6.2	Ohjaajan rooleja.....	41
6.2.1	Vanhemmuusroolit	41
6.2.2	Rajojen asettaja ja mahdollistaja	42
6.2.3	Roolien moninaisuus	43
6.3	Eroja ohjaajan työssä ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa	43
6.3.1	Alkuvaiheen vastaanottotyö	43
6.3.2	Oleskeluluvan vaikutus lapseen	44
6.3.3	Oleskeluluvan vaikutus asiakassuhteen luomiseen	45
6.3.4	Kielitaidon vaikutus kommunikointiin	46
6.3.5	Valvovan viranomaisen vaikutus ohjaajan vastuualueisiin.....	47
6.3.6	Lasten kasvun ja kotoutumisen vaikutus ohjaajan työhön.....	49
6.4	Lasten tarpeiden kehittymisen vaikutus ohjaajan työhön	50
6.4.1	Fysiologiset tarpeet.....	50
6.4.2	Turvallisuuden tarpeet.....	51
6.4.3	Sosiaaliset tarpeet ja liittyminen yhteiskuntaan.....	51
6.4.4	Itsensä toteuttamisen tarpeet	52
6.5	Haasteita ja kehitysehdotuksia	52
6.5.1	Ohjaajien vaihtuvuus.....	53
6.5.2	Ohjaajien työnkuvan selkeyttäminen ja työn ytimen kirkastaminen	54
6.5.3	Yksikön identiteetin ja tarkoituksen kirkastaminen.....	56
6.5.4	Ohjaajien rekrytointi, perehdytys ja koulutus	57
6.5.5	Systemaattinen työnohjaus	57
6.5.6	Osaamisen hyödyntäminen uusia pakolaisaaltoja varten	58
6.6	Työn merkityksellisyys ohjaajille ja oman työn arvostus.....	59
7	Johtopäätökset	60
7.1	Tutkimustulosten tiivistäminen	61
7.1.1	Mitä ohjaajan työ on yksintulleiden alaikäisten yksikössä?	61

7.1.2	Mitä eroa ohjaajan työssä on ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa?	61
7.1.3	Mitä kehittämistarpeita ohjaajan työssä on?	62
7.2	Miten tulokset vastaavat taustateorioihin ja muuhun alan kirjallisuuteen?	62
7.2.1	Vakauttava arki	63
7.2.2	Kasvun ja kotoutumisen tukeminen	63
7.2.3	Kiintymyssuhteen korjaaminen	65
7.2.4	Ohjaajan roolit	66
7.2.5	Tarpeisiin vastaaminen	68
7.2.6	Taustateorioiden käsitteiden liittyminen toisiinsa	69
7.2.7	Ohjaajan työn kehittäminen	70
8	Pohdinta	72
	Lähteet	76

Kuvat, taulukot ja kaavat

Kuva 1	Vanhemmuuden roolikartta (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä)	25
Kuva 2	Opinnäytetyön keskeisten käsitteiden liittyminen toisiinsa	70
Taulukko 1	Akkulturaation nelikenttä Berryn mukaan	15

Liitteet

Liite 1	Haastatteluostumus
Liite 2	Haastattelurunko

1 Johdanto

Haluan kiittää teitä, jotka huolehditte toisten vanhempien lapsista kuin omistanne katsomatta ihonväriin tai taustaan, teitä, jotka työskentelette hyvän sydämen eikä rahan takia. Me sodan jalkoihin jääneet lapset olemme saaneet kokea ihmisarvon ja rakkauden teidän lämpimissä käsissänne ja valoisissa sydämissänne.

Nuori, joka oli tullut Suomeen alaikäisenä turvapaikanhakijana ilman perhettään, muutti täysi-ikäiseksi tultuaan yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden asumisyksiköstä omaan kotiinsa ja kiitti meitä ohjaajia työstämme koskettavalla kirjeellä. Nuori antoi luvan julkaista yllä olevan katkelman kirjeestä tässä opinnäytetyössä. Katkelma kuvaa yksintulleiden alaikäisten yksikön ohjaajan työn tärkeyttä nuoren näkökulmasta.

Turvapaikkaa hakevat lapset ovat osa maailmanlaajuisia muuttovirtoja. Maailmassa on lähes 80 miljoonaa kotiseudultaan pakenemaan joutunutta ja heistä 40 % on lapsia. Suomeen on aikaisemmin tullut suhteellisen vähän yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita, mutta vuonna 2015, kun Suomeen tuli muutenkin poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita, myös alaikäisiä tuli aiempaa enemmän. (Kuusisto-Arponen, 2016a, s. 3; Maahanmuuttovirasto, 2018.) Uusia yksintulleiden alaikäisten vastaanottokeskuksia perustettiin paljon, ja niiden määrä nousi kahdeksasta 68:aan. Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden määrien taas vähennyttyä yksiköitä on suljettu. (Piitulainen & Ritari, 2016, s. 6) Alaikäisten yksiköiden määrä elää koko ajan, ohjaajien vaihtuvuus on suurta ja ohjaajien rekrytointi on jatkuvaa.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat jälleen ajankohtainen aihe Suomessa valtioneuvoston päätettyä, että Suomi vastaanottaa 175 turvapaikanhakijaa Välimeren maista, erityisesti ilman huoltajaa olevia lapsia (Valtioneuvosto, 2020). Työskentelen itsekin näiden lasten kanssa opinnäytetyötä kirjoittaessani.

Tutkimuksen tarkoitus on tarkastella ohjaajien kokemuksia työstään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköissä sekä vertailla työn eroja ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa. Tarkoitus on tuottaa tietoa siitä, miten lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksen

odottaminen ja oleskeluluvan saaminen vaikuttavat ohjaajan työhön ja mihin lasten tarpeisiin ohjaajan työllä vastataan eri vaiheissa. Lisäksi tutkimuksessa nostetaan esiin ohjaajan työn kehittämistarpeita.

1.1 Tutkimuksen tausta

Olen itse työskennellyt ohjaajana useassa yksintulleiden alaikäisten yksikössä, ja aihe on siksi minulle läheinen ja kiinnostava. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä kahden Etelä-Suomessa sijaitsevan yksintulleiden alaikäisten yksikön kanssa, joista toisessa olen työskennellyt sijaisena. Yksiköiden esimiesten toiveesta yksiköiden nimiä ja taustaorganisaatioita ei mainita opinnäytetyössä. Toiveen opinnäytetyöni aiheesta esitti toisen yksikön esimies, jota kiinnosti erityisesti ohjaajan työn vertailu ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa.

Ryhmäkodissa tehdään vastaanottotyötä lasten ja nuorten kanssa, jotka hakevat turvapaikkaa, mutta eivät ole vielä saaneet päätöstä oleskeluluvastaan. Perheryhmäkodissa asuvat lapset ja nuoret sen sijaan ovat jo saaneet oleskeluluvan. Olen työskennellyt sekä vastaanottotyöhön että kotouttavaan työhön keskittyvissä yksintulleiden yksiköissä, jolloin minulla on henkilökohtaista kokemusta ohjaajan työstä molempien tyyppisissä yksiköissä. Esimiehen esittämä aihe kiinnosti minua, koska olen kokenut työssäni eri yksiköissä ohjaajana, että ohjaajan työ on hyvin monikerroksellista, eikä ohjaajilla ole aina yhteistä käsitystä siitä, mikä ohjaajan työssä on oleellisinta.

Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa on tarkoituksena nostaa tietoisiksi asioita, joita on koettu, mutta ei ajateltu tietoisesti, tai jotka ovat tottumuksen myötä hautautuneet itsestään selviksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 41). Ajattelen ohjaajan työn olevan juuri tällainen arkinen ja käytännönläheinen, helposti liian itsestään selvänä pidetty asia, joka on kuitenkin tärkeä avata ja tiedostaa, koska ohjaajan käsitys työstään heijastuu työhön.

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat haavoittuva asiakasryhmä, jolla on erityistarpeita. Heidän kanssaan tehtävä työ on osittain harmaalla alueella usean lainsäädännön risteyskohdassa (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, ss. 10–11). Haluan nostaa tutkimuksellani esiin tämän työn erityispiirteitä. Toivon tutkimuksella tuotettavan tiedon kirkastavan ja selkeyttävän ohjaajan työnkuvaa ja tuovan yksintulleiden alaikäisten yksiköille

tukea ohjaajien rekrytointiin, perehdyttämiseen, koulutukseen, uusien yksiköiden perustamiseen ja ohjaajan työnkuvan kehittämiseen.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoitus on kuvailla ohjaajien kokemuksia työstään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden parissa, vertailla työtä ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa sekä selvittää ohjaajan työn kehittämistarpeita.

Tutkimuskysymykseni ovat

1. Mitä ohjaajan työ on yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa?
2. Mitä eroa ohjaajan työssä on ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa?
3. Mitä kehittämistarpeita ohjaajan työssä on?

Tutkimuksen tavoite on kuvata ohjaajan työn luonnetta ja monipuolisuutta yksintulleiden alaikäisten yksiköissä ja kirkastaa työn ydintä. Ohjaajan työtä tarkastellaan myös roolien kautta, millaisia rooleja ohjaajilla on työssään suhteessa nuoriin. Tarkoitus on lisäksi tuottaa tietoa siitä, miten lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksen odottaminen ja oleskeluluvan saaminen vaikuttavat ohjaajan työhön ja mihin lasten tarpeisiin ohjaajan työllä vastataan eri vaiheissa. Lisäksi nostetaan esiin ohjaajan työn kehittämistarpeita.

Tutkimuksen tarkastelun kohteena on ohjaajien kokemukset ja näkemykset työstään, se minkälaisia merkityksiä ja tulkintoja he antavat työlleen. Lähestymistapa on hermeneuttinen eli tulkinnallinen. Aineisto on kerätty haastattelemalla kuutta ohjaajaa ja analysoitu teoriaohjaavalla aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

1.3 Tutkimusraportin rakenne

Opinnäytetyössä avataan, keitä yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat ja esitellään toimintaympäristö, jossa tutkimus tehdään. Kuvataan, millaisia yksiköitä ryhmäkoti ja perheryhmäkoti ovat ja minkälainen lainsäädäntö niissä tehtävää työtä ohjaa.

Teoreettisena viitekehyksenä kuvataan teorit tarpeiden hierarkiasta, kotoutumisesta, kiintymyssuhteista ja rooleista ja kuvataan niiden liittyminen tutkimukseen. Muista aiheita sivuavista opinnäytetöistä esitellään kolme sellaista, joilla on liittymäpintoja tähän opinnäytetyöhön.

Tutkimuksen kulusta kerrotaan, millaisin menetelmin aineisto on kerätty ja analysoitu. Tutkimuksen eettisyyttä arvioidaan eri näkökulmista ja kuvataan, millainen tutkijan positioni on ollut tutkimusta tehdessä. Tutkimustulosten esittelyn jälkeen johtopäätöksissä tulokset tiivistetään ja niitä verrataan teoreettiseen viitekehykseen ja muuhun alan kirjallisuuteen. Lopuksi pohdinnassa arvioidaan tutkimusprosessia, tutkimustuloksia ja niiden merkitystä.

2 Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat

Tässä luvussa kuvaan yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita asiakasryhmänä, heidän elämäntilannettaan sekä ryhmäkoteja ja perheryhmäkoteja toimintaympäristönä. Avaan myös ohjaajan työtä koskevaa lainsäädäntöä ja ohjeistuksia.

2.1 Keitä ovat yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat?

Turvapaikanhakija on ulkomaalainen henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta toisesta valtiosta (Sisäministeriö, 2021; UNHCR, 2021). Maailmassa on 79,5 miljoonaa kotiseudultaan pakenemaan joutunutta. Heistä suurin osa, 45,7 miljoonaa, on paossa kotimaidensa rajojen sisällä. Rajat ylittäneistäkin suurin osa, 73 % jää kotimaidensa naapurivaltioihin. Maailman kaikista kodeistaan paenneista Euroopan Union alueella elää vain 5,1 % ja Suomessa 0,04 %. (UNHCR, 2020, s. 2)

Alle 18-vuotiasta, ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevaa lasta voidaan kutsua yksintulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi tai ilman huoltajaa tulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi. Suomeen tulevista turvapaikanhakijoista noin 10 % tuli vuonna 2015 alaikäisenä ilman huoltajaa (Honkasalo ym., 2017, s. 7). YK:n pakolaisjärjestön arvioiden mukaan noin 40 % kaikista maailman pakolaisista ja turvapaikanhakijoista on alle 18-vuotiaita (Mustonen, 2011, s. 7; UNHCR, 2020, s. 2).

Suurin osa yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista saapuu Suomeen poliittisesti epävakaina maista, joissa on heikko turvallisuustilanne, kuten Afganistanista, Irakista ja Somaliasta. Useimmat heistä ovat 15–17-vuotiaita poikia, mutta joukossa on myös tyttöjä ja pieniä lapsia. (Mustonen & Alanko, 2011, s. 11) Monet lapsista ovat nähneet läheisiään kidutettavan ja tapettavan ja osa on joutunut itse väkivallan kohteeksi. Osa turvapaikanhakijalapsista on joutunut rekrytoiduksi aseellisiin joukkoihin tai ihmiskaupan uhriksi. Osa on ollut vainottuna perheensä etnisyyden tai poliittisen taustan vuoksi ja toiset pakenevat pakkoavioliittoa. (Mustonen & Alanko, 2011, s. 11; Suikkanen, 2010, s. 16).

Suomeen on tullut 2000-luvulla vuosittain noin 150–200 ilman huoltajaa saapunutta alaikäistä turvapaikanhakijaa. Aiempi huippuvuosi oli 2008, jolloin heitä saapui noin 700. (Kuusisto-Arponen, 2016, s. 3; Maahanmuuttovirasto, 2021a) Vuonna 2015, kun Eurooppaan tuli poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita, Suomesta haki turvapaikkaa noin 3000 yksin tullutta lasta ja nuorta. Sen jälkeen hakijamäärät ovat palautuneet aiempaan suuruusluokkaan. (Maahanmuuttovirasto, 2021a) Suomessa määrät ovat kuitenkin pieniä verrattuna useisiin Euroopan maihin. Esimerkiksi Ruotsiin saapui vuoden 2015 aikana 35 000 lasta ilman vanhempiaan, joka on yli kymmenenkertainen määrä verrattuna Suomeen. (Piitulainen, 2016, s. 14).

Turvapaikkamenettelyssä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotossa alaikäisille ilman huoltajaa oleville turvapaikanhakijoille on turvattu erityisjärjestelyjä. Kotoutumislain mukaan alaikäisen kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun ja kehitykseen (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386 § 4). Lapsen etua arvioitaessa sovelletaan lastensuojelulakia (Lastensuojelulaki 2007/417 § 4). Ilman huoltajaa olevat alaikäiset turvapaikanhakijat sijoitetaan Suomessa erityisesti lapsille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin. Jokaiselle ilman huoltajaa olevalle lapselle määrätään edustaja, joka käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen varallisuus- ja viranomaisasioissa ja valvoo lapset edun toteutumista. Alaikäisten asumisyksiköt vastaavat lapsen päivittäisestä kasvatuksesta ja hoidosta. (Maahanmuuttovirasto 2021b, 2021c).

Helsingin Diakonissalaitoksen Kidutettujen kuntoutuskeskus on tehnyt vuonna 2010 selvityksen, jonka mukaan arviolta 34 % alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista oireilee psyykkisesti. Yleisimpiä traumaoireita selvityksen mukaan ovat esimerkiksi

psykosomaattiset oireet, unihäiriöt, mielialaoireet, muisti- ja keskittymishäiriöt sekä oppimisvaikeudet. (Suikkanen, 2010, s. 32) Vain alle kolmannes vaikeimmin oireilevista on saanut mielenterveyspalveluita (Suikkanen 2010, 36).

2.2 Missä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden perheet ovat?

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR on julkaissut vuonna 2010 tutkimuksen yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista Ruotsissa, ja tulokset ovat verrattavissa yksitulleisiin Suomessa (Mustonen & Alanko, 2011, s. 12). Tutkimuksen mukaan osalla ilman huoltajaa saapuvista alaikäisistä molemmat vanhemmat ovat kuolleet. Osalla toinen vanhemmista on elossa, useimmiten äiti. Osa on lähtenyt kotimaastaan yksin, osa vanhempiensa tai muun sukulaisen kanssa. Osa on joutunut pakomatalla perheestään eroon ja osa ei tiedä, ovatko heidän perheenjäsenensä elossa. Osalla on säilynyt yhteys elossa oleviin perheenjäseniinsä, jotka asuvat kotimaassa tai ovat paossa toisissa maissa. (UNHCR, 2010, s. 15)

Punainen Risti auttaa perheitä löytämään kadonneita perheenjäseniään ympäri maailmaa. Euroopan suljettua tiukemmin rajansa siirtolaisten on entistä vaikeampaa päästä Eurooppaan laillisesti. Monet turvautuvat salakuljettajiin, mikä lisää kadonneiden määrää. Punainen Risti saa joka vuosi satoja yhteydenottoja ihmisiltä, jotka etsivät perheenjäseniään. (Punainen Risti, 2015).

Perheenyhdistäminen tarkoittaa, että Suomessa luvallisesti oleskelevan henkilön perheenjäsenet voivat hakea oleskelulupaa Suomesta perhesiteen perusteella. Suomessa asuvaa henkilöä kutsutaan perheenkokoajaksi. Oleskeluluvan perhesiteen perusteella voi saada perheenkokoajan ydinperheen jäsen, eli puoliso, huollettava alaikäinen lapsi, tai huoltaja, jos perheenkokoaja on alaikäinen lapsi. (Maahanmuuttovirasto, 2020d).

Perheenyhdistämisen toteutuminen on nykyisestä maahanmuuttopolitiikasta johtuen Suomessa käytännössä harvinaista (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro, 2018, s. 153). Vuonna 2010 ulkomaalaislakia kiristettiin (Ulkomaalaislaki 2010/310) siten, että ulkomailla oleskelevien perheenjäsenten on matkustettava lähimpään Suomen lähetystöön perhesiteiden selvittämistä varten. Matka on usein pitkä, vaarallinen ja kallis, ja perheenjäsenillä on harvoin vaadittavia asiakirjoja. Tapausten käsittely venyy, ja päätös on

tehtävä yhdeksän kuukauden kuluessa. Perheenkokoajan on oltava alaikäinen päätöksentekopäivänä, kun aikaisemman lain mukaan riitti, kun perheenkokoaja oli alaikäinen, kun hakemus pantiin vireille. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s.23; Ulkomaalaislaki 2010/549; Miettinen, Paavola, Rotkirch & Säävälä, 2016, s. 9) Vuonna 2016 ulkomaalaislain toimeentuloedellytys ulotettiin myös pakolaisiin ja alaikäisiin perheenkokoajiin (Laari & Rummakko, 2017, s. 56; Ulkomaalaislaki 2016/505).

Lakimuutoksista johtuen yksintulleet lapset ja nuoret eivät useimmiten enää saa perheenjäseniään Suomeen, vaan heidän kotinaan on laitos oleskeluluvan saamisen jälkeenkin täysi-ikäistymiseen asti. Esimerkiksi vuonna 2013 vain yksi yksintullut kansainvälistä suojelua saanut lapsi sai huoltajansa Suomeen, kun hakijoita oli 157 (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 10; Kuusisto-Arponen, 2016b, s. 90).

2.3 Yksintulleiden asuminen turvapaikkaprosessin aikana

Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat yksin Suomeen tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden asumismuodot **ryhmäkoti**, **tukiasumisyksikkö**, **perheryhmäkoti** ja **tukiasuntola**. Olen itse työskennellyt tukiasumisyksikössä, tukiasuntolassa ja kolmessa perheryhmäkodissa. Olen huomannut, että nämä käsitteet usein sekoitetaan myös sosiaalialan ammattilaisten kielenkäytössä. Tutkimuskysymysteni kannalta on kuitenkin oleellista, onko kyse turvapaikkaa hakevien vai jo oleskeluluvan saaneiden lasten kanssa työskentelystä. Avaan siksi tässä alaluvussa erityyppisten yksiköiden eroja.

Ilman huoltajaa maahan tulleet alle 16-vuotiaat turvapaikanhakijat majoitetaan yleensä turvapaikkaprosessin ajaksi ryhmäkoteihin. 16–18-vuotiaat turvapaikanhakijat majoitetaan tukiasumisyksiköihin tai ryhmäkoteihin. Ryhmäkodit ja tukiasuntolat ovat pienempiä kuin aikuisten ja perheiden vastaanottokeskukset ja niiden toiminnassa korostuu hoito- ja kasvatustyö (Honkasalo ym., 2017, s. 17; Maahanmuuttovirasto 2021b). Niiden henkilökunta ja toiminta vastaavat suomalaisia lastensuojelulaitoksia ja niiden toimintaa koordinoi Maahanmuuttovirasto. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat eivät kuitenkaan ole lastensuojelun asiakkaita paitsi poikkeustapauksissa. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 19) Jos nuori täyttää 18 vuotta turvapaikkaprosessin aikana, hän siirtyä asumaan aikuisille ja perheille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen.

Ilman huoltajaa tullut lapsi voidaan tarvittaessa majoittaa myös perheeseen yksityismajoituksen kautta. Alaikäisen turvapaikanhakijan asuessa yksityismajoituksessa hän on kirjoilla ryhmäkodissa tai tukiasumisyksikössä. Majoittava perhe huolehtii hänen arjestaan ja asumisyksikkö muista palveluista. (Järvinen ym., 2014, 9; Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 16).

2.4 Yksintulleiden asuminen oleskeluluvan saamisen jälkeen

Yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan saadessa oleskeluluvan alle 17-vuotias lapsi siirtyy yleensä asumaan perheryhmäkotiin ja 17–18-vuotias oleskeluluvan saanut nuori siirtyy asumaan tukiasuntolaan tai perheryhmäkotiin. Tukiasuntolat sijaitsevat joillakin paikkakunnilla perheryhmäkotien yhteydessä. Saadessaan oleskeluluvan lapset ja nuoret siirtyvät myös kunnan peruspalvelujen piiriin. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 16; Työ- ja elinkeinoministeriö, 2017, s. 10) Oleskeluluvan saaneille lapsille ja nuorille etsitään myös sijaisperheitä (Pelastakaa Lapset ry, 2019). Suomessa sijaisperheisiin sijoittaminen on kuitenkin vielä harvinaista verrattuna esimerkiksi Ruotsiin (Kuusisto, 2018).

Perheryhmäkotien ja tukiasuntoloiden toimintaa koordinoivat ELY-keskukset. Kunta voi perustaa lapsille ja nuorille tarkoitetun perheryhmäkodin tai muun asuinyksikön tai hankkia palvelun ostopalveluna järjestöiltä. Yksiköitä valvoo Aluehallintovirasto. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2021) Maakuntaudistuksen myötä järjestely saattaa muuttua (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 18/2017, s. 12). Tarvittaessa alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle voidaan järjestää jälkihuollon palveluja 25-vuotiaaksi asti (Laki kotoutumisen edistämisestä 2020/564 §27).

Vuonna 2015 Suomeen saapui poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttovirasto perusti nopeasti suuren määrän ryhmäkoteja. Vastaanottovaiheen asuinyksikkö ja oleskeluluvan saamisen jälkeinen kuntapaikka eivät ole välttämättä sijainneet samassa kunnassa. Yksi ratkaisu siirtojen vähentämiseen olivat niin sanotut hybridiyksiköt, joissa yksin tullut lapsi voi asua sekä vastaanotto- että oleskeluvaiheen ajan. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2017, s. 10)

Keskityn opinnäytetyössäni yksitulleiden alaikäisten yksiköistä ryhmäkoteihin ja perheryhmäkoteihin, ja rajaan pois tukiasumisyksiköt, yksityismajoituksen, tukiasuntolat, sijaisperheet ja jälkihuollon palvelut. Rajaus on tarpeen, jotta opinnäytetyö pysyy hallittavan kokoisena. Ohjaajan työ ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa on myös paremmin vertailtavissa, koska lapset ja nuoret ovat saman ikäisiä. Vanhemmilla nuorilla on osittain erilainen elämäntilanne ja ohjaajan työ vastaa osittain erilaisiin tarpeisiin. Kaikki haastattelemani ohjaajat olivat työskennelleet perheryhmäkodissa ja suurin osa lisäksi ryhmäkodissa, osa tukiasumisyksikössä.

2.5 Ohjaajan työtä määrittelevät lait ja ohjeet

Ohjaajan työtä ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijalasten asumisyksiköissä ohjaavat useat eri lait, sopimukset ja ohjeistukset, jotka muodostavat raamit ohjaajan työlle. Keskeisimpiä niistä ovat vastaanottolaki (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011/746), kotoutumislaki (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386) ja lastensuojelulaki (2007/417). Ryhmäkodissa asuvia lapsia koskee vastaanottolaki ja perheryhmäkodissa asuvia lapsia kotoutumislaki. Lastensuojelulaki koskee joiltain osin molempia asumisyksiköitä.

Yksintulleiden alaikäisten yksiköiden henkilöstön kelpoisuusvaatimukset määrittää lastensuojelulaki (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011/746, § 17, Kotoutumislaki 2010/1386 § 28, Lastensuojelulaki 2019/542 § 60). Yksikössä on oltava lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja kasvatukseen nähden riittävä määrä sosiaalihuollon ammatillista henkilöstöä, joilla on sosiaalihuollon ammatillisia kelpoisuuksia määrittelevän lain tarkoittama kelpoisuus (Lastensuojelulaki 2019/542 § 60, Sosiaalihuoltolaki 2005/272). Lastensuojelulain mukaan henkilöstön määrässä ja rakenteessa on otettava huomioon yksikön asiakasryhmän erityistarpeet ja toiminnan luonne ja henkilöstön osaamisesta ja perehdytyksestä on huolehdittava. (Lastensuojelulaki 2019/542 § 60).

Lastensuojelulaissa on määritelty myös yksintulleiden alaikäisten yksiköiden henkilöstön mitoitus suhteessa lasten määrään (Lastensuojelulaki 2007/417 § 59). Yhdessä asumisyksikössä voi asua seitsemän alaikäistä, joiden hoidosta ja kasvatuksesta vastaa seitsemän työntekijää. Yksikössä voi olla useampia yksiköitä, samaan rakennukseen sijoitettuna enintään 24 asukasta. Jos samassa rakennuksessa on useampia yksiköitä, hoito-

ja kasvatustyöstä vastaavia työntekijöitä tulee olla vähintään kuusi yhtä yksikköä kohden.
(Lastensuojelulaki 2007/417 § 59)

Ohjaajien työtä tulee ohjata lastensuojelulain edellyttämä lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada hellyyttä ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön, itsenäistymisen, mahdollisuuden vaikuttamiseen omissa asioissa sekä kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioimisen. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 4)

Lapsen oikeus vaikuttaa omiin asioihinsa on määritelty myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, jonka mukaan lapsen näkemykset hänen omista asioistaan on otettava huomioon lapsen kehitystason mukaisesti. (YK:n lasten oikeuksien sopimus, 12 artikla.) Suomi on sitoutunut YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja lapsen oikeus vaikuttaa omiin asioihinsa on kirjattu myös Suomen perustuslakiin (Perustuslaki 1999 § 6).

Ohjaajan työn etiikkaa ohjaa myös sosiaalihuollon ammattihenkilön ammattieettiset ohjeet. Ammattietiikan perusta on ihmisarvossa, ihmisoikeuksissa ja sosiaalisessa oikeudenmukaisuudessa (Heikkinen 2017, 7). Sosiaalialan ammattihenkilön tulee kunnioittaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja edistää hänen osallisuuttaan. (Heikkinen, 2017, ss. 12–16) Sosiaalialan ammattietiikan taustalla on YK:n ihmisoikeuksien julistus, johon Suomi on sitoutunut, ja jonka mukaan jokaisella on oikeus muun muassa henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (YK:n ihmisoikeuksien julistus, 1948, 3. artikla). Tämä on määritelty myös Suomen perustuslaissa (Perustuslaki 1999 § 7).

Ohjaajia sitoo asiakirjasalaisuus ja vaitiolovelvollisuus asiakkaiden asioista (Heikkinen, 2017, ss. 38–41). Lain velvoite jatkuu työsuhteen päättymisen jälkeenkin. Yksintulleiden alaikäisten ohjaajan, samoin kuin kaikkien lasten kanssa työskentelevien, on toimitettava työnantajalleen rikostaustaote Oikeusrekisterikeskukselta. Lakia sovelletaan työhön, johon pysyväisluontoisesti kuuluu ilman huoltajan läsnäoloa tapahtuvaa alikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa. (Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 2002/504 § 2)

Ryhmäkodeissa ja perheryhmäkodeissa ei saa käyttää lastensuojelulaissa määriteltyjä rajoittamistoimenpiteitä, kuten yhteydenpidon rajoittamista, kiinnipitämistä, liikkumisvapauden rajoittamista, henkilöntarkastusta tai eristämistä. Ristiriitatilanteissa kasvatustyö tapahtuu kasvatuksellisin keinoin. Kotoutumislain mukaan aineiden ja esineiden haltuunotossa ja asukkaan huoneen tarkastamisessa noudatetaan perheryhmäkodissa vastaanottolakia (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386 §28; Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011/746 §60–63). Nuorelta voidaan ottaa haltuun aineita tai esineitä, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa asukkaan tai toisen henkilön hengelle, terveydelle tai turvallisuudelle tai joiden hallussapito on lain mukaan kielletty. Päätöksen haltuunotosta tekee yksikön johtaja. Nuoren huone voidaan tarkastaa, jos on syytä epäillä, että huoneessa on edellä mainittuja esineitä tai aineita. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011/746 §60–63)

Ryhmäkodit ja perheryhmäkodit eivät ole lastensuojelulaitoksia. Lapset asuvat näissä yksiköissä, koska heillä ei ole huoltajia mukana elämässään Suomessa. Asumisjärjestely oli alun perin tarkoitettu väliaikaiseksi, mutta nykyisin vain harvat lapset saavat perheenyhdistämisen kautta perheensä Suomeen, ja asuvat yksiköissä siihen asti, että täyttävät 18 vuotta. Lastensuojelulaki koskee kuitenkin kaikkia Suomessa asuvia lapsia ja joissain tilanteissa myös ryhmäkodissa tai perheryhmäkodissa asuva lapsi voi tarvita lastensuojelun tukitoimenpiteitä. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 19; Lastensuojelun käsikirja, 2021; Malja, 2018) Kunnan on järjestettävä tarvittaessa lastensuojelullisia toimenpiteitä myös turvapaikanhakijalapselle (Lastensuojelulaki 2010/88 §16; Lastensuojelulaki 2007/417 §11). Apua on tarjottava ensisijaisesti lapsen luonnollisessa kasvuympäristössä eli lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteinä ryhmäkotiin tai perheryhmäkotiin. Tarvittaessa lapselle järjestetään sijaishuollon palveluja. Yhteistyön koordinointi on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 19)

Sosiaalihuollon ammattihenkilöt, joihin ryhmäkodin ja perheryhmäkodin ohjaajat lukeutuvat, ovat lastensuojelulain mukaan velvollisia ilmoittamaan, jos he tehtävässään saavat tietää, että lapsen hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen vaativat lastensuojelun tarpeen selvittämistä (Lastensuojelulaki 2010/88 §25).

Lastensuojelulain soveltaminen ryhmä- ja perheryhmäkodeissa on aiheuttanut ajoittain epäselvyyttä ja yhteistyö kunnan lastensuojelun ja ryhmä- ja perheryhmäkotien välillä ei ole aina toiminut sujuvasti. Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksen mukaan yhteistyö vaatii tarkempaa määrittelyä ja yhteistyötä eri toimielimien välillä. Eri lakien suhteet ja viranomaisten vastuut tulisi määrittellä aiempaa tarkemmin. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 11)

Ryhmäkotien ja perheryhmäkotien henkilökunta on myös ollut eriarvoisessa asemassa työnohjauksen ja täydennyskoulutuksen saamisen suhteen. Ryhmäkoteja valvoo Maahanmuuttovirasto ja perheryhmäkoteja ELY-keskukset, ja ne ovat hoitaneet yksiköiden tuen ja ohjauksen hyvin eri tavalla. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, ss. 43–44)

3 Teoreettinen viitekehys

Avaan tässä luvussa tutkimukseni teoreettisena viitekehysenä teorioita **tarpeista, kotoutumisesta, kiintymyssuhteesta ja rooleista**. Opinnäytetyön johtopäätöksissä luvussa 7 vertaan tutkimuksen tuloksia tässä luvussa esiteltyyn teoreettiseen viitekehykseen.

Sosiaalialan työn tulisi aina perustua asiakkaiden tarpeisiin (Heikkinen, 2017, s. 15; Virtanen ym., 2011, ss. 11–12), ja siksi valitsin tarpeet osaksi teoreettista viitekehystä. Ohjaajan työhön niin ryhmäkodissa kuin perheryhmäkodissa kuuluu olennaisesti lasten ja nuorten kotoutumisen tukeminen suomalaisessa yhteiskunnassa, ja akkulturaatio on tässä oleellinen käsite. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat joutuneet eroon vanhemmistaan, ja ohjaajan työssä on ymmärrettävä kiintymyssuhteiden merkitys lapsen kehitykselle. Ohjaajan työnkuva on moniulotteinen ja sen tarkastelussa voi käyttää avuksi rooliteorioita.

3.1 Tarpeet

Sosiaalialan työn perusta on asiakkaan tarpeissa (Heikkinen 2017, 15; Virtanen ym., 2011, ss. 11–12). Siksi myös ryhmäkodin ja perheryhmäkodin ohjaajan työtä pohdittaessa yksi tärkeistä käsitteistä on tarpeet.

Maslowin tarvehierarkia on klassinen psykologinen teoria, jonka on kehittänyt yhdysvaltalainen psykologi Abraham Maslow. Teorian mukaan ihmisellä on perustarpeet, jotka tulee tyydyttää riittävässä määrin, ennen kuin ihmisellä on kapasiteettia etsiä tyydytystä korkeammille tarpeille (Maslow, 1987, s. 56).

Maslowin mukaan inhimillisillä tarpeilla on seuraavanlainen hierarkia:

1. Fysiologiset tarpeet
2. Turvallisuuden tarpeet
3. Yhteenkuulumisen tarpeet
4. Arvonannon tarpeet
5. Itsensä toteuttamisen tarpeet

(Maslow, 1987, ss. 15–23, 57; Koltko-Rivera, 2006, s. 303)

Edward Decin ja Richard Ryanin **itseohjautuvuusteorialla** (1985) on yhtymäkohtia Maslowin tarvehierarkian kanssa. Teorian mukaan ihmisellä on kolme psykologista perustarvetta, joita ovat omaehtoisuus (autonomy), kyvykkyyden osoittaminen (competence) ja yhteenkuuluvuus (relatedness). Frank Martela ja Richard Ryan (2015) ovat kehittäneet itseohjautuvuuden teoriaa eteenpäin ja ehdottaneet neljänneksi psykologiseksi perustarpeeksi hyvän tekemistä. (Isola ym. 2017, s. 15). Samoin Maslow lisäsi tarvehierarkiaansa myöhemmin vielä yhden tason, itsensä ylittämisen tarpeen. Tämä tarkoittaa yhteyden saamista itseä suurempaan esimerkiksi hengellisyyden, taiteen tai yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoin. (Koltko-Rivera, 2006, ss. 303–314)

Tutkimusten mukaan yksi yksintulleiden turvapaikanhakijalasten keskeisimmistä tarpeista on turvallisuus, etenkin alkuvaiheessa. Muita tärkeitä tarpeita ovat tunne kuulumisesta jonnekin, mahdollisuus onnistumisen kokemuksiin ja mahdollisuus toimia itse aktiivisesti itsensä tai muiden auttamiseksi. (Kohli, 2011, s.313, s. 320) Näillä tarpeilla on nähtävissä yhtymäkohtia Maslowin tarvehierarkiaan.

3.2 Kotoutuminen

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaajan työhön kuuluu oleellisesti kotoutumisen tukeminen. Avaan siksi tässä alaluvussa akkulturaatiomalleja ja kotoutumisen tukemista.

3.2.1 Akkulturaatiomallit

Akkulturaatio kuvaa kulttuurien kohtaamista ja sitä on vuosien saatossa tutkittu eri näkökulmista. Teoriat voidaan jakaa kahteen pääsuuntaukseen: vanhempi suuntaus painottaa kulttuurivähemmistön sulautumista ja uudempi monikulttuurisuutta (Liebkind, 2001, s.14). Akkulturaatiota tarkasteltaessa yksisuuntaisesti tarkastelun kohteena ovat maahanmuuttajien integraatioprosessit. Nykyisin akkulturaatiota tarkastellaan yleensä kaksisuuntaisena prosessina, jossa vähemmistö integroituu valtaväestöön, mutta myös valtaväestö integroituu monikulttuurisuuteen (Pitkänen, 2006, s.25).

Akkulturaatiota on tutkittu mittaamalla valintoja esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa, kielenkäytössä, vapaa-ajan käytössä, uskonnon harjoittamisessa ja poliittisessa käyttäytymisessä. Akkulturaatioprosessiin vaikuttavat esimerkiksi muuton syy, muuttajan ikä, koulutustausta sekä etninen etäisyys, eli kuinka lähellä lähtömaan kulttuuri on uuden maan kulttuuria. Myös uuden maan poliittinen ilmapiiri ja valtaväestön asenteet ovat ratkaisevia. (Liebkind, 2001, s. 21)

Valitsin lähemmin tarkasteltavaksi kanadalaisen John Berry kuvaaman akkulturaation nelikentän (taulukko 1). Mallissa ratkaisevaa on kaksi kysymystä: koetaanko oma etninen identiteetti ja kulttuuriset ominaispiirteet säilyttämisen arvoisina ja halutaanko olla tekemisissä eri ryhmien ja valtaväestön kanssa.

Taulukko 1 Akkulturaation nelikenttä Berryn mukaan

		Koetaanko oma kulttuuri säilyttämisen arvoisena?	
		Kyllä	Ei
Arvostetaanko suhteita muihin ryhmiin?	Kyllä	Integraatio	Assimilaatio
	Ei	Separaatio	Marginalisaatio

Yksinkertaistettuna separaatio tarkoittaa eristäytymistä: vähemmistön edustaja säilyttää lähtökulttuurinsa, mutta ei integroidu uuteen kulttuuriin. Assimilaatio tarkoittaa, että vähemmistön edustaja sulautuu valtaväestön kulttuuriin ja kadottaa lähtökulttuurinsa. Integraatio tarkoittaa, että henkilö säilyttää kulttuurisen identiteettinsä mutta sopeutuu myös elämään uuden yhteiskunnan kulttuurissa. Marginalisaatio tarkoittaa syrjäytymistä molemmista kulttuureista. (Liebkind, 2001, s. 20)

Akkulturaatiostrategiat vaihtelevat samalla henkilöllä eri elämäntilanteissa ja eri elämänalueilla (Schubert, 2013, s. 66). Nelikentän akkulturaatiomalleista integraatiolla on tutkitusti vahvin yhteys sopeutumiseen ja hyvinvointiin, marginalisaatiolla huonoin, ja assimilaatio ja separaatio sijoittuvat näiden ääripäiden välille (Mähönen & Jasinskaja-Lahti, 2013, s. 254).

Suomessa kotoutumistoiminnan virallinen tavoite on integraatio. Käsitteellä integraatio on kaksi perustulkintaa: toisaalta sillä viitataan eri osista koostuvan järjestelmän sisäiseen koheesioon, toisaalta ulkopuolisten osien liittymiseen järjestelmään. Suomessa viranomaiset tulkitsivat pitkään integraation assimilaation suuntaisena ja tavoitteena oli maahan muuttavien sulautuminen suomalaiseen kulttuuriin. Vuonna 1997 hyväksyttiin Suomen ensimmäinen maahanmuuttopoliittinen ohjelma, ja siinä tavoitteeksi määriteltiin monikulttuurisuus. Tavoitteena on, että samalla, kun ulkomailta Suomeen muuttava osallistuu aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan, hän säilyttää lähtökulttuurinsa keskeisiä piirteitä. Monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamiseen kuuluu myös suvaitsevien asenteiden kehittyminen yhteiskunnassa, moniarvoisuus ja yhdenvertaisuus. (Pitkänen, 2006, s. 25)

Myös kotoutumislaki määrittelee kotoutumisen kahdensuuntaiseksi prosessiksi:
 ”Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen.”
 (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1383)

3.2.2 Kotoutumisen tukeminen

Maahanmuuttajia työssään kohtaavat voivat tukea heidän kotoutumistaan monikulttuurisella ohjauksella. Monikulttuurinen ohjaus tarkoittaa ammatillista kohtaamista, jossa ohjaaja ja ohjattava tulevat eri kulttuureista, edustavat erilaista etnistä ryhmää tai puhuvat eri kieltä äidinkielenään (Puukari & Korhonen, 2013, s. 32). Voidaan puhua myös kulttuurisensitiivisestä sosiaalityöstä (Anis, 2013, s. 147). Monikulttuurisuuden huomioivassa ohjauksessa ja neuvonnassa pyritään ottamaan huomioon kulttuurierot, kun etsitään ohjattavan kanssa ratkaisuja hänen kysymyksiinsä, samalla kohdataan hänet kokonaisena yksilöllisenä ihmisenä (Puukari & Korhonen, 2013, s. 33).

Monikulttuurisessa osaamisessa oleellista on ymmärtää, kuinka kokonaisvaltaisesti kulttuuri vaikuttaa ihmisen tapaan hahmottaa maailmaa. Yhteisöllisessä kulttuurissa kasvaneen ihmisen ohjauksessa on otettava huomioon yhteisön näkökulma. Yhteisöllisissä kulttuureissa ongelmia käsitellään yleensä lähipiirin kanssa, kun taas yksilöllisissä kulttuureissa on luontevampaa kääntyä ammattiauttajien puoleen. Yksilöllisissä kulttuureissa korostetaan yleensä yksilöllistä identiteettiä, kun taas yhteisöllisissä kulttuureissa yksilöt määrittävät identiteettinsä yhteisön kautta. (Puukari & Korhonen, 2013, ss. 36–37)

Asiakkaan kokemusmaailmaan vaikuttaa lähtömaan lisäksi monet asiat, kuten koulutustausta, onko asiakas kotoisin kaupungista vai maaseudulta, ja mistä syystä ja minkä ikäisenä hän on tullut Suomeen. Tärkeämpää, kuin mahdollisimman monen kulttuurin erityspiirteiden tunteminen, on ammattilaisen omien vuorovaikutustaitojen kehittäminen ja kotoutumisprosessin tunteminen. Oleellisinta on kohdata asiakas yksilönä ja tutustua hänen kokemusmaailmaansa. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä, 2013, s. 6; Anis, 2013, s. 148, s. 159)

Maahanmuuttajia työssään kohtaavien on tärkeää ymmärtää psykososiaalista kriisiä, jonka uuteen maahan muuttaminen aiheuttaa. Kotimaan jättäminen merkitsee eroja ja menetyksiä, etenkin turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kohdalla. Siirtymävaihe on psykologisen uudelleenorientoitumisen aikaa, jolloin siirrytään tutusta uuteen ja tuntemattomaan. Siirtymävaihe aiheuttaa hetkellisen tyhjiön, jossa ihmissuhteet ja toimintamallit eivät ole vielä vakiintuneet. Vaiheeseen liittyy hämmennystä ja haavoittuvuutta, mutta myös mahdollisuuksia omaksua uusia rooleja ja toimintatapoja. Ilmiön tunteminen antaa ammattilaiselle ymmärrystä ja välineitä tukea asiakkaitaan tässä prosessissa. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen, 2013, ss. 99–102)

Maahanmuuttajanuoret käyvät läpi samaan aikaan montaa kehitysprosessia. He etsivät suhdetta itseensä, aikuisiin, toisiin nuoriin, uuteen kotimaahan sekä tulevaisuuteen. Nuorten kanssa työskenneltäessä tulisi riskeiltä suojelemisen sijaan etsiä positiivisia tekijöitä ja vahvistaa niitä. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen, 2013, s. 111) Nuoren kotoutumisen tukemisessa tulisi ottaa monipuolisesti huomioon nuoren elämänalueet kokonaisuutena. Nuorella, joka saa tukea kehitykselleen häntä ympäröiviltä aikuisilta, koulusta, harrastuksista, vertaisryhmältään ja yhteisöstään, on pienempi todennäköisyys oireilla ongelmakäyttäytymisellä. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen, 2013, s. 103; Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 16)

3.3 Kiintymyssuhde

Yksi keskeisistä käsitteistä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaajan työssä on **kiintymyssuhde**. Kiintymyssuhteen ilmiötä on tärkeää ymmärtää työskenneltäessä vaativia olosuhteita kohdanneiden lasten kanssa (Sinkkonen, 2018, s. 17). Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat tulleet Suomeen ilman vanhempiaan, ja ohjaajan tehtävänä on toimia heidän elämässään turvallisena ja välittävänä aikuisena (Alitolppa-Niitamo 2017, ss. 17–18). Käsite kiintymyssuhde nivoutuu myös opinnäytetyön toiseen keskeiseen käsitteeseen tarpeisiin, koska kiintymyssuhteen korjaamisessa keskeistä on lapsen tarpeisiin vastaaminen (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17)

3.3.1 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhdeteorian on kehittänyt brittiläinen John Bowlby yhdessä Mary Ainsworthin kanssa. Bowlby tiivistää kiintymyssuhdeteorian seuraavasti:

What I am terming attachment theory is a way of conceptualizing the propensity of human beings to make strong affectional bonds to particular others and of explaining the many forms of emotional distress and personality disturbance, including anxiety, anger, depression, and emotional detachment, to which unwilling separation and loss give rise. (Bowlby, 1979/2005, s. 151).

Olen kääntänyt määritelmän vapaasti suomeksi: ”Kutsun kiintymyssuhdeteoriaksi tapaa käsitteellistää ihmisten taipumusta luoda vahvoja tunnesiteitä erityisiin ihmisiin sekä selittää henkisen ahdistuksen ja persoonallisuuden häiriöiden monia muotoja, kuten ahdistusta, vihaa, masennusta ja tunteiden eristämistä, jotka johtuvat tahattomista erokokemuksista ja menetyksistä.”

Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsella on luontainen taipumus kiinnittyä hoitajaansa, koska lapsi on riippuvainen aikuisen hoivasta. Kiintymyssuhde kehittyy, kun hoitaja vastaa lapsen tarpeisiin. Kiintymyssuhde aktivoituu, kun lapsen turvallisuudentunne laskee, ja se näkyy lapsen erilaisina tapoina hakeutua hoitajan lähelle tai pyrkimyksinä saada hoitaja tulemaan lapsen lähelle. (Sinkkonen, 2018, s. 38)

Kiintymyssuhteet jaetaan turvallisiin, vältteleviin, ristiriitaisiin ja organisoitumattomiin kiintymyssuhteisiin. **Turvallinen kiintymyssuhde** syntyy, kun lapsen hoitaja toimii ennakoitavasti ja lapsi voi ilmaista kaikkia tunteita, myös surua ja vihaa, ilman että hänen tarvitsee pelätä tulevansa hylätyksi. Lapsen tuntiessa olevansa turvassa hän voi käyttää energiaansa maailmaan tutustumiseen. **Välttelevä kiintymyssuhde** syntyy, kun lapsi on oppinut, että hoitaja sietää heikosti kiukun tunteita ja lapsi oppii peittämään lohdutuksen tarpeensa. Lapsi yrittää olla reipas ja pitää muut tyytyväisenä, mutta kadottaa yhteyden omiin tunteisiinsa. Suomalaisessa kulttuurissa välttelevä kiintymyssuhde on yleinen ja kasvatuksessa korostetaan perinteisesti lapsen varhaista itsenäisyyttä. **Ristiriitainen kiintymyssuhde** syntyy, kun hoitaja on ailahteleva ja epä johdonmukainen. Lapsi ei osaa

ennustaa aikuisen reaktioita ja alkaa ilmaista itseään äänekkäästi ja vaativasti yrittäen saada aikuiselta hoivaa. (Sinkkonen, 2018, s. 46; Salo, 2003, ss. 62–63)

Organisoitumaton kiintymyssuhde syntyy lapsen eläessä olosuhteissa, joissa hän kokee jatkuvaa kaltoinkohtelua. Tällaisia ovat esimerkiksi vanhempien poissaolo, vakavat mielenterveysongelmat, tunnekyllmyys, väkivaltaisuus tai päihteidenkäyttö. Lapsi ei saa riittävää ja johdonmukaista vuorovaikutusta ja hoivaa häntä hoitavalta aikuiselta ja kokee maailman kaoottisena. Hänen kiintymyskäyttäytymisensä on pelokasta ja sekavaa (Sinkkonen, 2018, ss. 124–128)

Kiintymyssuhde vaikuttaa lapsen persoonallisuuteen ja sosiaaliseen kehitykseen. Turvallisella kiintymyssuhteella on suojaava vaikutus elämän vastoinkäymisissä (Sinkkonen, 2018, s. 64; Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17) Ihmisillä on taipumus toistaa lapsuuden kiintymyssuhdettaan myöhemmin muissa ihmissuhteissaan. Kiintymyssuhde on yleensä suhteellisen pysyvä ja periytyy vuorovaikutuksen kautta sukupolvelta toiselle. Kiintymysstrategia voi kuitenkin myös muuttua elämän aikana elämäkokemusten mukaan. Kiintymyssuhteen siirtymisen seuraavalle sukupolvelle voi katkaista, jos lapsen vanhempi saa korjaavia kokemuksia, pystyy käsittelemään kehityshistoriaansa ja toimii oman lapsensa kanssa tietoisesti toisin, kuin millaista hoivaa on itse saanut lapsena. (Sinkkonen, 2018, s. 59; Salo, 2003, ss. 75–76)

Kiintymyssuhteeseen liittyy oleellisesti myös lähikäsite **mentalisaatio**, joka tarkoittaa kykyä ymmärtää ja omia ja toisen ihmisen tunnetiloja ja säädellä niitä. Lapsen kasvaessa aikuisen seurassa, joka on emotionaalisesti läsnä ja kiinnostunut lapsen tunteista, lapselle kehittyy oma mentalisaatiokyky. Aikuinen peilaa lapselle lapsen tunnetiloja ja sanoittaa niitä. Lapsi oppii tunnistamaan omia ja toisten ihmisten tarpeita ja tunteita ja erottamaan ne toisistaan, mikä on tärkeä kehityksellinen saavutus. Mentalisaatiokyvyn puuttuminen on yhteydessä moniin mielenterveyden häiriöihin. (Sinkkonen, 2018, ss. 44–45)

3.3.2 Korjaavat kokemukset

Lastenpsykiatrian dosentti Jari Sinkkosen mukaan lastensuojelun tärkein tehtävä on edistää lapsen turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä (Sinkkonen, 2018, s. 175). Yksintulleet

alaikäiset turvapaikanhakijat eivät ole lähtökohtaisesti lastensuojelun asiakkaita, mutta heillä ei ole vanhempia mukana elämässään Suomessa. Siksi ryhmäkotien ja perheryhmäkotien ohjaajien tehtävä on toimia näiden lasten elämässä turvallisina aikuisina (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, ss.17–18).

Tutkimusten mukaan lapset selviävät paremmin sodan aiheuttamista traumaista, jos heillä on vanhemmat tukena. Erityisesti äidin puutteella on yhteys lapsen kokemaan ahdistukseen. Vanhempien kanssa eläminen sota-alueella voi suojella lasta enemmän, kuin turvalliseen maahan pakeneminen ilman vanhempia. (Drury & Williams, 2012, s. 279) Kaikkein vaikeimmat traumaattiset tilanteet liittyvät lapsilla tapahtumiin, jotka uhkaavat heidän kiintymyssuhteitaan (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17).

Rohkaisevaa on tutkimustieto siitä, että lapsen jouduttua eroon vanhemmistaan tai kasvettua epäsuotuisissa kasvuolosuhteissa voi myöhemmin lapsen elämässä pitkäaikainen suhde lapsen ja turvallisen aikuisen välillä korjata lapsen kiintymyssuhdetta. Sijaisvanhemmalla, sukulaisella, lastenkodin ohjaajalla, terapeutilla, varhaiskasvattajalla tai opettajalla voi joissain tapauksissa olla käänntekevä vaikutus lapsen elämään. (Sinkkonen, 2018, ss. 80–81, ss. 175–184; Mäkelä, 2003a, ss. 41–42; Mäkelä, 2003b, s. 123; Salo, 2003, ss. 75–76) Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevillä ohjaajilla voi parhaimmillaan olla samanlainen rooli nuorten elämässä (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, ss. 17–18).

Sarianna Reinikainen (2009) on tutkinut väitöskirjassaan nuorisokodissa eri vuosikymmenillä asuneiden nuorten kokemuksia. Oman opinnäytetyöni toimintaympäristöt ryhmäkoti ja perheryhmäkoti eivät ole nuorisokoteja, mutta monilta osin samankaltaisia toimintaympäristöjä. Opinnäytetyöni kannalta Reinikaisen tutkimuksessa merkityksellistä oli erityisesti nuorten kokemukset ohjaajista. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista koki, että nuorisokodissa asuminen vaikutti heidän elämäänsä myönteisesti. Tutkimuksen mukaan hyvä työntekijä kohtelee nuoria yksilöllisesti, suhtautuu joustavasti, luo turvallisuuden tunnetta, osoittaa luottamusta, osoittaa välittävänsä ja on oma itsensä. (Reinikainen, 2009, s. 58, s. 191). Ohjaajien osoittama luottamus vahvisti nuorten itsetuntoa ja luottamusta omaan pärjäämiseen elämässä. Monelle nuorelle tärkeimmistä työntekijöistä tuli esikuvia ja

tärkeitä vaikuttajia elämässä. Nuoret, joilla oli ohjaajista huonompia kokemuksia, olisivat eniten kaivanneet ohjaajilta ymmärrystä ja välittämistä. (Reinikainen, 2009, s. 57–61)

Osalla yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista biologiset vanhemmat tai toinen heistä on elossa. Osa lapsista ei tiedä, ovatko vanhemmat elossa ja missä he ovat, mutta osa pystyy pitämään yhteyttä vanhempiinsa, jotka ovat kotimaassa tai paossa toisessa maassa. (UNHCR, 2010, s. 15) Aiempien ihmissuhteiden jatkumisella on tutkitusti suojaava vaikutus turvapaikanhakijalapsen mielenterveydelle (Kohli, 2011, s.315).

Paula Rautio (2004) on tutkinut sijaisperheisiin sijoitettujen lasten kokemuksia siitä, voivatko he turvautua heitä hoitaviin aikuisiin. Sijoitetuilla lapsilla on vaativa psyykinen tehtävä löytää tasapaino biologisten ja sijaisvanhempien välillä. Raution tutkimuksen mukaan osa sijoitetuista lapsista ajelehtii ei-kenenkään-maalla. He eivät uskalla kiintyä sijaisvanhempiinsa, mutta suhteet biologisiin vanhempiinkin ovat heikkoja. (Rautio, 2004, ss. 94–96) Siksi myös laitoksessa asuvan lapsen ohjaajan on tärkeä tietoisesti välttää kilpailuasetelmaa biologisten vanhempien kanssa (Sinkkonen, 2018, s. 179). Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaajan tehtävä on tukea nuorta säilyttämään yhteys biologisiin vanhempiinsa, silloin kun se on mahdollista, ja lohduttaa nuorta hänen kaivatessa vanhempiaan (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 24).

Uuteen ihmissuhteeseen siirtyy rasitteita aiemmista ihmissuhteista ja kokemuksista. Lapsen saadessa laitoksessa ohjaajasta ”oman” aikuisen, asetelma voi nostaa lapsen mieleen aikaisempien vaille jäämisten ja erokokemusten herättämät tunteet. Ilmiön ymmärtäminen on tärkeää ohjaajille, koska koettuaan hylkäämistä lapsi saattaa pelätä hylätyksi tulemistä, ja käyttäytyä tiedostamattaan hylkäävästi, jottei itse tulisi uudelleen hylätyksi. Lapsi saattaa myös jaotella ohjaajat hyviin ja pahoihin, ja työryhmän on hyvä olla tietoinen tästä ilmiöstä ja käsitellä sitä työnohjauksessa, jotta se ei johda työyhteisön ristiriitoihin ja uupumiseen. (Sinkkonen, 2018, ss. 177–178)

Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville rohkaisevia ovat tutkimustulokset siitä, että turvallinen ja kannatteleva suhde edes yhteen aikuiseen vaikuttaa vahvemmin lapsen kehitykseen kuin hänen mahdollisesti kokemansa traumatisoivat asiat. Lapsi selviää traumaattisista kokemuksista paremmin, jos hän kykenee

turvautumaan traumaattisen tapahtuman jälkeen läheiseen aikuiseen. (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17)

Kiintymyssuhteen korjautumista tukee aikuisen kiireetön läsnäolo ja lapsen tarpeisiin vastaaminen. Lapsi kiintyy aikuisiin, jotka ovat riittävästi saatavilla, reagoivat lapsen viesteihin ja pystyvät eläytymään hänen tunteisiinsa. (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17; Sinkkonen, 2018, ss. 178–179) Kiintymyssuhteella on täten yhteys aiemmin alaluvussa 3.1 esittelemääni opinnäytetyöni käsitteeseen tarpeisiin.

3.4 Roolit

Sosiaalialan ammattilaisen työnkuva on usein hyvin moniulotteinen ja mielestäni käsite rooleista on käyttökelpoinen apuväline työn eri osa-alueiden jäsentämisessä. Tarkastelen tässä alaluvussa rooliteorioita sekä vanhemmuuden roolikarttaa.

3.4.1 Rooliteoriat

Sosiaalipsykologiassa roolilla tarkoitetaan sosiaalista asemaa, joka määrittää henkilön yleisesti tunnistetun toiminnan. Roolit on rakennettu sosiaalisiin systeemeihin ja niitä tarvitaan, jotta ihmiset voivat toimia yhdessä. (Niemistö, 2007, s. 85) Roolit jäsentävät ihmisten välistä vuorovaikutusta ja auttavat tulkitsemaan sitä. Ne ovat tilannesidonnaisia ikkunoita, joiden kautta ihmisestä näkyy erilaisia puolia. (Kopakkala, 2011, s. 97, s. 100)

Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa rooliodotukset ovat vastavuoroisia ja rooleilla on vastarooleja. Yhdellä roolilla on useita vaihtoehtoisia vastarooleja. Henkilön vaihtaessa vuorovaikutustilanteessa roolista toiseen, toisen henkilön vastaroolikin vaihtuu. (Niemistö, 2007, s. 86; Kopakkala, 2011, ss. 106–107)

Roolit voidaan jakaa kollektiivisiin, sosiaalisiin ja persoonallisiin rooleihin. Kollektiiviset roolit havaitsemme ihmisestä yleensä välittömästi, esimerkiksi ihmisen koon, iän, sukupuolen ja etnisen taustan. Sosiaaliset roolit perustuvat sopimukseen, esimerkiksi esimiehen ja alaisen, opettajan ja opiskelijan roolit. Persoonallisiin rooleihin liittyy tunteita, esimerkiksi ystävän tai rakastetun roolit. (Kopakkala, 2011, s. 100; Niemistö, 2007, s. 88) Työelämä perustuu

sosiaaliin rooleihin, mutta silti myös kollektiiviset ja persoonalliset roolit vaikuttavat työelämässä (Kopakkala, 2011, s. 100). Esimerkiksi voisi ajatella, että yksintulleiden alaikäisten yksiköiden ohjaajalla on työnsä puolesta sopimukseen perustuvana sosiaalisena roolina ohjaajan rooli, mutta sen lisäksi hänellä voi olla lasten ja nuorten silmissä persoonallisia rooleja, kuten äitihahmon rooli tai kurinpitäjän rooli.

Sosiaalipsykologiassa roolit nähdään siis ennen kaikkea vuorovaikutuksen näkökulmasta ja roolien luonne on sosiaalinen (Niemistö 2007, ss. 84–85). Psykodraaman kehittäjä Jacob Moreno oli psykiatri ja sosiaalipsykologi, joka tarkasteli rooleja sosiaalisen näkökulman lisäksi yksilön kehityksen näkökulmasta, ja oli kiinnostunut rooleista myös ihmismielen sisäisenä toimintana. Moreno jaotteli roolit psykosomaattisiin, sosiaaliin, psykologisiin ja kosmisiin rooleihin. (Niemistö, 2007, ss. 84–92; Kopakkala, 2011, ss.101–105) Jaottelussa voi nähdä yhtymäkohdan Maslowin tarvehierarkiaan, jonka olen esitellyt alaluvussa 3.1.

Yksilöt voivat kehittyä erilaisissa rooleissa toimimisessa. Toimiessaan alikehittyneessä roolissa henkilö harjoittelee roolissa toimimista ja se ei suju luontevasti. Henkilö ei tunne oloaan roolissa kotoisaksi ja roolissa toimiminen saattaa herättää nolouden tunteita. Sopivasti kehittyneessä roolissa toiminta on luontevaa ja spontaania. Henkilö kokee olonsa roolissa rennoksi. Toiminta ei kuitenkaan ole kaavamaista, vaan hänen on mahdollista muuttaa toimintaansa. Ylikehittyneissä rooleissa sen sijaan toiminta on kaavamaista ja rooli voi kytkeytyä päälle henkilön valitsematta sitä tietoisesti. Henkilö on niin rutinoitunut toimimaan tutussa roolissa, että toimii sen mukaan, vaikkei se olisi tilanteessa tarkoituksenmukaista. (Niemistö, 2007, s. 92–93) Eryteisesti epävarmoissa ja uusissa tilanteissa ihminen turvautuu helposti tuttuihin rooleihin (Kopakkala, 2011, s. 108).

Ihmisillä on taipumus heijastaa omasta lapsuudenperheestään tuttuja rooliasetelmia nykyhetkeen. Toisen ihmisen nykyinen rooli voi herättää meissä vastaroolin menneisyydestä. Eryteisesti kohdatessamme auktoriteetteja kohdistamme heihin herkästi tunteita, joita elämämme tärkeät auktoriteetit ovat meissä aikaisemmin herättäneet. (Kopakkala, 2011, ss. 106–107) Tämä ilmiö on mielestäni tärkeä tunnistaa myös ohjaajan työssä yksintulleiden alaikäisten yksiköissä, koska ohjaaja edustaa lapsille ja nuorille monissa tilanteissa auktoriteettia.

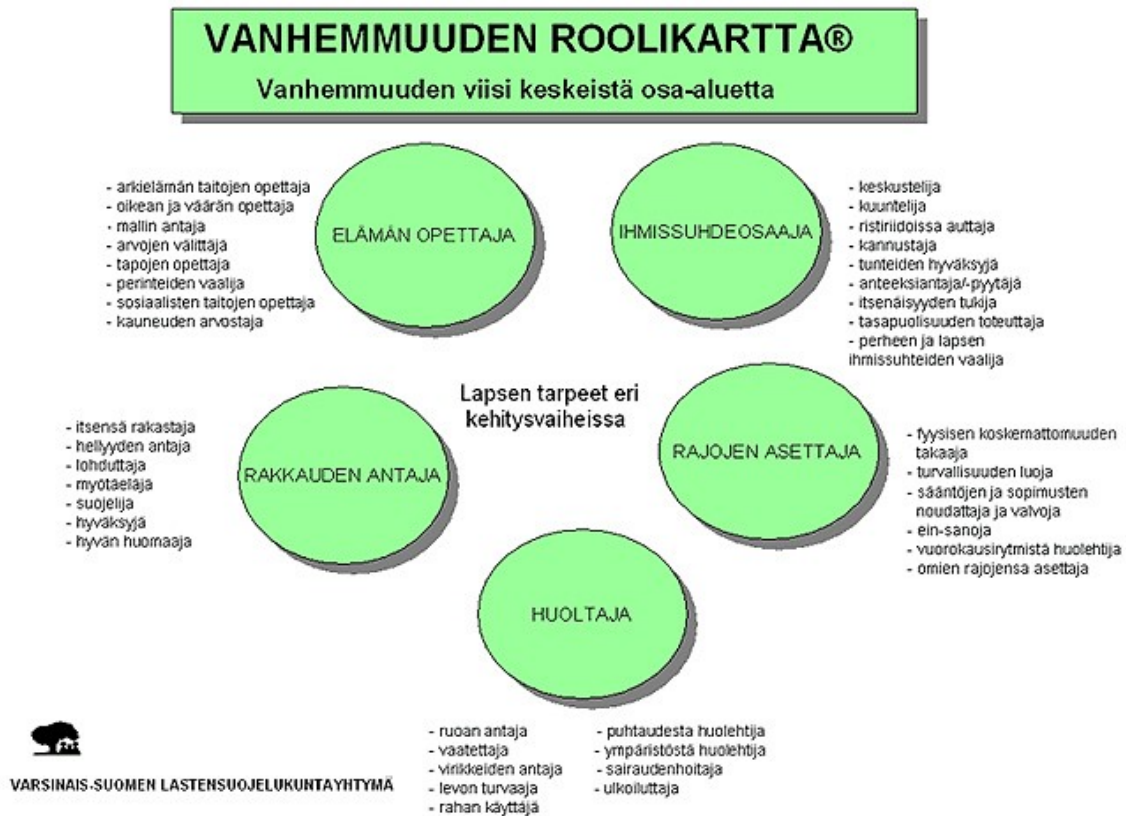
Rooliristiriidat häiritsevät työyhteisöjen toimintaa ja sitovat energiaa. Rooliristiriitoja voidaan ehkäistä roolitietoisuuden lisäämisellä. Roolitietoisuus vaatii roolien merkityksen kokemista, tiedostamista ja ymmärtämistä. Työyhteisön yhteistä ymmärrystä rooleista edistää avoin kommunikaatio ja roolien tutkiminen esimerkiksi työnohjauksessa. (Niemistö, 2007, ss. 104–106)

3.4.2 Vanhemmuuden roolikartta

Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä on kehittänyt rooliteorioita soveltaen Vanhemmuuden roolikartan[®] työkaluksi jäsentämään vanhemmuuden osa-alueita (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä, 2013). Vanhemmuuden roolikarttaa voi mielestäni monelta osin soveltaa myös yksintulleiden alaikäisten yksikössä työskentelevän ohjaajan roolien tarkasteluun. Ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa asuvilla lapsilla ja nuorilla ei ole huoltajia mukanaan Suomessa, ja ohjaajat vastaavat käytännössä monista vanhempien tehtävistä heidän arjessaan.

Vanhemmuuden roolikartassa[®] on viisi pääroolia ja jokaisella pääroolilla on alaroolia. Vanhempi toimii lapsen huoltajana, rakkauden antajana, elämän opettajana, ihmissuhdeosaajana ja rajojen asettajana. Roolien perustana on lapsen tarpeet, joihin vanhemmuuden rooleilla vastataan. (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä, 2013) Tässä vanhemmuuden rooleilla on yhtymäkohta opinnäytetyöni toiseen käsitteeseen tarpeisiin. Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä on antanut luvan käyttää vanhemmuuden roolikartan kuvaa (kuva 1) tässä opinnäytetyössä.

Kuva 1 Vanhemmuuden roolikartta (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä)

Huoltajan rooliin kuuluu perustarpeista, kuten ruoasta, puhtaudesta, levosta, rahasta, vaatetuksesta ja terveydestä huolehtiminen. Rakkauden antajan roolin alarooleja ovat hellyyden antaja, lohduttaja, myötäeläjä, hyväksyjä ja hyvän huomaaja. Elämän opettajan roolissa aikuinen välittää lapselle arkielämän taitoja, arvoja ja tapoja. Ihmissuhdeosaajan roolissa vanhempi näyttää, miten toisten ihmisten kanssa toimitaan. Ihmissuhdeosaajan alarooleja ovat muun muassa keskustelijan, kuuntelijan ja ristiriidoissa auttajan roolit. Rajojen asettajan rooliin kuuluu fyysisen koskemattomuuden ja turvallisuuden takaaminen lapselle, sopimusten valvominen ja vuorokausirytmistä huolehtiminen. (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä, 2013)

4 Aihetta sivuavia opinnäytetöitä

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat ajankohtainen ilmiö, mistä kertoo osaltaan aiheesta tehty suuri opinnäytetöiden määrä 2010-luvulla. Yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista on tehty kymmeniä AMK- ja YAMK-opinnäytetöitä sekä pro gradu-

tutkielmia. Tutkimuksia on tehty yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessista, perheenyhdistämisestä, kummiperhetoiminnasta, harrastuksista, itsenäistymisestä, jälkihuollosta ja palvelujärjestelmästä. Lisäksi on tehty käytännön kehittämisprojekteja yksittäisissä ryhmäkodeissa ja perheryhmäkodeissa.

Tehdyistä tutkimuksista moni sivuaa jostakin näkökulmasta ohjaajan työtä. Kuitenkaan suoraan ryhmäkodin ja perheryhmäkodin ohjaajan työnkuvien vertailuun keskittyvää tutkimusta ei ole tiettävästi tehty. Esittelen tässä tiiviisti kolme Suomessa 2010-luvulla tehtyä sosiaalialan opinnäytetyötä, jotka sivuavat eri näkökulmista käsin ohjaajan työtä yksintulleiden alaikäisten asumisyksiköissä. Kuvaan niiden kautta ajankohtaista tilannetta opinnäytetöiden rintamalla tällä saralla ja maalaan taustamaisemaa, millaisen kokonaisuuden osaksi oma opinnäytetyöni syntyy.

4.1 Luottamuksen rakentuminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä

Erja Hallisen sosiaalityön pro gradu -tutkielma **Luottamuksen rakentuminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä** on tehty Jyväskylän Yliopistossa vuonna 2017. Tutkimus tarkastelee luottamuksen rakentumista ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heidän kanssaan työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden ja edustajien välillä. Tutkimus keskittyy vastaanottovaiheeseen. (Hallinen 2017, s. 22).

Luottamuksen rakentumista tarkastellaan tunnustussuhteiden avulla, jotka perustuvat Axel Honnethin tunnustussuhdeteoriaan. Tunnustussuhteita ovat huolenpito, arvostus ja kunnioitus. (Hallinen, 2017, s. 18) Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto on kerätty yhdeksällä teemahaastattelulla ja aineiston analyysissä on käytetty teorialähtöistä sisältöanalyysiä (Halilinen 2017, s. 23–26).

Halisen tutkimuksen johtopäätöksenä todetaan, että luottamuksen rakentuminen perustuu vuorovaikutukseen (Halinen, 2017, s. 57). Vuorovaikutussuhteen kehittyminen vie aikaa, mutta asumisyksiköt vastaanottovaiheessa ovat usein suuria ja työntekijöitä on suhteellisen vähän (Halinen 2017, 61). Tärkeimmäksi tekijäksi tunnustussuhteista nostettiin kunnioitus ja

nuorten tarpeista huolehtiminen (Halinen 2017, 58). Tarpeet ovat myös yksi oman opinnäytetyöni keskeisistä käsitteistä.

4.2 Suomalainen lastensuojelulaitos lapsena maahan muuttaneiden identiteetissä ja elämäntarinoissa

Hillamaria Tuomi-Mark on tehnyt vuonna 2016 Helsingin Yliopistossa sosiaalitieteiden laitoksella pro gradu -tutkielmansa **Suomalainen lastensuojelulaitos lapsena maahan muuttaneiden identiteeteissä ja elämäntarinoissa**. Tutkielmassaan hän tutkii suomalaisissa lastenkodeissa ja perheryhmäkodeissa asuneiden elämäntarinoita ja laitosten roolia tarinoissa. Taustateorioina ovat narratiivisen ja dialogisen identiteetin teoriat. Tutkimuksessa haastateltiin kymmentä aikuista, jotka olivat alaikäisinä asuneet lastensuojelulaitoksessa tai yksintulleiden alaikäisten perheryhmäkodissa. Tutkimusmenetelmänä oli narratiivinen haastattelu, jossa haastateltava vapaasti kertoi elämäntarinaansa. (Tuomi-Mark, 2016, s. 2)

Tuomi-Markin mukaan laitokset edustivat haastateltavien tarinoissa suomalaista kulttuuria ja mahdollisuutta elää tavallisen nuoren elämää (Tuomi-Mark, 2016, ss. 66–69). Haastateltavat hahmottivat yksiköiden toimintatavat työntekijöiden ja lasten vuorovaikutuksen kautta. Työntekijät joko asettivat lapsen kasvatustoimien kohteeksi tai tukivat lapsen omaa toimijuutta vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen kautta. (Tuomi-Mark, 2016, ss. 40–41)

4.3 Ohjaajan psyykinen tuki ryhmäkodin asukkaille – Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen

Hanna Käkönen on tehnyt sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyönsä **Ohjaajan psyykinen tuki ryhmäkodin asukkaille – Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen** vuonna 2010 Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyö selvittää, minkälaisia kokemuksia ohjaajilla on yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden psyykkisestä tukemisesta ja miten ohjaajat näkevät psyykkisen tuen. Laadullisen tutkimuksen aineisto koostui 18 ohjaajan kirjallisista ja

suullisista tapauskuvauksista. Aineiston analyysissä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. (Käkönen, 2010, ss. 22–26)

Käkösen tutkimuksen mukaan lasten ja nuorten psyykkisen tuen tarpeeseen tulee kiinnittää huomiota ryhmäkodin arjessa. Lapset tarvitsevat psyykkistä tukea ihmissuhteissa, turvapaikkaprosessissa ja psyykkisessä voinnissa. (Käkönen, 2010, ss. 58–59) Tuen ydin on ohjaajan ja lapsen välisessä ohjaussuhteessa. Ohjaussuhteen kehittyminen vie aikaa ja vaatii kehittyäkseen luottamusta. (Käkönen, 2010, ss. 39–40) Asiakkaiden psyykinen tukeminen vaikuttaa ohjaajan tunteisiin sekä työssä jaksamiseen. Ohjaaja voi saada tukea lasten psyykkiseen tukemiseen ryhmäkodin moniammatilliselta työryhmältä. (Käkönen, 2010, s. 59)

Näissä kolmessa esittelemässäni tutkielmassa toistui samoja teemoja koskien ohjaajan työtä. Ohjaajan ja lapsen välinen vuorovaikutus nostettiin esiin kaikissa opinnäytetyöissä. Muita toistuvia teemoja olivat luottamus ja lasten ja nuorten osallisuuden ja toimijuuden tukeminen. Myös omassa opinnäytetyössäni oleellinen käsite tarpeet nostettiin esiin.

5 Tutkimuksen kulku

Tutkimuksen tekeminen on prosessi, joka on täynnä valintoja. Kuvaan tässä luvussa taustaoletuksiani, lähestymistapaani ja tekemiäni valintoja. Kerron käyttämäni aineistonkeruumenetelmistä, pohdin tutkimuksen eettisyyttä ja positiotani tutkijana sekä kuvaan aineiston analyysitapaa.

5.1 Tieteenfilosofiset lähtökohdat

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen lähtökohta on kuvata elämän monimuotoisuutta ja rikkautta moniulotteisesti (Alasuutari, 2011, s. 84; Hirsjärvi ym., 2013, s. 161) ja laadulliseen tutkimukseen kuuluu ihmisten erilaisuutta kunnioittava ihmiskäsitys (Puusa & Juuti, 2020, s. 37). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien ihmisten näkökulmasta. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkimukseen osallistuneiden kokemuksista, ajatuksista ja merkityksistä, joita he antavat tutkittavalle ilmiölle. (Puusa & Juuti, 2020, s. 9) Siksi se sopii mielestäni hyvin sosiaalialan tutkimukseen, jossa tutkitaan ihmisten toimintaa.

Tutkimukseni tarkoitus on kuvaileva. Tarkoituksena on kuvailla tutkittavaa ilmiötä ja sen keskeisiä piirteitä. (Hirsjärvi ym., 2013, s. 139) Tutkimuksellani on hermeneuttinen eli tulkinnallinen lähestymistapa (Puusa & Juuti, 2020, s. 305). Tarkastelun kohteena on ohjaajien kokemukset ohjaajan työstä, se, minkälaisia merkityksiä ja tulkintoja he antavat työlleen.

Hermeneuttisessa kehässä tutkija käy vuoropuhelua tutkimustiedon ja tutkittavan kohteen kanssa esiymmärryksensä valossa (Puusa & Juuti, 2020, s. 36; Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 41). Ymmärtäminen on aina tulkintaa ja ymmärryksen pohjana on esiymmärrys eli aikaisemmin ymmärretty. Hermeneuttisessa kehässä tutkija selventää esiymmärrystään ja samalla korjaa sitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 41; Puusa & Juuti, 2020, ss. 73–74). Työskenneltyäni itse samassa työssä kuin ohjaajat, joita haastattelin, minulla oli tutkittavasta ilmiöstä käytännön kokemusta sekä omaksuttua aiempaa tutkimustietoa. Tämä esiymmärrykseni vaikutti hermeneuttisessa kehässä siihen, miten ymmärsin tutkimukseen osallistuneiden ohjaajien kertomat kokemukset ja millaisia valintoja tein tutkimusprosessin edetessä.

5.2 Aineistonkeruu

Käytin tutkimukseni aineistonkeruumenetelmänä haastattelua, joka on yksi laadullisen tutkimuksen käytetyimmistä menetelmistä. Haastattelussa haastateltava on subjektina, aktiivisena toimijana ja hänellä on mahdollisuus tuoda esiin tärkeiksi kokemiaan asioita. Haastattelussa on myös mahdollista kysyä tarkentavia kysymyksiä ja saada selville syvää tietoa. (Hirsjärvi ym., 2013, s. 205; Metsämuuronen, 2006, ss. 113–115)

Valitsin haastattelutyypiksi puolistrukturoidun teemahaastattelun. Teemahaastattelussa tutkija ei lyö lukkoon tarkasti muotoiltuja haastattelukysymyksiä tietyssä järjestyksessä, vaan määrittää keskeiset teemat, joita haastattelussa käsitellään (Hyvärinen, 2017, s. 21; Metsämuuronen, 2006, s. 115, Hirsjärvi ym., 2013, s. 208). Haastattelurunko teemoista on liitteenä, Liite 2. Valitsin menetelmäksi teemahaastattelun, koska halusin antaa haastateltaville mahdollisuuden puhua vapaasti omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan ohjaajan työstä korostaen niitä asioita, joita he itse pitivät tärkeinä.

Haastattelin kuutta ohjaajaa, jotka olivat työskennelleet yksintulleiden alaikäisten kanssa sekä ennen, että jälkeen oleskeluluvan saamisen. Kaikki haastateltavat olivat työskennelleet ohjaajana perheryhmäkodissa, ja toiset heistä olivat työskennelleet lisäksi ryhmäkodissa, toiset tukiasumisyksikössä ja jotkut molemmissa. Näiden lisäksi osalla ohjaajista oli työkokemusta myös tukiasuntolan ja jälkihuollon ohjaajan töistä. Työkokemukset olivat kertyneet useissa eri yksiköissä. Halusin haastateltavikseni nimenomaan ohjaajia, jotka ovat työskennelleet molemman tyyppisissä yksiköissä ja joilla on mahdollisimman pitkä työkokemus yksintulleiden alaikäisten parissa tehtävästä työstä. Haastateltavat olivat työskennelleet yksintulleiden alaikäisten kanssa 3–10 vuotta ja heidän yhteenlasketut työvuotensa tämän asiakasryhmän kanssa oli 31 vuotta.

Halusin myös, että haastateltavista suurimmalla osalla on korkeakoulutausta eivätkä kaikki ole esimerkiksi lähihoitajia, koska opinnäytetyöni on AMK-opinnäytetyö, ja ajattelin, että koulutustausta voi auttaa puhumaan samasta näkökulmasta ja samalla kielellä. Haastateltavista kolmella oli yliopistokoulutus, yhdellä AMK-koulutus, yhdellä opistotason koulutus ja yhdellä ammattikoulutus.

Haastattelin ohjaajia heidän työpaikoillaan kahdessa eri yksikössä marraskuun 2018 aikana. Haastattelut toteutuivat haastateltavien työajalla kolmena eri haastatteluna, yhtenä yksilöhaastatteluna, yhtenä parihaastatteluna ja yhtenä kolmen hengen ryhmähaastatteluna. Päädyin eri haastattelumuotoihin työajallisista syistä ja samalla sain opiskelijana arvokasta kokemusta yksilö-, pari- ja ryhmähaastattelujen ominaispiirteistä. Nauhoitin haastattelut ja tein samalla muistiinpanoja. Haastattelujen jälkeen jäin vuodeksi äitiyslomalle ja jatkoin aineiston analyysia äitiyslomani jälkeen keväällä 2020.

Tutkimusta tehdessä tutkijan on tärkeää tiedostaa yksilö- ja ryhmähaastattelun eroavaisuudet tutkimusprosessissa. Yksilöhaastattelua on käytetty tutkimusmenetelmänä jo kymmeniä vuosia, mutta ryhmähaastattelu on yleistynyt vasta viime aikoina. (Pietilä, 2010, s. 212) Parihaastattelu on yksi ryhmähaastattelun muoto (Hirsjärvi ym., 2013, s. 210). Yksilö- ja ryhmähaastattelu eroavat erityisesti vuorovaikutukseltaan ja samat yksilöt tuottavat osittain erilaista tietoa riippuen haastattelutilanteesta. Monenlaiset kokemukset voivat kuitenkin olla yhtä aikaa totta ja erilaisia ikkunoita samaan ilmiöön. (Pietilä, 2010, s. 237; Alasuutari, 2011, s. 153; Hirsjärvi ym. 2013, s. 207)

Yksilöhaastattelussa tutkija haastattelee yksilöitä heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan ja vuorovaikutuksessa on kaksi osapuolta, kun taas ryhmähaastattelussa tutkijan rooli on olla enemmän ryhmäkeskustelun rakentaja ja ohjaaja (Pietilä, 2010, s. 212; Puusa, 2020, s. 116). Ryhmähaastattelussa osallistujat muodostavat keskustelussa kollektiivisesti jaettua ymmärrystä, mikä edellyttää ajatusten vertailua ja neuvottelua. Puhujien on otettava muiden osallistujien esittämät mielipiteet huomioon. (Pietilä, 2010, s. 215.) Tosin yksilöhaastattelussakin haastattelijan ja haastateltavan välisen keskustelun vuorovaikutuksellisuuden aste vaihtelee eri haastattelutapojen välillä. Valitsemani puolistrukturoitu teemahaastattelu on strukturoituun haastatteluun verrattuna vuorovaikutukseltaan keskustelevampi (Metsämuuronen, 2006, s. 115) ja näin lähempänä ryhmähaastattelun dynamiikkaa.

Ryhmähaastattelun olennainen piirre on, ettei puhetta suunnata vain haastattelijalle vaan myös muille osallistujille. Ryhmässä toimiessaan osallistujien kesken muodostuu ryhmädynamiikka, ja he tuottavat yhdessä yhteisen käsityksen itsestään ryhmänä. Sen takia he etsivät herkästi yhtäläisyyksiä ja luovat konsensusta erilaisista kokemuksista ja mielipiteistä. (Pietilä, 2010, s. 231; Puusa, 2020, s. 116) Ryhmähaastattelussa osallistujat puhuvat usein myös teemoista yleisemmällä tasolla kuin yksilöhaastattelussa. Ryhmähaastattelussa esitetään myös yksilöhaastattelua helpommin kritiikkiä yhteiskunnallisista ilmiöistä ja instituutioista. (Pietilä, 2010, s. 217) Tämä näkyi opinnäytetyössäni siten, että ryhmähaastattelussa haastattelemani ohjaajat puhuivat eniten työn kehittämisestä ja analysoivat työtä syvällisesti. Ryhmähaastattelu ei ole niin helposti haastattelijan ohjailtavissa kuin yksilöhaastattelu ja tutkijan alustavasti suunnittelemaat teemat eivät esiinny aineistossa niin suoraviivaisesti kuin yksilöhaastattelussa. Se tekee aineiston analysoinnista monimutkaisempaa. (Pietilä, 2010, s. 219)

Käytettäessä samassa tutkimuksessa sekä yksilö- että ryhmähaastattelua, ne on hyödyllistä nähdä toistensa peilauspintoina, joiden avulla tutkija voi ymmärtää uusia piirteitä molempien haastattelujen aineistoista. Erot auttavat tutkijaa näkemään tutkittavan aiheen moniulotteisuuden ja tarkastelemaan omia tulkintojaan useammalta kantilta. (Pietilä, 2010, s. 237–238)

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisiin toimintatapoihin kuuluu, että haastateltava tietää, mihin tutkimukseen hän osallistuu ja miten haastattelun tietoja käytetään ja säilytetään. Haastateltavan anonymiteetti tulee varmistaa, eli häntä ei saa tunnistaa tutkimusraportista. Haastateltavan on myös tärkeä ymmärtää, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja hän voi halutessaan keskeyttää haastattelun. Haastateltava tulee kohdata kunnioittavasti ihmisenä eikä vain tietolähteenä. (Ruusu vuori & Nikander, 2017, s. 430; Kuula-Luumi & Ranta, 2017, ss. 414–415, Hirsjärvi ym. 2013, s. 25) Tutkimus ei saisi koskaan vaarantaa sen kohteena olevien ihmisten elämää vaan tutkimuksella tulisi pyrkiä saamaan hyviä asioita tutkittavien ihmisten elämään (Puusa & Juuti, 2020, s. 175).

Jokainen haastattelemani työntekijä allekirjoitti haastattelu suostumuksen ennen haastattelua. Olin kirjannut haastattelun eettiset periaatteet haastattelu suostumukseen, ja kävimme ne haastateltavien kanssa läpi suullisesti ennen haastattelua sen varmistamiseksi, että haastateltavat ymmärtävät periaatteet. Haastattelu suostumus on liitteenä, liite 1.

Huolehdin tutkimusta tehdessäni eri vaiheissa, että haastateltavien anonymiteetti säilyy. Haastateltavista keräsin vain tiedot, minkä tasoinen koulutus heillä on ja kuinka kauan he ovat työskennelleet yksintulleiden alaikäisten kanssa. En mainitse raportissa haastateltavien ikää, sukupuolta, enkä tarkempia koulutuksia.

Translitteroinnissa eli haastattelunauhojen kirjoittamisessa tekstimuotoon aineisto tulee anonymisoida eli poistaa tunnistetiedot (Kuula & Tiitinen, 2010, s. 425). Translitteroidessani haastattelut poistin paikkakuntien, organisaatioiden, yksiköiden ja henkilöiden nimet. Käytän haastateltavista raportissa lyhenteitä H1-H6. Sovin yksiköiden esimiesten kanssa, että en mainitse raportissa organisaatioiden enkä yksiköiden nimiä. Opinnäytetyön valmistuttua tuhosin oppilaitoksen ohjeen mukaan haastattelunauhat, muistiinpanot ja translitteroidun aineiston.

5.4 Tutkijan positio

Tässä alaluvussa pohdin henkilökohtaista suhdettani tutkimukseeni tutkijana ja asemaani yhteisössä, jota tutkin. Tutkijalla on tutkimusta tehdessään mukana oma persoonansa ja hänen henkilökohtaiset mielenkiinnon kohteensa, ideologiansa ja tunteensa ovat läsnä tutkimuksesta tehdessä. Tämä vaikuttaa siihen, miten tutkija tulkitsee aineistoaan ja ymmärtää aineiston merkityksiä. Tutkimuksessa tulee pyrkiä universaaliuteen ja puolueettomuuteen, mutta täydellistä objektiivisuutta ei ole olemassa. (Hirsjärvi ym., 2013, s. 21; Metsämuuronen, 2006, s. 17) Erityisesti laadullisen tutkimuksen lähtökohtiin kuuluu tiedon subjektiivisuus (Puusa & Juuti, 2020, s. 76). Ajattelenkin, että oleellista on, että tutkija tiedostaa oman subjektiiviuutensa tutkimuksessa ja arvioi sen vaikutusta tutkimukseen.

Olen työskennellyt itse ohjaajan viidessä eri yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksikössä, joten minulla on henkilökohtaista kokemusta tutkimuksen kohteena olevasta ohjaajan työstä. Tuula Juvonen (2017, s. 398) kutsuu **sisäpiiritutkimukseksi** tällaista asetelmaa, jossa tutkija tutkii sosiaalista todellisuutta, jossa hän on itsekin osallisena. Haastattelijaa ja haastateltavaa yhdistää asia, joka on heille yhteinen, mutta joka erottaa heidät laajasta ihmisjoukosta. Tutkijalla on siis tutkimuksessa kaksoispositio: hän on itse osa tutkimuksen kohdetta ja samalla tutkii sitä tutkijan roolissa (Juvonen, 2017, s. 403).

Tutkijan kaksoispositio ei ole este tutkimuksen tekemiselle, mutta se vaatii tilanteen tiedostamista, eettisten kysymysten pohdintaa ja huolellista raportointia (Juvonen, 2017, s. 409; Aaltio & Puusa, 2020, s. 179). Pyrin kuvaamaan mahdollisimman avoimesti asemani tutkijana, jotta lukijalle välittyy, millaisessa asetelmassa olen tutkimuksen tehnyt ja millaisten lasien läpi tulkitsen tutkimustuloksia.

Kun tutkija tekee haastattelututkimusta sisäpiiriläisenä, hänen on helpompi löytää sopivat haastateltavat ja saada heidän luottamuksensa (Juvonen, 2017, s. 398). Työkokemukseni myös auttoi minua ymmärtämään, mistä haastateltavat puhuivat ja käsitteet olivat tuttuja. Toisaalta tässä tuttuudessa piilee myös sudenkuoppa ja sisäpiiritutkija voi helposti olettaa ymmärtävänsä ja ymmärtääkin haastateltavan kertoman eri tavalla, kuin mitä hän tarkoittaa. Tarkentavilla kysymyksillä voi varmistaa, onko ymmärtänyt oikein. (Juvonen, 2017, ss. 401–402).

Oman osansa tutkijan positiooni toi se, että olin työskennellyt sijaisena toisessa niistä yksiköistä, jossa haastattelin ohjaajia. Minulla ei siis vain ollut kokemusta ohjaajan työstä yleisesti, vaan olin työskennellyt haastateltavien kanssa samoissa työvuoroissa sijaisena työkaverin roolissa. Tuttuus haastattelijana saattoi auttaa haastateltavia puhumaan rennosti ja avoimesti ja pääsemään nopeasti syvälle aiheeseen. En kuitenkaan työskennellyt yksikössä vakituksena työntekijänä, enkä ollut haastateltavien kanssa ystävyysuhteessa vapaa-ajalla, minkä koen auttaneen itseäni pysymään paremmin tutkijan roolissa riittävän ulkopuolisena.

Tiedostaen läheisen suhteeni tutkittavaan aiheeseen ja haastateltaviin pyrin olemaan haastattelutilanteissa mahdollisimman objektiivinen ja avoin haastateltavien puheelle. Pyrin välttämään keskustelun johdattelua ja omien asenteideni ja mielipiteideni välittymistä. Pohjustaessani haastattelua pyysin haastateltavia kertomaan työstään, niin kuin kertoisivat jollekulle, joka ei tiedä ohjaajan työstä mitään. Tosin haastateltavat välillä unohtivat sen ja puhuivat työslangia kuin kollegalle, mutta tuloksissa pyrin kirjoittamaan auki suorien lainausten sanavalinnat, jotka eivät avaudu työympäristöä tuntemattomille.

Uskon samassa työyhteisössä työskentelyni vaikuttaneen myös siihen, että haastatellut ohjaajat kuvasivat tiivistetympin sitä, mitä heidän työnsä on ja puhuivat enemmän siitä, miten työtä tulisi kehittää. Ulkopuoliselle tutkijalle, joka ei tunne työympäristöä ja kohderyhmää, he olisivat saattaneet kuvata tarkemmin, millaista heidän perustyönsä on.

Työkokemukseni toi tutkimuksen tekemiseen myös sen haasteen, että tutkittavan aiheen ollessa minulle tutkijana henkilökohtaisesti läheinen minulla oli aiheesta omia kokemuksia, mielipiteitä ja se herätti minussa tunteita. Haastatteluissa minun oli maltettava pysyä neutraalina ja kuuntelevana osapuolena, vaikka ohjaajien innostuessa keskustelemaan työn kehittämisestä keskustelussa oli imua ja itsellänikin olisi ollut ajatuksia työn kehittämisestä.

Aineistoa analysoidessani ja tuloksia kirjoittaessani pyrin saamaan kaikkien haastateltavien äänen kuuluville tasapuolisesti ja heidän kokemuksensa välitetyiksi mahdollisimman alkuperäisinä, omista mielipiteistäni riippumatta. Kuuntelin ja luin aineistoa moneen kertaan ja pyrin välittämään sen, mitä teemoja haastateltavien vastauksista nousi.

Oman lisänsä tutkimuksen tekemiseen toi se, että molemmissa yksiköissä, joissa haastattelin ohjaajia, oli juuri ollut yt-neuvottelut, joista olin haastattelijana tietoinen. Osa haastatelluista

ohjaajista oli äskettäin saanut kuulla työsuhteensa päättyvän. Kertoessaan työstään he myös samalla käsittelivät työnsä loppumista ja arvioivat työnsä onnistumista ja merkitystä. Pyrin haastattelijana olemaan hienotunteinen ja antamaan tilaa tälle pohdinnalle. Se lisäsi jonkin verran työmäärääni, kun aineisto kasvoi suureksi ja translitteroitua tekstiä kertyi 27 sivua.

Ajattelen kuitenkin, että toisaalta lopettaessaan työnsä työntekijä voi nähdä tavallista kirkkammin, mikä työssä on oleellista. Yt-neuvottelut ja väliaikaisuus kuuluvat myös oleellisesti yksintulleiden alaikäisten kanssa tehtävään työhön, koska yksintulleiden alaikäisten yksiköitä suljetaan ja uusia avataan sen mukaan, millaisia määriä yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita Suomeen tulee. Sen takia tilanne ei ollut tässä työssä erityisen poikkeuksellinen vaan usein tyypillinen.

Oman haasteensa tutkimukseni tekoon toi henkilökohtainen elämäntilanteeni. Saatuaani tutkimushaastattelut valmiiksi jäin äitiyslomalle ja jatkoin aineiston analysointia vuoden äitiysloman jälkeen. Toisaalta tauko auttoi näkemään aineiston paremmin ulkopuolisen silmin ja erottamaan siitä oleellisen.

5.5 Aineiston analyysi

Käytin aineiston analysointimenetelmänä sisällönanalyysiä, joka on yksi laadullisen tutkimuksen käytetyimmistä analyysimenetelmistä. Analyysin tavoite on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että kadottaa sen sisältämää keskeistä informaatiota (Puusa, 2020, s. 149). Sisällönanalyysi voidaan ymmärtää sekä yksittäisenä analyysimetodinä että laajempaan teoreettiseen viitekehykseenä (Puusa & Juuti, 2020, s. 103).

Sisällönanalyysissä analysoidaan haastattelussa puhuttuja sisältöjä (Ruusuvoori & Nikander, 2017, s. 430). Valitsin analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, koska se sopii tutkimuskysymykseeni. Tutkin, minkälaisia kokemuksia tutkimukseen osallistuvilla ohjaajilla on työstään, mitä eroja heidän kokemuksensa mukaan on ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa tehtävässä työssä, sekä minkälaisia näkemyksiä heillä on työn kehittämisestä.

Aineiston analyysi aloitetaan aineiston litteroinnista eli nauhoituksen muuttamisesta tekstiksi. Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimuskysymyksistä ja analysointitavasta

(Ruusu vuori, 2010, s. 424; Ruusu vuori & Nikander, 2017, s. 427–429). Puheesta tekstiksi tulkittu litteraatio on jo osa analyysia, koska tekstin kautta välittyy vain osa haastattelutilanteessa välittyvästä informaatiosta (Nikander, 2010, s. 433; Ruusu vuori, 2010, s. 427). Käytettäessä sisällönanalyysiä analysointimenetelmänä litterointi tehdään yleensä sanatarkasti, mutta jätetään merkitsemättä äänenpainot, äänensävyt ja minimipalautteet, koska ne eivät ole tässä analyysitavassa oleellisia (Ruusu vuori & Nikander, 2017, s. 430; Ruusu vuori, 2010, s. 424). Käytin tätä litterointitapaa, koska tutkimuskysymyksen kannalta oleellisempaa on haastateltavien puheen sisältö kuin puhetapa. Kiinnostavampaa siis on, mitä haastateltavat sanoivat, kuin miten he sen sanoivat.

Haastattelunauhujen kesto oli yhteensä 1h 59 minuuttia. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 27 sivua. Jätin litteroimatta lyhyet katkelmat, joissa haastateltavat eksyivät sivuun aiheesta, ja merkitsin sen litteroituun tekstiin. Ryhmähaastattelussa haastateltavat puhuivat muutaman lauseen päällekkäin, jolloin nauhasta ei saa selvää, ja merkitsin senkin litteroituun tekstiin.

Laadullinen analyysi jaetaan usein aineistolähtöiseen tai teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisessä analyysissä aineisto jaotellaan aineistosta nousevien teemojen mukaan ja pyritään luomaan uutta teoriaa aineiston pohjalta. Teorialähtöisessä analyysissä aineisto jaotellaan aikaisemman tutkimustiedon muodostaman rungon mukaan ja testataan aiemmin luotua teoriaa. Aineistolähtöisessä analyysissä käytetään yleensä induktiivista päättelyn logiikkaa, jossa edetään yksittäisestä yleiseen, kun taas teorialähtöisessä analyysissä käytetään yleensä deduktiivista päättelyn logiikkaa, jossa edetään yleisestä yksittäiseen. Täysin puhdasta aineistolähtöistä analyysiä ei kuitenkaan ole olemassa, koska tutkija on omaksunut aiempaa tutkimustietoa tutkimastaan ilmiöstä ja hänellä on taustaoletuksia, jotka ohjaavat hänen valintojaan ja tulkintojaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 107–113.)

Aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välimuoto on teoriaohjaava analyysi, jossa analyysi aloitetaan kuten aineistolähtöisessä analyysissä ja otetaan myöhemmin teoria mukaan avuksi ohjaamaan aineistolähtöistä analyysiä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, ss. 109–113; Puusa, 2020, s. 151). Olin alun perin suunnitellut käyttäväni tutkimuksessani aineistolähtöistä analyysiä, mutta päädyin käyttämään teoriaohjaavaa analyysiä, koska huomasin sen tarkoituksenmukaisemmaksi omassa tutkimuksessani.

Teoriaohjaava analyysi voi olla lähempänä joko aineistolähtöistä tai teorialähtöistä analyysiä, riippuen siitä, missä vaiheessa ja kuinka paljon teoria ohjaa analyysiä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 113; Puusa, 2020, s.151). Oma teoriaohjaava analyysini on lähempänä aineistolähtöistä kuin teorialähtöistä analyysiä. Teemoittelin, eli pilkoin aineiston ja ryhmittelin sen aineistosta esiin nousevien teemojen mukaan. Yhdistin samankaltaiset ilmaisut samaan kategoriaan. Analyysin loppuvaiheessa peilasin löytyviä teemoja tutkimustietoon. Etenkin ohjaajan rooleja peilasin vanhemmuuden roolikarttaan ja nuorten tarpeita Maslowin tarvehierarkiaan ja käytin näitä teorioita avuksi analyysin loppuvaiheessa aineistosta nousevien teemojen jaottelussa.

6 Tulokset

Esittelen tässä luvussa tutkimukseni tulokset. Tiivistän tulokset myöhemmin johtopäätöksissä luvussa 7 ja vertaan niitä taustateorioihin.

6.1 Mitä ohjaajan työ on yksitulleiden alaikäisten yksiköissä?

Tässä alaluvussa tarkastelen, mitä ohjaajan työ on yksitulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköissä haastattelemieni ohjaajien kokemusten mukaan.

6.1.1 Turvallisen arjen luomista

Ohjaajat kuvasivat työssään tärkeäksi turvallisen arjen luomisen ja turvan viestittämisen nuorelle. Turvallisen arjen merkitys nähtiin tärkeänä kaikissa haastatteluissa ja se kulki haastatteluissa mukana punaisena lankana monen näkökulman yhteydessä.

H3: Ohjaajan työ on kyllä pääsääntöisesti sitä turvallisen arjen järjestämistä ja sen turvallisuuden niinku takaamista nuorelle sekä psyykkisesti että fyysisen ympäristön turvallisuuden turvaamista. Ja sen viestittämistä sille nuorelle.

H4: No siis mä varmaan kertoisin, et siis me eletää arkea. Et perusarkea. Autetaa läksyissä, viedään harrastuksiin, ollaan läsnä. Se on niinku se.

H6: Ja haluaa siit arjesta saada mahdollisimman niinku tarkotuksenmukasta.

Haastattelemani ohjaajat näkivät ennakoitavan arjen luomisen tärkeänä osana työtä erityisesti traumatisoituneiden nuorten kanssa sekä ryhmäkodissa että perheryhmäkodissa.

H3: Ja jotenkin mä näkisin siinä sen kun työskennellään traumatisoituneiden ihmisten kanssa, niin kyllä sekä siel vastaanottovaiheessa että sitten siinä perheryhmäkotivaiheessa niin jotenki se vakaannuttaminen on, psyykinen vakaannuttaminen on kuitenkin molemmissa vielä hyvin avainasemassa.

6.1.2 Käytännön vanhempina toimimista

Ohjaajan työtä kuvattiin käytännön vanhempina toimimisena ja kasvattamisena. Juridinen vanhemmuus sen sijaan kuuluu nuorten edustajille, jotka edustavat nuoria viranomaisasioinnissa, mutta ohjaajat työskentelevät vanhemman roolissa yksikön sisällä arjen tasolla. Useassa haastattelussa ohjaajat kuvasivat rajankäyntiään siitä, että vaikka he toimittavat työssään käytännön vanhemmuuden tehtäviä, he eivät kuitenkaan ole vanhempia.

H5: Me ollaan vähän niinku lasten käytännölliset vanhemmat, mutta ei juridiset vanhemmat. Paljon tässä talossa mut sit jos on jotain juridista tai jotain, ni sit se on taas edustaja.

H4: Kasvatetaan ja ohjataan, mutta sit ei kumminkaan olla niinku vanhempia.

6.1.3 Kasvun tukemista

Ohjaajan työhön kuuluu lasten ja nuorten kasvun tukeminen huomioiden ikätaso ja lapsen persoonallisuus.

H2: Ja sitte vielä ku voi nähdä sen tälläsen nuoren kasvun. Et siitä ku se oli pikku poika ku tää tuli 13-vuotiaana ja nyt se on täällä niinku nuori mies.

H1: Et ne keskustelutki alkaa olla aika monipuolisia poikien kaa. Monenlaista asiaa pystyy pohtimaan. Ja sanosin mielenkiintosta.

H2: ja sit kuinka erilaisia heistä tulee, kehittyy se oma persoona.

H1: Ja sit varmaan tämmönen niinku persoonan kasvun tukeminen

Kasvaessaan lapsesta aikuisiksi nuoret tarvitsevat ohjaajan tukea murrosiän psyykkisessä kehityksessään.

H3: Et nuoren se psyyke on tietysti nuoruuden murrosvaiheessa, ja siin on niinku omat prosessinsa, et se nuoruuden prosessin tavallaan niinku turvaaminen jollain tavalla on myöskin se ohjaajan tehtävä että siitä pääsee askel askeleelta sinne aikuisuuden suuntaan.

6.1.4 Kotoutumisen tukemista

Ohjaajat kuvasivat tukevansa nuorten kotoutumista Suomeen. He näkivät kotoutumisessa oleellisena oman paikan löytämisen yhteiskunnassa, koulutuksen ja ammatin saamisen, sekä normien ja kulttuurin oppimisen.

H2: No se nuoren ohjaus siihen tai kasvatukseen siihen, et se löytää paikkansa Suomessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa.

H1: Joo, kyllä! Kotoutuminen.

H2: Se lähtee siitä että hän saa itselleen myös sitte koulutuksen ja ammatin täällä.

Annetaan se pohja siihen, edes jonkinlainen.

H1: Ja sivistys ja ehkä tämmösten perusnormi- ja kulttuuriasioiden opettaminen.

6.1.5 Kiintymyssuhteen korjaamista

Ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa asuvilla nuorilla ei ole vanhempia Suomessa. Osa on joutunut eroamaan vanhemmistaan hyvinkin varhain. Pitkäaikainen ihmissuhde turvalliseen aikuiseen voi korjata lapsen ja nuoren kiintymyssuhdetta ja auttaa luottamaan seuraavissa elämänvaiheissa uusiin ihmisiin. Yksi haastattelemistani ohjaajista kuvasi tätä seuraavasti:

H3: Useamman nuoren kanssa on ollu kaks tai joidenki kanssa kolme vuotta ollu se aika, ni se on ollu kuitenkin sellanen aika jossa on ehtiny jollain taval, ku meilläki on vahva omaohjaajatyö, ni siinä omaohjaajatyössä ehtiny niinku saada siihen lapsee sellasen kontaktin ja elää sitä niinkun korjattua kiintymyssuhdeprosessia ja sitten myöskin jollain tavalla saatella sen lapsen seuraavaan vaiheeseen. Ja jotenkin ajatellen

sillä lailla että ois semmonen turvallisuudentunne tässä maassa selviämisestä, että osain hakea apua. Ja osais hakea sitte niitä, tavallaan uusia aikuisia, ja luottaa. Et se luottamus siihen että se ihminen, joka on mun aikuinen, hoitaa mun asiat sillä tavalla, että voin luottaa siihen seuraavaankin ihmiseen, joka tulee hoitamaan mun asioita.

6.1.6 Läsä olemista

Ohjaajan työssä tärkeää on läsnäolo. Se korostuu erityisesti vastaanottovaiheessa, kun käytössä ei useinkaan ole yhteistä kieltä. Läsnäolo on myös kuormittavaa, ja työnohjauksen merkitys nähtiin tärkeänä. Seuraavassa katkelmassa ohjaaja kuvaa läsnäoloa ”isollaan olemisena” ja vastaanottokeskuksella hän tarkoittaa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden asumisyksikköä ennen oleskeluluvan saamista:

H3: Ja jotenki se must se ”isollaan oleminen” niinku määritelmänä tuntu et toihan on just sitä työtä mikä on niinkun vastaanottokeskuksen ohjaajan työnkuva. Että sä oot jotenki aamusta iltaan ”isollaan”. Ja sillon kun vielä ei ole niinkun niitä, tavallaan ei ole kieltä, ei ole välttämättä yhteistä elekieltäkään, ja ei ole välttämättä mitään yhteistä kommunikaatioväylää. Ni se et sun vaan täytyy olla niin ”isollaan”, et jos sillä nuorella on jokukin keino kommunikoida, ni sä tajuut et ai tää kommunikoikin tota kautta. Ja niinku et se ”isollaan oleminen” on semmonen aika tota, mun mielest iso osa tätä työtä, ja just sellanen kehollinen ja niinku fyysinenkin läsnäolo. Et sä oot hyvin läsnäoleva.

Ja se on varmaan sellanen mikä tässä työssä myöskin kuormittaa, ja jotenkin mä toivoisin et sit jos tulee tällänen seuraava aalto, niin aika nopeasti regoitaisiin siihen, et varsinkin jos tulee uusia ihmisiä tähän työhön, et olis sit semmost yhteistä työnohjausta aika nopeasti missä esimerkiksi myötätuntuupumisen niinku merkkejä käytäs läpi. Koska sit se saattaa kasautua aika nopeasti siihen työyhteisöön, jos ei siihen. Ettei niinku, ei oo tavallaan niinku sitä tulkintaa, että mitä on mussa ja mitä tässä ympäristössä tapahtuu.

Ohjaaja oli työskennellyt yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa, kun vuonna 2015 Eurooppaan tuli aikaisempaa moninkertaisesti isompi määrä

turvapaikanhakijoita. Hän toivoi, että jos tulee uudestaan isompi määrä turvapaikanhakijoita, yksintulleiden yksiköiden työntekijät saisivat pian työnohjausta, jotta he tunnistaisivat paremmin työn vaatiman läsnäolon kuormittavuuden ja myötätuntouupumuksen ilmiön.

6.2 Ohjaajan rooleja

Kysyin haastateltavilta ohjaajan työstä myös roolien näkökulmasta, millaisia rooleja ohjaajilla on työssään. Roolit ovat yksi tapa hahmottaa ohjaajan moninaista työnkuvaa. Roolien näkökulmasta ohjaajan työstä tuli esiin paljolti samoja asioita kuin edellisessä alaluvussa 6.1. ohjaajien kuvatessa työtään yleisesti. Esittelen vastaukset rooleista kuitenkin erikseen tässä alaluvussa 6.2. koska näen roolit oleellisena erillisenä näkökulmana ohjaajan työssä. Ohjaajat kuvasivat toimivansa työssään lukemattomissa monipuolisissa rooleissa, ja nostan niistä merkittävimmät erikseen esille.

6.2.1 Vanhemmuusroolit

Kuvatessaan työtään useat ohjaajat vertasivat työtään vanhemmuuteen. Sen lisäksi, että vanhemmuusroolit mainittiin erikseen osana ohjaajan rooleja, vanhemmuusroolit tulivat esiin myös muiden roolien yhteydessä.

H4: Voi olla niinku sellanen kuuntelijan rooli, tai semmonen niinku lempee. Äidillinen, isoäidillinen, isällinen, isoisällinen.

Ohjaajat pohtivat ammatillisen roolin säilyttämistä ja läheisyyden säätelyä suhteessa lapsiin ja nuoriin, joilla on suuri aikuisen tarve. Seuraavassa katkelmassa ohjaaja kuvaa ammatillista tasapainoilua vanhemmuusrooleissa:

H3: Mä mietin et siin vastaanottovaiheessa, ni sehän on jotenki niin, se on niin riuhtaistu se lapsi, se on niin riuhtaistu se nuori juuriltaan ja ympäristöstään, että tuntuu et välillä on semmonen niinku torso siinä, joka suurinpiirtein etsii semmosta mihin vois telakoitua. Et se on niin kova se aikuisen tarve. Ja silloinhan saattaa olla, nuori saattaa hyvinkin nopeasti laittaa hyvinkin erilaisia rooleja sille ohjaajalle. Saattaa

myöskin ottaa niinku niitä perherooleja, että se on mun isä ja se on mun äiti ja se on mun veli. Et sitte tavallaa niinku, et saa sen turvallisuuden tunteen, koska se sisäinen äidin ja isän nälkä on niin kova. Niin sitte tavallaa sellasta taiturointia, että voi ikään kuin olla isänä tai äitinä, mutta ei kuitenkaan isänä ja äitinä. Et niinku löytää semmonen tasapaino sen kanssa, että. Ja sanottaa sitä niinku sille lapselleki niin että joo, että ”en ole isä eikä äiti, mutta annan sulle turvaa”. Ja sitte taas jos siin on semmonen vähän niinku tsoukki et ”hei mama”, ni sit se on taas niinku. Et jotenki se on aika semmosta tasapainoilua sen tunnemaailman kanssa, et niinku on oikealla levelillä jo siin suhteessa, et pystyy välittämään niitä tunteita ja arvoja joita äiti ja isä vois välittää. Mut ei niinkun ui sen lapsen liiveihin tavallaan.

6.2.2 Rajojen asettaja ja mahdollistaja

Toisten ohjaajien kuvauksissa ohjaajan työstä korostui ohjaajan antama tuki ja toisilla taas rajojen asettaminen. Rajojen asettamista kuvattiin sanoilla rajoittaminen, kurinpitäjä, kasvattaja, tiukkis. Myös rajankäyntiä rajojen asettamisen ja sallimisen välillä pohdittiin.

H5: No pitää olla niinku isä, äiti jollakin tavalla. Niinku ainaki niinku rajottamisen puolella. Että joutuu hirveesti niinku rajottamaa myös.

H6: Kurinpitäjän rooli. Kasvattajan rooli. Opettajan rooli.

Osa haastateltavista kuvasi rajojen asettamisen osittain henkilöityvän tiettyihin ohjaajiin:

H4: Ikävä kyl tääl on niit tiukkiksii, milt ei ikinä saa mitää.

Ohjaajat kuvasivat myös, että nuorten kasvaessa ja kotoutuessa he myös rohkaistuvat pyytämään enemmän asioita ohjaajilta.

H4: Ja sitten, no nyt on tullu, tietysti nuoret kasvaa ja tilanteet elää ja muuta. Nyt tuntuu välil et me ollaa niinku se palvelijan rooli.

H6: Nuoret on niinku enemmän rohkastunu pyytämään enemmän asioita.

Yksi ohjaajista koki, että ohjaajat tekevät välillä liikaa nuorten puolesta ja olisi tärkeä ohjata nuoria enemmän hoitamaan asioita itsenäisesti.

H6: No ehkä se vastuuttaminen olis jollaki tavalla semmonen asia, et vielä enemmän niinku tavallaa ohjata toimimaan itse. Aika paljon näki niinku semmosta ympärillä ja iteki tuli tehtyä aika paljon asioita valmiiksi, ja se ei kyllä palvele pitkässä juoksussa.

6.2.3 Roolien moninaisuus

Ohjaajat kuvasivat ohjaajan roolien olevan hyvin moninaisia ja riippuvan siitä, mitä lapset ja nuoret milloinkin tarvitsevat. He vertasivat tässäkin ohjaajan työtä vanhemmuuteen, jossa vanhempi muuntautuu lapsen tarpeiden mukaan.

H4: Et se hirveesti vaihtelee.

H6: Oikeestaan niinku mitä ikinä.

H5: Ihan samoin kun sinusta tulee äiti niin sä yhtäkkii osaat mitä vaan niin ohjaajalla on samalla tavalla. Ku sä oot ohjaaja ni sä osaat ihan mitä hyvänsä.

H4. Meist tulee taksikuskeja ja opettajia ja sairaanhoitajia ja lääkäreitä eli ihan mitä vaa. Se on ihan et mitä ne sattuu millonki tarviimaan. Ni siihen rooliin pitäis osata hypätä.

6.3 Eroja ohjaajan työssä ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa

Tässä alaluvussa kuvaan, miten ohjaajat vertailivat työtään ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa.

6.3.1 Alkuvaiheen vastaanottotyö

Ohjaajat kuvasivat, miten ryhmäkodissa oman leimansa työhön antaa alkuvaiheen kotoutuminen Suomeen, paikkakunnalle ja yksikköön. Lapset ja henkilökunta tutustuvat toisiinsa, lasten kanssa käydään vaateostoksilla ja tutustutaan paikkakuntaan. Pienemmille lapsille opetetaan arjen taitoja kuten iltapesurutiineja.

H2: Nii, et se piti tehdä se arki siellä ja sit pojat siihen mukaan. Ja poikien piti lähteä tutustumaan (paikkakuntaan) ja sit he eivät tunteneet toisiaan, ja...

H2: Ja sit he oli niin pieniä silloin kun he tuli. Et teillä oli siellä vielä pienempiä.

H1: Joo, todella pieniä. Et he oli ihan lapsia joille piti ihan iltapesurutiineja opettaa, ja...

H2: Meilläki opetettiin. Ja mikä on vessanpönttö. Ei se ollut kaikille tuttu.

Alkuvaiheessa etsitään myös lapsille ja nuorille koulupaikkoja ja ennen niiden saamista ohjaajat pitävät heille kotikoulua ryhmäkodissa. Tilanteessa, jossa paikkakunnalla ei ole ennen ollut ryhmäkotia, lainsäädännöllisten asioiden selvittelyyn kuluu aikaa.

H2: Ja sit meil oli alussa niinku et piti, et ku heillä ei ollu koulupaikkoja. Saatii (paikkakunnalla) vasta helmikuun ensimmäisenä päivänä. Eli he oli runsas pari kuukautta. Ni me alettiin pitämään kotikoulua. Et niinku kielen oppiminen oli se tärkeä. Et pääsette sisään ja opitte ymmärtämään.

H2: Ja sit se että saatiin koulupaikka pojille. (Kaupunki) oli ihan ymmällään ja ei he tietty tienny et miten piti toimia kun yhtäkkiä (paikkakunnalla) oli näitä.

H1: Ja sit oli niinku epäselvyyksiä ihan tällasista lainsäädännöllisistä asioista myöskin. Meidän piti ihan tarkistaa ja monee kertaa, koska tota kuitenkin ei oo ihan tällast perus, niinku miten mä nyt sanon, tällasesta lastensuojelupaikasta, ni tota piti tarkistella sitte myöskin.

6.3.2 Oleskeluluvan vaikutus lapseen

Selkeä ero ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa on se, että ryhmäkodissa asuvat lapset ja nuoret ovat turvapaikanhakijoita eivätkä he ole vielä saaneet päätöstä oleskeluluvasta, kun taas perheryhmäkodissa asuvat lapset ja nuoret ovat saaneet oleskeluluvan. Ohjaajien mukaan se vaikuttaa ratkaisevasti ohjaajan työhön. Oleskeluluvan odottaminen ja epätietoisuus on nuorille henkisesti rankkaa, ja he oireilevat psykosomaattisesti esimerkiksi vatsakivulla ja raivokohtauksilla.

H1: Ryhmäkodissa on tietysti varmaan se, että se kotoutuminen ei vielä oo oikein alkanut, koska ei voi oikeen tietää että minkälaisia ne tota oleskeluluvat sitte on. Se vaikuttaa tavallaan siihen...

H2: Vaikuttaa nuoreen

H1: Vaikuttaa nuoreen ja sitä kautta se tietenki vaikuttaa myös ohjaajaan, että...

H1: Et se on henkisesti hirveen rankkaa.

H1: Paljon just tällasta oireilua niinku vatsakipuu. Ja raivokohtauksia ja tämmösiä. Et se käy niin paljon psyyken päälle oottaa niitä oleskelulupia.

Myönteisen turvapaikkapäätöksen saaminen näkyy ohjaajien mukaan lapsissa rentoutumisena.

H6: Sit ku se tulee se turvapaikkapäätös ja se muuttuu se status, ettei oo enää turvapaikanhakija vaan on maahanmuuttaja, vai miten se menee, ni kyl siin sit tietynlainen jännitys jää sitte pois ja se ehkä rentoutuu se oleminen. Se on helpompaa.

H4: Ja se on näkyny ehkä sit pojissa et onhan ne sillee rentoutunu, just kun on tullu se status niinku selville.

Nuoren saadessa oleskeluluvan se tuo työhön myös uudenlaisen orientoitumisen tulevaisuuteen, kun tietää, että nuori saa jäädä asumaan Suomeen. Ohjaaja voi alkaa suunnittelemaan nuoren kanssa tulevaisuutta ja toteuttamaan suunnitelmia käytännössä.

H3: Eroa on tietysti se ihan erilainen tulevaisuusorientoituminen et se on mahdollista ruveta miettimään sitä tulevaisuutta ja ihan tekemään niinku semmosia konkreettisia tekoja. Et toki siin vastaanottovaiheessaki tehää sitä ihan samaa ja pitääkin tehdä oletuksena jotenkin että, että on hyötyä siitä että osaa jonkun maan vaikka sosiaalisen systeemin.

6.3.3 Oleskeluluvan vaikutus asiakassuhteen luomiseen

Ohjaajat kuvasivat, että epätietoisuus oleskeluluvasta vaikuttaa myös asiakassuhteen luomiseen, kun ei ole tietoa suhteen kestosta. Osa tutkimukseen osallistuneista ohjaajista oli työskennellyt isoissa tukiasumisyksiköissä ja osa taas pienemmissä yksiköissä, joissa samat nuoret asuivat sekä oleskelulupaa odottaessaan että sen saatuaan. Erityisesti isossa tukiasumisyksikössä työskennellyt ohjaaja koki oleskeluluvan vaikuttaneen merkittävästi asiakassuhteeseen:

H6: Mä ajattelen sitä et ryhmäkoti eli vokkimaailmassa se asiakkaan asiakkuusaika on niin paljon lyhyempi pääsääntöisesti. Ni sillen sun ei tarvi tehdä, tai sulle ei kerkee

muotoutua semmosta niin henkilökohtasta suhdetta siihen asiakkaaseen. Jollonka se vaikuttaa kaikkeen sun työhön. Sun on helpompi ikäänku niinku toimia laitosmaisesti tai. Et se työ ei mun mielest ainakaa niitten poikien kans ketkä oli lyhyemmän aikaa, ni siin ei tullu semmosta sidettä samalla tavalla asiakkaiden kaa. Se oli ehkä varmaan niinku isoimpia eroja.

Sen sijaan toinen ohjaaja, joka oli työskennellyt samojen nuorten kanssa pienemmässä yksikössä sekä ryhmäkodissa, että perheryhmäkodissa, koki asiakassuhteen alusta asti tiiviiksi:

H4: Ku me sit taas ollaa oltu ihan niinku sielt alust saakka niinku näiden, eiku ryhmäkodist lähtien näitten poikien kaa. Siis mehän oltii tosi tiiviisti. Ku meil ei taas oo ollu sitä vaihtuvuutta.

6.3.4 Kielitaidon vaikutus kommunikointiin

Ohjaajat kuvasivat, miten työhön vaikuttaa ryhmäkodissa vastaanottovaiheen alussa yhteisen kielen puuttuminen ja myöhemmin lasten ja nuorten kielitaidon kehittyminen. Yhteisen kielen puuttuessa kommunikointi tapahtuu elekielellä, kuvilla ja tarvittaessa tulkin välityksellä. Kielitaidon kehittyminen on prosessi, mutta yhteisen kielen puuttuminen on tyypillistä erityisesti ryhmäkodissa.

H1: Et ei oo oikein kieltä jolla kommunikoida, ja...

H2: Onhan nyt menny enemmän siihen, et enemmän on keskustelua.

H1: Totta! Voi olla et se on ollu enemmän sellasta niinku ihan perustarpeiden työstämistä niinku ruoka, uni, suoja. Tän tyyppistä. Ku ei oo voitu edes kommunikoida. Mehän näytettii siis ihan kuvia. Tai ku ei aina ollu tulkkiakaa, ni jostain niinku tyylii netistä näyttää kuvia, niinku lakanan kuvia. Se on ollu oikeesti niinku tosi alkeellista. Tai siis tavallaan alkeellista, koska miten sä kommunikoi ilman kieltä?

Yhteisen kielen puuttuminen vaatii ohjaajalta paljon läsnäoloa ja virittäytymistä ymmärtämään lapsia ilman yhteistä kieltä. Lasten kielitaidon kehittyessä ohjaaja voi suunnata työresurssejaan enemmän keskustelun kautta tapahtuvaan ohjaustyöhön.

H3: Et sitte, et se on varmaan semmonen iso ero just, et siel vastaanottokeskuksessa ja varsinki siin alkuvaiheessa se on niinku niin paljon sitä "isollaan" olemista, ja sitte tietenki ku löytyy joku yhteinen kieli taikka muita kommunikaatiivälineitä ni sittehän sitä voi mennä vähän pienemmälle, ja tavallaan niinku suunnata sitä kommunikaatiota aina siihen niinku yhteiseen päämäärään.

6.3.5 Valvovan viranomaisen vaikutus ohjaajan vastuualueisiin

Ryhmäkodit toimivat Maahanmuuttoviraston alaisuudessa ja perheryhmäkodit ELY-keskusten alaisuudessa. Ryhmäkodissa ohjaajien työssä olennaista on ylläpidon tarjoaminen turvapaikkaprosessin ajaksi, ja ohjaajan työtehtävät keskittyvät enemmän talon sisälle, kun taas perheryhmäkodissa ohjaajat tekevät enemmän yhteistyötä talon ulkopuolisten tahojen kanssa. Perheryhmäkodissa ohjaajilla on suurempi vastuu nuorten elämäntilanteesta ja elämän eri osa-alueista kuin ryhmäkodeissa.

H6: Onks tos sitte se et meiän toimintaa valvoo eri viranomainen ku mitä valvoo ryhmäkodin toimintaa. Et perheryhmäkodit on lastensuojelulaki ja Valvira joka valvoo ja sit taas maahanmuuttolaki pitää oli siellä ja me oltii Migrin alaisuudessa. Sit mä en tiiä, mä en osaa tähän sanoo mut (esimies) aina sanoo et meiän vastuu on tällä hetkellä isompi nuorista. Se varmaan pohjautuu siihen valvovaan viranomaiseen myös jollain tavalla.

H5: Se oli aika paljon niinku vokissa, mä ajattelen et se oli enemmän niinku mitä tapahtu talossa. Että ohjaajalla ei ollu niin paljon suurta valtaa tai tekemistä talon ulkopuolella, paitsi viemiset, tuomiset. Mutta muuten ei. Koska siinähän oli niinku, sanotaan esimerkiksi sosiaalityöntekijä, sairaanhoitaja. Että eihän me hoidettu oikeestaan paljon mitään niinku ulkomaailmaan päin, hirveesti. Tietenki jotain mutta ei mitään suurempia juttuja.

H4: Ja sit niinku jos ohjaajan toimenkuvaa jos mieltii ni lähinnä sillon ryhmäkodin aikaa ni meille ei kauheesti kuulunu niinku tietyt asiat et me ei saatu lukea tiettyjä papereita tai kysellä niinku matkoista ja muista tämmösistä asioista. Mut sit taas perheryhmäkodin aikaa ni nyt me sit saadaaki. Ja sit onhan tullu niinku lisää

kaikennäkösiä lomakkeita mitä pitää täyttää ja niinku näitä. Et kyllähän se niinku vaatimustaso on oikeesti kasvanu. Ja miten tarkasti mietitää ja seurataa jotai koulujuuttuja ja muita semmosia ja pidetään palavereja ja kaikkee. Ni onhan se niinku enemmän ku sillon ryhmäkotiakaa.

Yksi ohjaajista kuvasi, miten hänen kokemuksensa mukaan ohjaajat tekivät jo ryhmäkotiakana enemmän kuin minimivaatimukset olisivat vaatineet ja pyrkivät tukemaan nuoria kokonaisvaltaisesti, ja siksi ero ryhmäkodin ja perheryhmäkodin välillä ei ollut niin iso:

H5: Mä ajattelisin näin että odotukset niinkun ulkoa on ehkä vähän erilaiset. Tai siinä mielessä että vokissa ei tilaaja oikeestaan tilannu meiltä niin paljon. Ainakii alkuaikoina mä ajattelin et se on peti ja kaappi ja ruoka ja näin, mutta me ei tyydytty siihen. Vaan ohjaajat halus tehdä paljo enemmän, antaa paljon enenmmän ku mitä vaadittiin. Ja sen takia niin tää, tämä tota noin, muutos ei ollu iso. Koska ohjaajat tekee samalla sydämellä, samalla tavalla sen työn kuitenkin. Vaikka nyt tilaajat on ehkä enemmän siinä, nyt integroitua ja näin. Mutta sitä on tehty koko ajan. Vaikka ei oo tilattu.

Varsinkin ohjaajat, jotka olivat työskennelleet vastaanottovaiheessa isoissa tukiasumisyksiköissä, joissa työskenteli ohjaajan lisäksi sairaanhoitaja ja sosiaaliohjaaja, kuvasivat haastatteluissa oleellista eroa työkuvassa. Ennen oleskeluluvan saamista lapset eivät kuulu kunnallisten sosiaali- ja terveyspalvelujen piiriin, vaan he saavat tarvittaessa akuutin avun tukiasumisyksikön omalta sairaanhoitajalta ja sosiaaliohjaajalta. Perheryhmäkodissa asuvat lapset ovat saaneet oleskeluluvan ja ohjaajat varaavat heille ajan kunnallisiin palveluihin.

H6: Mut on se silti laajempaa ehkä niinku toi ohjaajan, siis nimenomaa et mihin tarpeisii tää vastaa. Et vokissa oli kuitenkin niinku se moniammatillinen tiimi, oli niinku Migrin puolelt tarjottuna niinku siinä, paikalla heti. Jollonka ohjaaja jäi siitä välistä pois ja asiakas osas mennä suoraan kysymää sossulta, tai kysymää terveydenhoitajalta. Mut tässä tapauksessa me ollaa aina se välikäsi ja linkki sinne kunnan tarjoamaan palveluun. Jolloin ohjataan nuori niinku hänen luo. Mutta vokissa tämä välikäsi pystyttiin ohittamaan suoraan.

Etenkin tukiasumisyksiköissä, joissa asuu 16–18-vuotiaita nuoria, jotka vielä odottavat turvapaikkapäätöksiään, on pienemmät ohjaajaresurssit suhteessa nuorten määrään ja se vaikuttaa ohjaajan työhön. Perheryhmäkodissa toiminta on systemaattisempaa ja keskustelulle on enemmän aikaa.

H3: Et tietenkin vastaanottokeskusten ongelma on se että siin on yleensä aika pieni se kapasiteetti, paljon ihmisiä ja pieni kapasiteetti, että sitten tietenkin jo perheryhmäkodin toiminta on sillä tavalla niin systemaattista ja eri tavalla strukturoitunutta. Että se olis niinku helpompaa se työnteko ja aikaa on enemmän sille keskustelulle ja pohtimiseen.

6.3.6 Lasten kasvun ja kotoutumisen vaikutus ohjaajan työhön

Ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa osa työstä on samanlaista, mutta lapset ja nuoret kasvavat ja kotoutuvat pikkuhiljaa, mikä muuttaa myös ohjaajan työn luonnetta. Nuoret oppivat liikkumaan ja toimimaan itsenäisemmin eivätkä tarvitse ohjaajia mukaansa joka paikkaan.

H4: Siis toisaaltahan siis se arkihan on pysynyt niinku periaattees aika samana. Et edelleen eletään sitä samaa arkea, mut toisaalta muutoksia ehkä siinä et pojat on kasvanu, kotoutunu, liikkuvat eri tavalla, ja niinku tekevät itsenäisesti enemmän. Sillon ryhmäkodin aikaan mentiin vähän semmosis possujunissa ja paljon tehtiä asioita niinku yhdessä ja isolla porukalla. Et se on niinku muuttunu.

Yksi ohjaajista kuvasi, miten perheryhmäkodissa tehdään yksilöllisempää työtä kuin ryhmäkodissa ja työn pääpaino on enemmän ohjaamisessa ja kannustamisessa.

H4: Me tehtiin tosi paljon kaikkee niinku kimpassa ja koko ajan poikien kanssa ja oltii niinku semmosii. Se on vasta täällä perheryhmäkodissa ni heist on alkanu erkanemaa erilaisia yksilöitä. Semmosia niinku omanlaisia et niinku kuljetaa ja mennää ja tehdää asioita. Ja nyt meist on tullu enemmän mun mielest sellasia ohjaajia. Et nyt me ohjataan, me neuvotaan, me kannustetaan, me tehään semmosta. Et siel me oltii niinku oikeesti se turva et ne kulki siinä meiän vieressä ja matkaa meni viisi metriä kauemmas ni ne ei voinu lähteä ilman ohjaajaa.

6.4 Lasten tarpeiden kehittymisen vaikutus ohjaajan työhön

Ohjaajat kuvasivat haastatteluissa, miten lasten ja nuorten tarpeiden muuttuminen vaikuttaa heidän työhönsä ohjaajina, koska työllä vastataan lasten tarpeisiin.

6.4.1 Fysiologiset tarpeet

Kaikissa haastatteluissa ohjaajat kertoivat, että ryhmäkodissa alkuvaiheen vastaanottotyössä korostuu lasten ja nuorten fyysisten perustarpeiden täyttäminen. Niihin kuuluvat esimerkiksi ruoka, lämpö, lepo, suoja ja vaatteet.

H3: Tota mä mietin tarpeita. No tietenkin vastaanottovaiheessa siinä alussa turvallisuuden lisäksi ihan fyysiset tarpeet. Ihan niinku siitä että sulla on ruokaa, sul on yösiija, sul on perusturvallisuus. Koska siinä alussa menee nuorella hirveen paljon energiaa sen toteamiseen, että perustarpeet tulee tyydytettyä. Ja jos ne saadaan siinä kohden kunnolla tyydytettyä, tulee turvallinen, lämmin, ruokittu olo, ja sellanen olo että täällä on jotka tietää mitä ne tekee ja miten tässä maassa toimitaan, niin tota sitten voi ruveta miettimään, että mitä muita tarpeita mulla aikuisia on.

Ja toki, mä vähän lisään, se perusterveydenhuolto, et jos jotain tulee, että jos mulla on sairauksia, jos mulla on ongelmia, niin niitä kuunnellaan ja niitä hoidetaan. Ja tietenkin se sillon jos on tullut hakemaan turvapaikkaa niin et jollain tavalla se prosessinkuvaus tulee selväksi. Ja tietenkin se et ohjaajilla olis tieto siitä mitä vaiheita siinä, mitä se prosessi niinku sisältää, se turvapaikanhakuprosessi, et siitä olis vaikka sellanen varhainen koulutus ni se ois hyvä, koska sit ne voi niinku tavallaa, niinku kertoa et nyt tässä menee aikaa, tai heillä myös ois se tieto.

H1: Ihan tällasia justii että, että nyt saat niinku ruokaa säännöllisesti ni sun tarvitse enää esimerkiksi sängyn alle pistää mitään asioita piiloon, tai..

H1: Voi olla et se on ollu enemmän sellasta niinku ihan perustarpeiden työstämistä niinku ruoka, uni, suoja.

H4: Kuljettiin ja opastettiin ja neuvottiin ja käytiin vaateostoksilla.

6.4.2 Turvallisuuden tarpeet

Ohjaajien kokemuksen mukaan alkuvaiheen kotoutumistyössä ryhmäkodissa ohjaajan työssä on keskeistä vastata fyysisten tarpeiden ohella myös turvallisuuden tarpeeseen. Lapset kokevat turvattomuutta eivätkä tiedä, kauanko he voivat asua uudessa paikassa. Ohjaajat kertoivat vastaavansa lasten turvallisuuden tarpeeseen ennakoitavan arjen luomisella.

H2: Ja sit sellanen tietty turvattomuus, et ne piti tavaroitaan siinä kassissa. Et nyt sit taas sitte lähdetään ehkä jonnekin. Et nyt sinä olet tässä ihan rauhassa. Tää on sinun huone. Kukaan ei tule sinun huoneeseesi. Sillai niinku että turvallisuutta.

H1: Joo. Mä kans sitä, et mä luulen, että se on niinku ollut se ensimmäinen tarve. Et on lähetty niiden rutiinien, ja et pitää olla tosi tasasta, ja ennakoitua arkea niinku muodostaa sinne.

H2: Ja sitte se että niinku oppii luottamaa.

H2: Nii, ettei oo esimerkiksi pelko, että mitä mulle nyt taas tapahtuu

H4: Meil oli ainaki niinku, must tuntuu et me oltii niinku siel ryhmäkotivaihees se suurin turva. Niinku siellä. Et siis ku me oikeesti kuljettii niitten nuorten kanssa ja käytiin yhdessä. Ja niinkun me oltiin semmonen turva ja tutustuttaja.

6.4.3 Sosiaaliset tarpeet ja liittyminen yhteiskuntaan

Tutkimukseen osallistuvat ohjaajat arvioivat, että perheryhmäkodissa ohjaajan työllä vastataan osittain eri tarpeisiin kuin ryhmäkodissa. Nuorten fyysisten perustarpeiden ja turvallisuudentarpeen rinnalle ja tilalle tulee muun muassa sosiaalisen liittymisen tarpeita.

H1: Mun mielestä se on ehkä tavallaan tämmösist perustarpeista, jotenkin, miten mä nyt sanoisin, edennyt. Edennyt vähän tavallaan. Et on tällasia niinku liittymisen tarpeita, ja luomisen.

H1: Jotenki niinku, et ei oo enää niin se perusturvallisuus, mä luulen et se on jo niinku korjaantunu

H2: Sit meil on, nää nuoret on nyt jo murrosikäisiä nuoria miehiä. Et se tuo mukanaan omat. Ja sit ne on nyt suomalaisessa kouluyhteisössä jossa he näkee mitä muilla on

H1: Kyllä joo!

H2: Ja sit se on, minä haluan ja!

H2: Et ei se oo enää sellanen, et ei he oo enää keskenää.

H1: Ja toisaalta onhan se tosi tarpeellista jos meinaa niinku, tavallaa niinku tähän yhteiskuntaa liittyä mukaa ni pakkohan se on oopia normeja ja nuorisokulttuuri liittyviä asioita jotka täällä on oleellisia. Eihän sitä muuten ikinä pääse mukaa siihen yhteisö. Että vaikka voi tuntua välillä vähän hullulta vaikka tälläset vaatetusasiat ja muut.

H1: Meiltähän tuli siis sieltä tänne kanssa tänne (paikkakunnalle) nuoria ja mä olin tosi onnellinen et he pääsi kouluun, koska kyllähän se on sellanen niinku rytmittävä asia ja nuorille asia missä kaikki sosialisatio tapahtuu. Kyllähän me oltais oltu tosi pulassa jos heitä ei olis saatu.

6.4.4 Itsensä toteuttamisen tarpeet

Ohjaajat kokivat, että oleskeluluvan saamisen jälkeen perheryhmäkodissa nuorten on helpompi suunnitella koulutuspolkuja, kun he tietävät saavansa jäädä Suomeen. Myös koko elämäntilannetta ja tulevaisuutta pystyy tarkastelemaan monipuolisemmin oleskeluluvan tuoman rauhan turvin.

H3: Ja aika nopeestihan nuorilla sitte herää se oppimisen tarve. Koska se on kuitenkin niinku varmaan monelle sellanen haave, että pääsis kouluun.

H1: Ehkä tavoitteet on muutenki, jotenki, tavallaa ku on vähän tasasempi elämäntilanne, ni pystyy ehkä vähän sillee rauhallisemmin ja monimuotosemmin tarkastelee sitte erilaisia tarpeita. Ettei oo enää sellanen jatkuva kriisitilanne.

H3: Mut onhan siinä ihan erilainen niinku henkinen laatu, jos niin voi sanoa, sen päätöksen jälkeen. Ja sit oikeesti voi dynaamisemmin ruveta suunnittelemaa koulutuspolkuja ja oikeesti suunnittelemaa sitä tulevaisuutta.

6.5 Haasteita ja kehitysehdotuksia

Haastattelemillani ohjaajilla oli laaja kokemus ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävästä työstä, ja heillä oli paljon kehitysideoita työhön.

6.5.1 Ohjaajien vaihtuvuus

Ohjaajat näkivät työssään haasteena henkilökunnan runsaan vaihtumisen. He kuvasivat luottamuksellisen kasvatussuhteen katkeavan henkilökunnan vaihtuessa.

H2: No meillä on suuri ongelma täällä talossa ollu se henkilökunnan vaihtuvuus. Meil on varmaan kuinka monta, viistoista, kuustoista jo, ei riitä varmaan, ku on lähteny koko aikana.

H1: Se vaatisi kyllä jonkinlaista anlyysiä että mitä on tapahtunut.

H2: Se on ihan mahdotonta ja pojat on ihan kyllästyneitä koko asiaan et kuka tuo uus on taas.

H1: Kuitenki on kyse sellasesta luottamuksellisesta kasvatussuhteesta, joka niinku luodaan ja jota pitää vaalia. Ja tavallaan ei ne niinku itestään siirry jos tulee uusi henkilö. Ihan niinku muutenkin ihmissuhteissa.

Ohjaajat analysoivat henkilökunnan vaihtuvuuden syitä. Osalla ohjaajista oli ollut pitkä työmatka ja he etsivät työtä lähempää. Osa vaihtuvuudesta kuuluu työn luonteeseen, koska ohjaajien työpaikkojen määrä riippuu Suomeen tulevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrästä, ja alalla on toistuvasti yt-neuvotteluja.

H2: No toiset lähtevät ku käyvät (toiselta paikkakunnalta) töissä ja hakivat työpaikkaa lähempää. Vuorotyöhön tänne ajomatka, se on yks. Ja sit myös tämä että mikä on poikien lukumäärä talossa ku se vaihtuu ni sillan myös ohjaajien lukumäärä vaihtelee, ja. Et nyt oli toiset, tämän kolmen vuoden aikana mä olen käynyt läpi kahdet yt-neuvottelut. Ja ensi vuonna meillä on taas yt-neuvottelut.

H2: Ei oo niinku sellanen vakaa.

H1: Se kuuluu suoraan oikeestaan tähän työn luonteeseen ja voi jo valmiiksi ajatella, että täähän ei oo niinku pysyvää. Se on kyllä tosi mielenkiintonen tää maailma siinä mielessä.

Ohjaajat arvioivat, että osa henkilökunnan vaihtuvuudesta johtuu uusien työntekijöiden epärealistisista odotuksista siitä, mitä yksintulleiden kanssa tehtävä työ on.

H5: Pitää ymmärtää et tää on maraton, tää ei oo pikajuoksu. Ja moni kun tulee uutena tänne työntekijänä ni ne ajattelee et tää on joku pikajuoksu. Et pistetään kaikki nuorten asiat ojennukseen niinku viikossa. Ni sitte nuorethan innostuu että wau, uus! Sitte menee viikko ja tää uus työntekijä et kyllä ne on niin laiskoja mun työkaverit ku ne ei tee. Miks ei oo tehny, ne on ollu täällä vuoden, miks ne ei oo tehny tälle yhtää mitää? Sit ne pettyy siihen ja sit ne laittaa isot päämäärät itsellee ja sit ne ei jaksa sitä vauhtia pitää yllä ja sitte lähetää vähin äänin tai kovalla äänellä pois. Ku ne pettyy siihen että muut ei tee niinku minä haluan. Ja ei jaksa sitä laatua pitää yllä ja sitte lähtee pois.

H4: Ehkä tästäki tulee sitte se et näkyy siinä vaihtuvuudessa et ei oo sellasta selkeätä kuvaa ollu kertoa et mitä tämä työ on. Et sit moni on pettyny, et jotenki tuntuu et porukka tulee ja kuvittelee et tää on jotain rakettitiedettä ja tääl tehää hirveen hienoja päätöksiä ja täytetyään hirveen hienoja lomakkeita ja saadaa jotai isoo aikaa. Ja sit oikeesti se arki on sitä et me hoidetaan sitä ruoanlaittoa ja tiskaamista ja siivoamista ja kuljettamista. Kuunnellaa niitä valituksia, ja siis ollaa niitä aikuisia. Ni sehän on ollu ihan hirvee shokki ja tiputus joilleki, et vaan niinku tätä, ja mun työnkuva on vaan tiskaamista. Mut sitte ei niinku oikeesti nähä sen yli.

6.5.2 Ohjaajien työnkuvan selkeyttäminen ja työn ytimen kirkastaminen

Ohjaajat kuvasivat, miten kaikilla ohjaajilla ei ole samaa käsitystä ohjaajan työnkuvasta ja siitä, mikä työssä on oleellisinta. Lasten ja nuorten ohjaustyö tapahtuu usein arkisten puuhien lomassa. Ohjaajat kokivat, että ohjaajilla olisi hyvä olla yhteinen ymmärrys ohjaajan työstä ja yhdessä sovitut, samansuuntaiset toimintamallit.

H3: Et se ohjaajan työhän on paljon ruoanlaittoa ja siivousta ja autolla ajoa, et ne on aika yksiselitteisiä toimintoja. Mutta se ohjaajan työn tavallaan niinku problematiikka onki siinä et jos ajattelee et sul ois vaikka joku ohjausvastaanotto, et ihminen tulis, tai neuvontavastaanotto, jota vois verrata siihen. Olis neuvontavastaanotto ja se ihminen tulis ja sitte se istuis siinä sua vastapäätä ja sitte me pohdittais tätä asiaa. Mutta siinä ohjaajan työssä on tavallaan se, et kaikki tilanteet tulee vähän niinku puskan takaa ja sun pitää aika nopeasti pystyä reagoimaan valintatilanteeseen. Ja sit sun pitää pystyä jotenki silti toimimaan siinä niinku ohjaajana, et ohjaamaa sitä niinku hyvään suuntaan.

Niin jotenkin siinä et olis sitä yhteistä ymmärrystä ohjaajien kesken, et se olis erityisen tärkeätä, et vois vaikka nopeesti konsultoida toista et hei, nyt täs on tällänen tilanne, et mites me toimittas. Ja sitte niinku pystyttäs menee jollai yhteisellä sopimuksella aika helpostikin. Tietenki ihannehan olis jos olis ihan ennalta käyty läpi joitakin tilanteita et miten tässä toimitaa ja sit voitais mennä sen yhteisen konseptin mukaan eteenpäin.

H4: Ei tääl oo mitää selkeit roolii missää tai niinku ohjeistusta. Mun mielestä me jokainen säädetään ja sählätää sillä omalla persoonalla ja omalla tavalla toimia. Et mun mielest mä en oo mistää ainakaa lukenu niinku semmosta, niinku oikeesti, et mikä on ohjaajan työnkuva. Et mun mielest hirveen soveltaen mennää. Toisaalt se on kiva, ku siinähän pääsee ihmisten ne hyvät puolet ja ne hyvät ominaisuudet ja osaamisalueet niinku näkyville mut sit joissain asioissa kaipais sit.

H6: Kyl mullaki se kokemus on et jokainen ohjaaja pitää oman näkemyksensä siitä et mikä se ohjaajan toimenkuva on. Et kyl siitä on hyvin monta käsitystä.

Ohjaajat kaipasivat aiempaa enemmän yhteisiä pelisääntöjä ja työn yhteistä suunnittelua. He kokivat, että yhteiset toimintamallit tuovat turvaa mutta tarvittaessa niitä voi soveltaa tilanteen mukaan.

H6: Tavallaa niinku et ois helpompaa jos ois semmonen sabluuna. Tavallaa no vähän niinku se et jos sä meet metsää ja sä tunnet sen polun, ni sä pystyt myös poikkeamaa siltä polulta ja palaamaa takasin.

H4: Oikei, mä ymmärrän sen (esimiehen) mielipiteen, sen periaatteen siitä, et se haluu et me ollaa itseohjautuva niinku työyhteisö ja antaa niinku, mut siel pitää kumminki olla tietyt normit minkä mukaa me mennää. Tietyt säännöt ja sovitut jutut, ni niitten sisällä me voidaa olla itseohjautuvia ja toimia ja miettiä omia tapoja. Mut siel pitää olla mun mielestä ne tietyt rakenteet.

H5: Koska se niinku antaa tukea ohjaajalle että hän voi tukea johonki, että ei tarvi aina että mä nyt oon paha ohjaaja ku mä en anna sulle tai mä oon nyt hyvä ja mä annan sulle.

H6: Mä muistan ku joku työkaveri sano, ku juteltii, et kaiken tän keskellä loppujen lopuks sä oot vaa omillas. Et se synnyttää sen tilanteen et sit tulee semmonen kokemus, et oot vaan omillas ja pärjääät.

6.5.3 Yksikön identiteetin ja tarkoituksen kirkastaminen

Osa ohjaajista koki, että ohjaajan työn lisäksi myös koko yksikön identiteetti kaipaisi kirkastamista ja yhteisen ymmärryksen luomista työyhteisössä. Erityisesti ryhmähaastattelussa ohjaajat pohtivat syvällisesti yksikön identiteettiä.

H5: Me ollaa vähän niinku hukassa. Silleen, että onko tätä vaan niinku jatkettu vokka vaikkei ole vokka.

Ohjaaja puhui VOK:sta eli vastaanottokeskuksesta tarkoittaen yksintulleiden yksikköä, jossa asuu turvapaikkapäätöstä odottavia lapsia. Ohjaaja koki, että toimintaa oli jatkettu kuin ryhmäkodissa, vaikka lapsilla oli jo oleskelulupa.

Toinen ohjaaja koki, että toiminnassa korostettiin liian paljon laitoksessa työskentelyä, ja ohjaaja piti tärkeämpänä kodinomaisuuden korostamista työssä:

H4: Et jossai vaihees korostettii aika paljon mun mielest sitä et tää on kumminkin laitos. Mut mä en ainaka osaa mieltää sitä. Mun mielest tää on näitten poikien koti! Et ihan sama vaikka me ollaa nyt ehkä jollai nimikkeellä jossai laitos- niiku, mut kumminki. Tän lähemmäs kotia ne ei tääl Suomes niinku tänä aikana pääse!

H5: Meitähän on joskus sanottu, et juu täähän ei sit oo lastensuojelulaitos. Niin, ei ole. Mikä tämä on?

Yksi ohjaajista pohti, että oleellisempaa kuin se, miksi yksikköä nimitetään, olisi se, että ymmärrettäisi, että työssä oleellisinta on turvallisen arjen tarjoaminen lapsille ja nuorille.

H4: En mä tiedä et tarviiks siit tehä selkeempää mut ehkä just niinku tuoda enemmän ehkä esii just tätä niinku ajatusta et saatais niinku ARKI. Et must tuntuu et se on ihan

sama et onko lastensuojelulaitos vai onko mikä laitos, et joka paikassahan pyritään tarjoamaan lapselle ja nuorelle tätä niinku arkea ja normaalia ja tasaista arkea.

6.5.4 Ohjaajien rekrytointi, perehdytys ja koulutus

Tutkimukseen osallistuneiden ohjaajien mielestä ohjaajan työnkuvan selkeyteen pystytään parhaiten vaikuttamaan selkeällä rekrytoinnilla perehdytyksellä.

H5: Mä en näkis sitä ohjaajan työssä varsinaisesti, mitä pitää kehittää, vaan siinä miten ohjaajat otetaan vastaan ja ohjeistetaan työhön

H4: Ja just niinku se et millä tavalla sä niinku haastattelet ja miten sä esittelet sen työn niinkun uusille työntekijöille

Osa ohjaajista kaipasi koulutusta konkreettisista asioista kuten Kelan tuista.

H1: Mä kyllä ite kaipaaisin ihan niinku konkreettista tietoa miten tavallaan tietyt prosessit etenee. Ja niinku esimerkiks Kela-asiat on jo niin iso kokonaisuus että niitten treenaamiseen menee tosi paljon aikaa.

6.5.5 Systemaattinen työnohjaus

Yksi haastatelluista ohjaajista nosti esiin myös systemaattisen työnohjauksen merkityksen, myös ryhmäkodissa. Ohjaajilla on erilaiset koulutustaustat ja henkilöhistoriat, ja työnohjaus auttaa yhteisen ymmärryksen saamiseksi nuorista ja työn luonteesta.

H3: No kyl mä, mä niinku pitäisin sitä systemaattista työnohjausta, niinku, mikä toki tässäkin sitte tuli ja on ollut ihan hyvä. Mut kyl mun mielestä se on A ja O. Että varsinki jos tällä lailla rekrytoidaa ihmisiä, niinku tähänki lähtöö rekrytoitii, hyvin eri ammattialoilta ja hyvin erilaisia ihmisiä, ikä- ja henkilöhistoriat hyvin vaihtelevia, et tavallaan ohjaajat löytäisi yhteisen kielen ja tavan niinku ymmärtää nuoria. Ja siihen mun mielestä tarvitaan ohjausta, koska muuten se saattaa mennä niin, et siel on vahvin vaan niinku persoona ni lähtee johtamaa sitä juttua, ja se ei välttämättä oo se suunta, mikä sitte olis niinku nuorille eduks. Tai saattaa olla jos esimerkiks jotain just trauma... traumakäsitystä, et ei oo semmosta niinku käsitystä että miten

traumatisoitunut ihminen käsittelee, niinku toimii tai käyttäytyy, ja sit saattaa tulla semmosia vääriä tulkintoja, joka ei välttämättä oo eduks sille asiakkaalle. Et sen takia mun mielest se koulutus ja työnohjaus ois siin ainaki siin alussa hyvin tärkeää.

6.5.6 Osaamisen hyödyntäminen uusia pakolaisaaltoja varten

Kaikki haastatteleman ohjaajat olivat työskennelleet ohjaajina yksintulleiden alaikäisten yksiköissä vuonna 2015, jolloin Eurooppaan tuli aiempiin vuosiin verrattuna moninkertainen määrä pakolaisia. Uusia yksintulleiden alaikäisten yksiköjä perustettiin nopeasti ja suurin osa rekrytoiduista ohjaajista oli ensikertalaisia. Tilanne oli osittain kaoottinen ja ohjaajat oppivat työtä kantapään kautta.

H4: Se on niinku mun mielestä monessa asiassa ja monessa paikassa on tullu jotenki se esii, että ku tää on niin uutta et se oli niin suuri se ryntäys sillon 2015. Ni sit ei olla varauduttu. Tai niinku kukaa ei oo pystyny varautuu. Ei osata ehkä tarjota oikeanlaisia psykiatrisia palveluita tai niinku olla vastaanottavaisia siinä että mitä niinku kaikkee se tuo niinku mukanaa.

H2: Ja sit meil oli talon sisälläkin, et piti luoda ne toimintaperiaatteet, koska ei kukaan oikein tiennyt mistään mitään.

H2: Et se niinku piti lähteä siitä et mikä on niinku päivän systeemi, miten me toimitaan.

H2: Ihan arkirutiineista, ja..

H1: Et piti niinku luoda

H2: Nii, meillä ei ollut niinku mitään, et meidän työyhteisön piti saada aikaseksi ne.

Ohjaajat toivoivat, että kertynyttä tietotaitoa koottaisiin aiempaa paremmin ja jaettaisi uusia yksiköitä perustettaessa.

H3: Ja tavallaan niitten polkujen raivaaminen valmiiks, ni sehän on hienoa jos mellä on tavallaan jo semmonen valmiustila jos tulee seuraava aalto että meil on esimerkiks tämmösiä koulutusmahdollisuuksia mihin nuoret pääsee suht koht nopeasti siihen sellaseen kouluorientaatioon.

H5: Meidän (organisaatiossa) on niin paljon tietotaitoo, kokemusta, mutta jaetaanko sitä, kun uudet paikat perustetaan? Ei. Ei yhtään. Että tota vois ihan siinä alussa, jo

ennenku asiakkaat tulee, ni vois joku pitää ihan muutaman päivän, semmonen vähän niinku et tämmöst se on.

H5: Ois niinku kaikki resurssit enemmän käyttöön heti. Se auttas paljon. Ja silloin ihmiset sais myös paremmin otteen koko paikasta ja nuorista. Jos sul olis turvallisempi olo kun sä lähdet sotaan.

6.6 Työn merkityksellisyys ohjaajille ja oman työn arvostus

Haastatteluissa toistui työn merkityksellisyyden kokeminen ohjaajille itselleen. En kysynyt aiheesta erikseen, mutta ohjaajat toivat sen spontaanisti esiin useassa haastattelussa. Ohjaajat kuvasivat työtään vahvaksi ja opettavaiseksi kokemukseksi ja arvostivat työstä saamaansa ammattitaitoaan.

H3: Meil on sellanen yleinen vitsi että ei tän jälkeen voi mennä mihinkään töihin. Et tavallaan toisaalta se on ollu niin vahva kokemus, ja on saanu laittaa ittensä niin kovasti likoon, että mikä se normaali työ, et se ois niinku normaali juttu, ni miten siihen sit sopeutuu? Et kyllä kaiken kaikkiaan, et työ on ollu hyvinki haastavaa emotionaalisel tasolla, ja sittehän me ollaan opittu ihan hirveästi. Tietysti, et ei monikaa koulu suoranaisesti valmista vastaanottotyöhön. Se vastaanottotyö ollaan niinkun, sen prosessin läpikäyminen ja ymmärtäminen, ja sit tietysti koko pakolaistilanteen ymmärtäminen ja niinku läpikäyminen. Kyllähän siin on tullu niinkun et vois katsoa että olen tämän alan ammattilainen. Et se kokemus on ollut niin opettavainen.

Yksi ohjaajista kuvasi, miten ulkopuolisen ihmisen kommentti oli saanut hänet näkemään työnsä tärkeyden.

H4: Se on niinku jännä et itsellä on sellanen olo et me vaan ollaan täällä, me eletään tätä perusarkee. Me ei tehdä mitään ihmeellistä. Mut sit jotenki niinku niitten toisten ihmisten kommentit on ollu siihen et ymmärrätteks te oikeesti miten hyvää työtä te teette tai mimmosta työtä teette. Ku oma näkemys on et me vaa ollaa ja hengailtaa. Tiiäksä niinku semmonen et tää on vaan niinku tätä, normaalia elämää, et me ei tehä mitää niinku erikoisuuksia. Ni se on ollu must niinku pysäyttävää ja nyt oon yrittäny

niinku itsekin alkaa ajattelemaan et ehkä täl niinku oikeesti täl on aika suuriki merkitys. Ja tää on oikeesti niinku aika hienoo työtä mitä me tehdää.

Toinen ohjaaja kertoi, miten entisten asiakkaiden tapaaminen muistuttaa häntä siitä, miten tärkeää työ on.

H5: Sit jos sä näet jonku pojan muutaman vuoden päästä ni sitten sä ehkä näet. Se on aika jännä. (yksikön) poikia ni niitähän on joka paikassa, nuoria joilla menee hyvin. Mä luulen et tää niinku ohjaajien ja poikien, no joo, nuorten, inspiraation kannalta olis ihan hyvä et meil kävis välillä jotain, jotka on ollu ihan samassa veneessä, ja nyt niillä menee hyvin. Heil on perhe, heil on työpaikka, heil on opiskelut takana ja siis niitä on paljon maailmalla. Ja ne on aina ilosia ja kiitollisia.

Ohjaajat analysoivat onnistumista työssään myös vertaamalla yksikköä muihin yksiköihin. Kuvatessaan onnistumisia ohjaajat samalla tiivistivät, mikä työssä on tärkeää:

H4: Onhan siis aina oikeesti ku miettii niinku monii paikkoihin ja monii sellasii yksiköihin mist on kuullu tarinoita et ne on paljon hatkareissuja ja on paljon viiltelyä, siis kaikkennäköst semmosta. Ni onhan jos mä mietin tätä taloa, ni onhan meiän ollu pakko tehdä aika hyvää työtä koska meillä ei oo ollu. Meiän kaikki nuoret on pääsääntöisesti aina tullu kotiin. Meil on tosi vähän ollu sellasii konflikteja ja muita sellasia. Meiän pojat puhuu tosi hyvää suomea siihen nähän miten kauan ne on tääl ollu. Ne on edelleen aika kohteliaita ja mukavia. Ja mitä ulospäin näyttäytyy, ne hoitaa hommansa ja menee kesätyöt hyvin. Ne on saanu kesätyöpaikkoja ja tet-paikkoja. Et oikeesti pakkohan meiän ois osata ottaa kiitosta siitä. Me ollaan oikeesti osattu tehdä tosi hyvää työtä. Tää paikka on aika turvallinen. Tääl ohjaajien on turvallista olla, tääl on poiken aika turvallist olla.

7 Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata ohjaajien kokemuksia työstään yksitulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköissä, vertailla työtä ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa, sekä selvittää kehittämistarpeita ohjaajan työssä. Tiivistän seuraavaksi

edellisessä luvussa esittelemäni tutkimustulokset ja vertaan niitä taustateorioihin ja muuhun alan kirjallisuuteen.

7.1 Tutkimustulosten tiivistäminen

Olen raportoinut edellisessä luvussa 6 tutkimustulokset tarkasti ja kiteytän tässä alaluvussa tulokset lyhyesti. Tiivistetyt tutkimustulokset ovat samalla saamiani vastauksia tutkimuskysymyksiini.

7.1.1 Mitä ohjaajan työ on yksintulleiden alaikäisten yksikössä?

Ohjaajien kokemusten mukaan työ yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa on turvallisen arjen luomista, käytännön vanhempina toimimista, kasvun ja kotoutumisen tukemista, kiintymyssuhteen korjaamista, psyykkisen tuen antamista ja läsnä olemista.

Ohjaajan rooli on monelta osin lähellä vanhemmuusrooleja syrjäyttämättä kuitenkin lapsen mahdollisesti elossa olevia biologisia vanhempia. Ohjaajat kuvailivat, miten toimivat rajojen asettajan ja mahdollistajan rooleissa ja miten hakivat tasapainoa näiden roolien välillä. Ohjaajat kuvasivat roolien osittain henkilöityvän eri työntekijöiden välillä. Kaiken kaikkiaan ohjaajan roolit ovat hyvin moninaisia ja ohjaajan on hypättävä erilaisiin rooleihin vaihtuvien tilanteiden ja lasten tarpeiden mukaan.

Ohjaajat kokivat työnsä merkitykselliseksi ja tärkeäksi ja kuvasivat työtään voimakkaaksi kokemukseksi, joka on muuttanut heitä ihmisinä. He kuvasivat ammattitaitonsa kehittyneen työtä tehdessä.

7.1.2 Mitä eroa ohjaajan työssä on ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa?

Ryhmäkodissa asuvat nuoret ovat turvapaikanhakijoita, kun taas perheryhmäkodissa asuvat nuoret ovat saaneet oleskeluluvan. Ryhmäkodissa asuu juuri Suomeen saapuneita lapsia, joiden kanssa tehdään alkuvaiheen vastaanottotyötä. Tutustutaan elämän perusasioihin Suomessa ja turvapaikkaprosessiin, opetetaan arjen taitoja ja haetaan koulupaikkoja.

Epätietoisuus oleskeluluvasta on lapsille henkisesti rankkaa ja ohjaajan työhön kuuluu lasten tukeminen turvapaikkaprosessissa. Oleskeluluvan saaminen näkyy lapsissa rentoutumisena ja mahdollistaa tulevaisuuden suunnittelun. Oleskeluluvan saaminen vaikuttaa myös asiakassuhteen luomiseen. Lasten kielitaito, kasvu, kehitys ja kotoutuminen etenevät ja se vaikuttaa ohjaajan työhön. Ryhmäkodit toimivat Maahanmuuttoviraston alaisuudessa ja perheryhmäkodit ELY-keskusten alaisuudessa, ja valvova viranomaisen vaikuttaa osittain ohjaajan vastuualueisiin. Perheryhmäkodissa ohjaajan vastuu lapsen eri elämänalueista on laajempi.

Lasten ja nuorten tarpeet kehittyvät heidän asuessaan kauemmin Suomessa ja se vaikuttaa ohjaajan työhön, koska työn perusta on tarpeisiin vastaamisessa. Ryhmäkodissa alkuvaiheessa korostuvat fysiologiset tarpeet ja turvallisuuden tarpeet ja pikkuhiljaa mukaan tulee enemmän yhteiskuntaan liittymisen ja itsensä toteuttamisen tarpeita.

7.1.3 Mitä kehittämistarpeita ohjaajan työssä on?

Ohjaajien kokemusten mukaan yksintulleiden alaikäisten yksiköiden yhtenä haasteena on ohjaajien vaihtuvuus. Ohjaajien rekrytoinnissa ja perehdytyksessä tulisi avata, mitä ohjaajan työ on. Ohjaajien työnkuvaa tulisi selkeyttää ja kirkastaa työn ydintä. Myös yksintulleiden alaikäisten yksiköiden identiteettiä ja tarkoitusta tulisi kirkastaa. Ohjaajille tulisi tarjota systemaattista työnohjausta ja koulutusta sekä ryhmäkodissa että perheryhmäkodissa. Uusia pakolaisaaltoja varten olisi hyvä olla valmiustila ja uusia yksintulleiden yksiköitä perustettaessa tulisi käyttää aiempia kokemuksia hyödyksi. Myös perheryhmäkotien hyviä käytäntöjä olisi hyvä ottaa käyttöön ryhmäkodeissa.

7.2 Miten tulokset vastaavat taustateorioihin ja muuhun alan kirjallisuuteen?

Kuvasin yllä tutkimustulokset tiivistettynä, ja tässä alaluvussa vertaan tuloksia tutkimukseni taustateorioihin, toisiin esittelemiini opinnäytetöihin sekä muuhun alan kirjallisuuteen.

7.2.1 Vakauttava arki

Tutkimukseeni osallistuneiden ohjaajien kokemusten mukaan työ yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa on turvallisen arjen luomista. Tavallisen arjen merkitys tuli esiin myös Hillamaria Tuomi-Markin gradututkimuksessa, jossa haastateltiin lapsena maahan muuttaneita heidän kokemuksistaan laitoksessa asumisesta. Tutkimuksen mukaan laitokset edustivat haastateltavien tarinoissa mahdollisuutta elää tavallisen nuoren elämää (Tuomi-Mark, 2016, ss. 66–69).

Ohjaajien kokemukset vastaavat myös useita tutkimustuloksia, joiden mukaan turvallisuuden tunne on yksi tärkeimmistä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tarpeista, ja vakaa elämänrytmi on yhteydessä turvallisuuden tunteeseen. Vaikka lapsi ei välttämättä kerro avoimesti traumaattisista kokemuksistaan, ohjaajat voivat tarjota toimivaa psykososiaalista tukea tarjoamalla lapselle turvallista ja mielekästä arkea. (Kohli, 2011, s. 317; Drury & Williams, 2012, s. 282; Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s.16)

7.2.2 Kasvun ja kotoutumisen tukeminen

Osa yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kohtaamista haasteita kuuluu normaaliin kasvuun ja kehitykseen ja osa heidän erityiseen elämäntilanteeseensa. Opinnäytetyössäni ohjaajat kertoivat lasten ja nuorten tukemisesta samanaikaisesti sekä ikätason mukaisessa kasvussa, että kotoutumisprosessissa. Myös Hanna Käkönen kuvasi opinnäytetyössään ohjaajien tukevan samanaikaisesti näitä prosesseja. (Käkönen, 2010, s.59)

Samoin Alitolppa-Niitamo ja Leinonen kuvaavat maahanmuuttajanuoren käyvän läpi montaa kehitysprosessia samanaikaisesti. He etsivät suhdetta itseensä, aikuisiin, toisiin nuoriin, uuteen kotimaahan sekä tulevaisuuteen. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen, 2013, s. 111) Kotoutumisen tukemisessa tulisi ottaa monipuolisesti huomioon nuoren elämäalueet kokonaisuutena. Nuori selviää kehityshaasteistaan paremmin silloin kun saa tukea kehitykselleen useilta häntä ympäröiviltä aikuisilta, koulusta, harrastuksista, vertaisryhmältään ja yhteisöstään. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen, 2013, s. 103; Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 16)

Haastattelemani ohjaajat kertoivat tukevansa nuorten kotoutumista Suomeen. He näkivät kotoutumisessa oleellisena oman paikan löytämisen yhteiskunnassa, koulutuksen ja ammatin saamisen, sosiaalisten suhteiden luomisen, sekä suomen kielen, normien ja kulttuurin oppimisen. Nämä ovat tärkeitä kotoutumisen elementtejä, mutta ohjaajat eivät juurikaan kuvailleet kotoutumisen toisen puolen, oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen tukemista. Myöskään suhteiden tukemista lapsen perheeseen ei mainittu. Ohjaajien kertomuksissa kotoutuminen kuvattiin siis enemmän assimilaation kuin integraation suuntaisena prosessina. Kun kotoutumisprosessi etenee assimilaation suuntaan, vähemmistön edustaja sulautuu valtaväestön kulttuuriin ja kadottaa lähtökulttuurinsa. Integraatio tarkoittaa, että henkilö säilyttää kulttuurisen identiteettinsä mutta sopeutuu samalla elämään uuden yhteiskunnan kulttuurissa. (Liebkind, 2001, s. 20)

Kotoutumislain mukaan kotoutumisella tarkoitetaan Suomessa virallisesti integraatiota, eli maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1383). Myös lastensuojelulain mukaan lapsen kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioiminen on turvattava (Lastensuojelulaki 2007/417 §4). Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kotoutumista tutkineen Ravi Kohlin mukaan lapset selviävät paremmin, jos he säilyttävät yhteyden taustakulttuuriinsa, perheisiinsä ja tapoihinsa (Kohl, 2011, s. 315).

Mielenkiintoista kuitenkin on, että siinä yksikössä, jossa sekä työskentelin sijaisena, että haastattelin ohjaajia, tuettiin kokemukseni mukaan lasten oman kulttuurin säilyttämistä muun muassa lasten lähtökulttuurin juhlapäivien viettämisellä ja oman kulttuurin ruoan laittamisella yhdessä lasten kanssa. Ohjaajat eivät kuitenkaan maininneet tätä haastatteluissa. Pohdinkin, johtuiko se siitä, että he eivät nähneet sitä tärkeänä osana kotoutumisen tukemista, vai oliko se heille niin itsestään selvää ja osa ammattitaidon hiljaista tietoa, että he eivät muistaneet mainita asiaa. Osasyynä saattoi olla luvussa 5.4 mainitsemani kaksoisroolini tutkijana: Haastattelemani ohjaajat saattoivat kuvailla minulle työnsä osa-alueita suppeammin tietäessään minun työskentelevän samalla alalla, kuin jos olisin ollut täysin ulkopuolinen tutkija, vaikka pyysinkin heitä kertomaan työstään, niin kuin

he kertoisivat jollekin, joka ei tiedä siitä mitään. Toisaalta tiivistäessään ihminen kertoo sen, mitä pitää oleellisimpana, eikä oman kulttuurin säilyttämisen tukemista mainittu.

Joissakin yksintulleiden alaikäisten yksiköissä, joissa olen työskennellyt, olen ollut ainoa lapsen äidinkieltä puhuva ohjaaja. Huomasin työssäni, että joillakin lapsilla oman äidinkielen taito alkoi heiketä ja he löysivät sanat helpommin suomeksi kuin omalla äidinkielellään. Kuitenkin oma äidinkieli on pohja ajattelulle ja muiden kielten oppimiselle (Mäkelä, 2007, s. 14; Mikkola 2001, ss. 230–231). Äidinkielen osaaminen mahdollistaa myös yhteydenpidon perheeseen niissä tapauksissa, kun perheenjäsenet ovat elossa ja heihin on yhteys olemassa. Oman kielen, kulttuurin ja uskonnon säilyttämisen tukeminen yksintulleiden alaikäisten yksiköissä olisikin yksi kiinnostava ja tarpeellinen jatkotutkimusaihe.

7.2.3 Kiintymyssuhteen korjaaminen

Tutkimusaineistossani nousi esiin yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä tärkeäksi osa-alueeksi lapsen kiintymyssuhteen korjautuminen.

Tutkimusten mukaan kannatteleva suhde edes yhteen aikuiseen vaikuttaa vahvemmin lapsen kehitykseen kuin hänen kokemansa traumat. Lapsi selviää traumaattisista kokemuksista paremmin, jos hän kykenee turvautumaan traumaattisen tapahtuman jälkeen turvalliseen aikuiseen. (Kohli, 2011, s. 319; Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17)

Haastattelemi ohjaajat uskoivat, että lapsi, joka on saanut turvautua ohjaajaan asuessaan yksintulleiden alaikäisten yksikössä, pystyy tulevaisuudessa luottamaan muihin ihmisiin. Samanlaisia kokemuksia oli Erja Hallisen pro gradu -työssä haastatelluilla yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevillä, jotka uskoivat, että vastaanottovaiheessa luodut luottamussuhteet mahdollistivat uusien luottamuksellisten suhteiden luomisen tulevaisuudessa. (Hallinen, 2017, s.45)

Kiintymyssuhteen korjautumista tukee aikuisen läsnäolo ja lapsen tarpeisiin vastaaminen. Lapsi kiintyy aikuisiin, jotka ovat riittävästi saatavilla, reagoivat lapsen aloitteisiin ja eläytyvät hänen tunteisiinsa. (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 17; Sinkkonen 2018, s. 178–179) Tutkimusaineistossani nousi esiin sekä läsnäolon että tarpeisiin vastaamisen teemat, jotka molemmat tukevat kiintymyssuhteen korjautumista.

Läsnäolon merkitys yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä nähtiin tärkeänä myös Hanna Käkösen opinnäytetyössä. Käkösen tutkimuksen mukaan ohjaajien antama psyykkinen tuki on ennen kaikkea läsnäoloa lasten ja nuorten elämässä. (Käkönen, 2010, s.60) Myös yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden arkea tutkinut Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen kuvaa, miten yksintulleiden lasten kohtaaminen vaatii ei-kielellistä läsnäoloa ja antautumista kohtaamiselle, ja myötätunto koetaan osittain myös kehollisena kipuna. (Kuusisto-Arponen, 2016a, s. 397, s. 400) Tätä läsnäolon kehollisuutta ja samalla uuvuttavuutta kuvasivat myös haastattelemani ohjaajat.

7.2.4 Ohjaajan roolit

Hillamaria Tuomi-Markin gradututkimuksessa haastatellut yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevät työntekijät joko asettivat lapsen kasvatustoimien kohteeksi tai tukivat lapsen omaa toimijuutta vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen kautta (Tuomi-Mark, 2016, ss. 40–41). Nämä kaksi suhtautumistapaa lapsiin ja nuoriin tulivat esiin myös oman tutkimukseni haastatteluissa, erityisesti ohjaajien kuvatessa roolejaan ohjaajan työssä. Osa ohjaajista korosti työssään rajojen asettajan roolia, osa taas lasten ja nuorten oman toimijuuden tukemista ohjaajan ollessa mahdollistajan roolissa. Toisaalta molempia rooleja tarvitaan eri tilanteissa, mutta osassa haastatteluissani tuli esiin myös roolien henkilöityminen ja arvottaminen.

Olen nähnyt saman ilmiön työskennellessäni sekä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköissä että lastensuojelulaitoksissa. Olenkin pohtinut, että lasten kasvatustyö yksikössä, jossa lapset asuvat, on monelta osin niin lähellä kodeissa tapahtuvaa vanhempien kasvatustyötä, että ohjaajien henkilökohtaiset käsitykset ja kokemukset hyvästä vanhemmuudesta heijastuvat työhön. Ihmisillä on taipumus heijastaa omasta lapsuudenperheestään tuttuja rooliasetelmia nykyhetkeen, jolloin toisen ihmisen nykyinen rooli voi herättää meissä vastaroolin menneisyydestä (Kopakkala, 2011, ss. 106–107).

Raimo Niemistön mukaan rooliristiriidat häiritsevät työyhteisöjen toimintaa ja sitovat energiaa. Ajattelenkin, että osa haastattelemini ohjaajien kuvaamista epäselvyyksistä työssään saattaa johtua rooliristiriidoista, joita voidaan ehkäistä roolitietoisuuden lisäämisellä. Roolitietoisuus vaatii roolien merkityksen kokemista, tiedostamista ja

ymmärtämistä. Työyhteisön yhteistä ymmärrystä rooleista edistää avoin kommunikaatio ja roolien tutkiminen esimerkiksi työnohjauksessa. (Niemistö, 2007, ss. 104–106)

Työnohjauksen tärkeys nostettiin myös tutkimusaineistossani esiin.

Alitolppa-Niitamon ja Kellokosken mukaan traumatisoituneiden kanssa tehtävässä työssä työntekijöiden oma henkinen hyvinvointi ja työssä jaksaminen ovat erityisen tärkeitä, ja työntekijöiden tulisi voida luottaa toisiinsa. Työntekijöillä tulisi myös olla sama käsitys työn päämääristä ja keinoista niihin pääsemiseksi. (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 27)

Kokemukseni mukaan johtaminen ja työnohjaus on tässä avainasemassa.

Ohjaajan rooleille antaa perusteluja tutkimustieto. Jari Sinkkosen mukaan aikuisen pyrkiessä kuuntelemaan nuorta ristiriitatilanteissa, nuori ilmaisee toiveensa pehmeämmin ja toista osapuolta kunnioittaen, kun taas aikuisen komenteleva ja rajoittava kasvatusta näkyy nuoren ehdottomampina ja itsekeskeisempinä vaatimuksina (Sinkkonen, 2018, s. 87). Sarianna Reinikainen on tutkinut lastensuojelulaitoksessa kasvaneiden kokemuksia laitoksessa elämisestä. Tutkimuksen mukaan hyvä työntekijä kohtelee laitoksessa asuvia nuoria yksilöllisesti, suhtautuu joustavasti, luo turvallisuuden tunnetta, osoittaa luottamusta ja osoittaa välittävänsä. (Reinikainen 2009, 191) Samoin Erja Hallisen tutkimuksessa todetaan, että yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä luottamuksen rakentuminen perustuu vuorovaikutukseen (Halinen, 2017, s. 57, s. 61).

Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä on kehittänyt Vanhemmuuden roolikartan työkaluksi jäsentämään vanhemmuuden osa-alueita (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä, 2013). Vanhemmuuden roolikarttaa voi mielestäni monelta osin soveltaa myös yksintulleiden alaikäisten yksikössä työskentelevän ohjaajan roolien tarkasteluun. Ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa asuvilla lapsilla ja nuorilla ei ole huoltajia mukanaan Suomessa, ja ohjaajat vastaavat käytännössä monista vanhempien tehtävistä heidän arjessaan.

Vanhemmuuden roolikartassa on viisi pääroolia ja jokaisella pääroolilla on alaroolia. Pääroolit ovat huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. (Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä, 2013) Roolikartan eri roolit tulivat monipuolisesti tutkimuksessani ohjaajien kertomana. Poikkeuksina roolikartan huoltajan

rooleista osa rahankäytöstä ja viranomaisasioinnista kuuluu alaikäisen edustajalle ja sosiaalityöntekijälle. Jos lapsen biologisiin vanhempiin on yhteys olemassa, ohjaajan rooliin kuuluu lapsen yhteyden tukeminen heihin (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s. 24). Jari Sinkkosen mukaan laitoksessa asuvan lapsen ohjaajan on tärkeä tietoisesti välttää kilpailuasetelmaa biologisten vanhempien kanssa (Sinkkonen, 2018, s. 179).

Kuten haastatteleman ohjaajat kuvasivat, ohjaajan rooliin kuuluu myös ammatillisuus, joka erottaa ohjaajan roolin vanhemmuudesta. Ohjaajan rooliin kuuluu välittämistä ja tunneilmaisua, mutta säädellyllä ammatillisella tasolla. Tätä rajankäyntiä tunnesiteessä kuvasivat haastatteleman ohjaajat samoin kuin yksintulleiden arkea tutkineen Karim Maichen haastattelemat ohjaajat (Maiche, 2017, s. 20).

Tutkimukseeni osallistuneet ohjaajat kuvasivat, miten ohjaajan roolit perustuvat lasten tarpeisiin. Tässä on löydettävissä yhteys kahdella taustateoriolla, Maslowin tarvehierarkialla ja Morenon rooliteoriolla. Moreno jaotteli roolit psykosomaattisiin, sosiaalisiin, psykologisiin ja kosmisiin rooleihin (Niemistö, 2007, s. 84–92; Kopakkala 2011, s.101–105). Jaottelussa voi nähdä yhtymäkohdan Maslowin tarvehierarkiaan, jossa myöskin edetään fyysisistä tarpeista sosiaalisiin tarpeisiin, itsensä toteuttamisen ja itsensä ylittämisen tarpeisiin. Voikin ajatella, että lasten tarpeiden muuttuessa ohjaajan roolit, joilla tarpeisiin vastataan, muuttuvat. Tasot ovat toki osittain myös yhtäaikaista. Kuvaan alaluvussa 7.2.6. kuvalla (Kuva 2) miten näen näiden käsitteiden ja prosessien liittymisen toisiinsa.

7.2.5 Tarpeisiin vastaaminen

Tutkimukseeni osallistuneet ohjaajat kuvasivat, miten ohjaajan työhön vaikuttavat lasten ja nuorten tarpeiden muuttuminen heidän kotoutumisensa edetessä. Ohjaajien kokemukset vastaavat Abraham Maslowin tarvehierarkiaa, jonka mukaan ihmisen perustarpeet tulee tyydyttää riittävässä määrin, ennen kuin ihminen kykenee etsimään tyydytystä seuraavien tasojen tarpeille (Maslow, 1987, s. 56). Ohjaajat kuvasivat erityisesti ryhmäkoodissa, vasta maahan saapuneiden lasten kanssa tehtävässä työssä, Maslowin tarvehierarkiasta kahta ensimmäistä tasoa, fysiologisia tarpeita ja turvallisuuden tarpeita. Lasten ja nuorten asuttua kauemmin Suomessa, ohjaajat kuvasivat enenevässä määrin perustarpeiden rinnalla myös yhteenkuulumisen tarpeita, avunannon tarpeita ja itsensä toteuttamisen tarpeita.

Pelastakaa Lapset ry:n hankkeessa kysyttiin ilman huoltajaa tulleilta turvapaikanhakijalapsilta heidän tärkeimpiä tarpeitaan vastaanottovaiheessa. Lasten itsensä kertomina tärkeimpiä tarpeita olivat paikka, jossa asua, ruoka, vaatteet, hammasharja ja suihku. (Piitulainen & Ritari, 2016, s. 15)

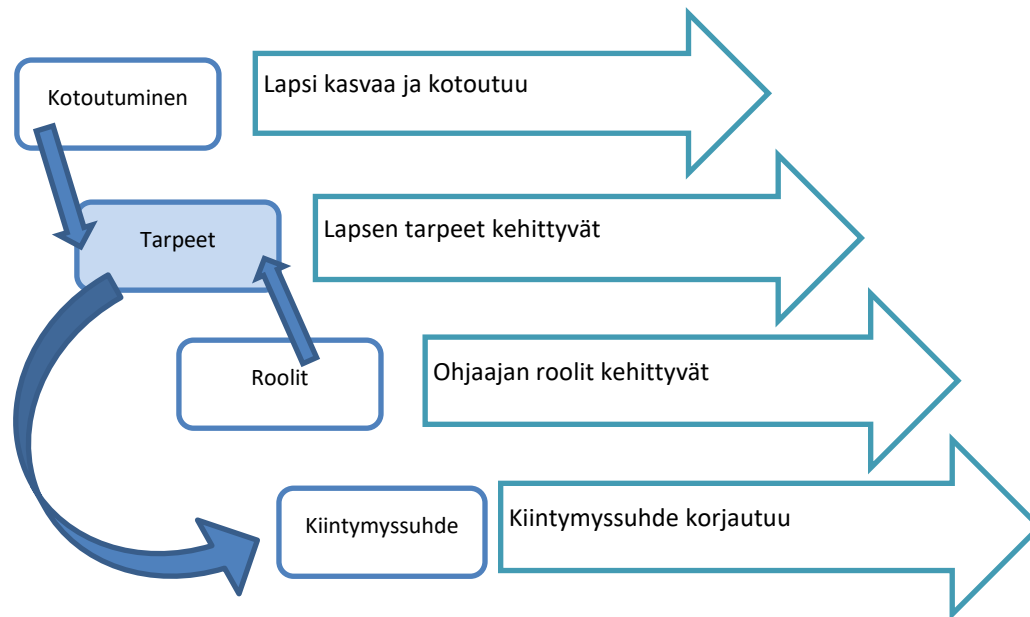
Lasten tarpeisiin vastaaminen tarvehierarkian mukaan nostetaan esiin myös Kotouttamisen osaamiskeskuksen tuottamassa käsikirjassa Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten psykososiaalinen tukeminen perheryhmäkodissa ja tukiasumisyksikössä. Käsikirjan mukaan fyysisiin tarpeisiin ja turvallisuuden tarpeeseen vastaaminen korostuvat erityisesti alkuvaiheen vastaanottotyössä, mutta niistä tulee huolehtia jatkuvasti, koska ne luovat pohjan muun työn onnistumiselle. (Alitolppa-Niitamo & Kellokoski, 2017, s.26)

Abraham Maslow lisäsi tarvehierarkiaansa myöhemmin ylimmäksi tasoksi itsensä ylittämisen tarpeen, jolla hän tarkoitti yhteyden saamista itseä suurempaan hengellisyyden, taiteen tai yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoin. (Koltko-Rivera, 2006, s. 303–314). Mielenkiintoista oli, että vaikka tutkimuksessani haastattelemini ohjaajien kokemukset vastasivat muuten Maslowin tarvehierarkiaa, ohjaajat eivät nostaneet lainkaan esiin lasten hengellisiä tarpeita. Sen sijaan Hillamaria Tuomi-Markin gradututkimuksessa lapsena perheryhmäkodissa asuneet kokivat oman uskonnon toteuttamisen perheryhmäkodissa tärkeänä (Tuomi-Mark, 2016, s.49). Samoin Helanderin ja Mikkosen tutkimuksessa yksintulleet lapset ja nuoret kuvasivat uskonnon helpottavan ahdistusta ja antavan voimaa (Helander & Mikkonen, 2002, s. 72, s. 110). Myös lastensuojelulain mukaan lasten uskonnollisen taustan huomioiminen on turvattava. (Lastensuojelulaki 2007/417 §4). Tämän oikeuden toteutuminen olisikin mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe.

7.2.6 Taustateorioiden käsitteiden liittyminen toisiinsa

Opinnäytetyössäni on useita erilaisia taustateorioita. Kuvaan seuraavassa kuvassa (kuva 2), miten näen keskeisten käsitteiden liittyvän toisiinsa opinnäytetyössäni tutkimustulosten valossa. Ohjaajan työn keskiössä ovat lapsen tarpeet. Lapsen kasvaessa ja kotoutumisen edetessä lapsen tarpeet kehittyvät. Ohjaajan rooleilla vastataan lapsen tarpeisiin ja ohjaajan roolit kehittyvät tarpeiden kehittyessä. Lapsen tarpeisiin vastaaminen korjaa kiintymyssuhdetta. Prosessit ovat osittain samanaikaisia.

Kuva 2 Opinnäytetyön keskeisten käsitteiden liittyminen toisiinsa

7.2.7 Ohjaajan työn kehittäminen

Vuonna 2015 Suomeen tuli poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita ja samalla poikkeuksellisen paljon yksintulleita lapsia. Uusia yksintulleiden alaikäisten yksiköitä perustettiin nopeasti (Piitulainen & Ritari, 2016, s. 6) ja suuri osa rekrytoiduista työntekijöistä teki ensimmäistä kertaa töitä yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa. Haastattelemi ohjaajat kuvasivat ryhmäkotien työstä kertoessaan osittain tätä poikkeuksellista aikaa. Tilanne uusissa nopeasti perustetuissa yksiköissä oli myös oman kokemukseni mukaan osittain kaottista ja ohjeistukset olivat puutteellisia.

Tällä hetkellä Suomeen tulee huomattavasti pienempiä määriä turvapaikanhakijoita, mukaan lukien yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, ja paljon yksintulleiden alaikäisten yksiköitä on suljettu (Piitulainen & Ritari, 2016, s. 6; Maahanmuuttoviraston tilastot, 2018). Yksiköiden määrä on pysyvämpi ja toiminta on kokemukseni mukaan hallitumpaa. Silti yksintulleiden alaikäisten yksiköt ovat edelleen osittain harmaalla alueella eri lainsäädäntöjen risteyskohdassa. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s.10–11). Ryhmäkodissa asuvia lapsia koskee vastaanottolaki (2011/746), ja perheryhmäkodissa asuvia lapsia kotoutumislaki

(2010/1386). Lastensuojelulaki koskee joiltain osin molempia asumisyksiköitä. Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksen mukaan lastensuojelulain soveltamisessa ilman huoltajaa tulleisiin on ollut epäselvyyttä ja yhteistyö ryhmä- ja perheryhmäkotien sekä kunnan lastensuojelun välillä vaatii edelleen selkeyttämistä (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014, s. 48). Kuusiston ja Korjonen-Kuusipuron mukaan yksintulleet tulisi sisällyttää lastensuojelulain piiriin. (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro, 2018, s. 155).

Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksen mukaan Maahanmuuttovirasto ja ELY-keskukset ovat hoitaneet ryhmäkotien ja perheryhmäkotien tuen ja ohjauksen eri tavalla ja työntekijöiden mahdollisuudet saada työnohjausta ja täydennyskoulutusta ovat olleet vaihtelevia. Myös hyviä käytäntöjä pitäisi pystyä aiempaa paremmin hyödyntämään. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, ss. 43–44) Nämä huomiot vastasivat haastatteleminen ohjaajien kokemuksia. Myös Mustonen ja Alanko peräänkuuluttavat työnohjauksen, traumatietoisuuden ja koulutuksen tärkeyttä yksintulleiden parissa tehtävässä työssä. (Mustonen & Alanko, 2011, s. 41)

Tutkimuksessani esiin nousseen henkilökunnan vaihtumisen ovat nostaneet esiin myös yksintulleiden arkea tutkineet Anna-Kaisa Kuusisto ja Kristiina Korjonen-Kuusipuro (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro, 2018, s. 155). Anna-Kaisa Kuusisto esittikin Trust-kärkihankkeen seminaarissa, että yksintulleiden asumisen yksiköitä tulisi sijoittaa paikkakunnille, jossa saatavilla on koulutettua henkilökuntaa (24.4.2018 Tampere).

Tutkimukseeni osallistuneista ohjaajista erityisesti ne, jotka olivat työskennelleet vastaanottovaiheessa suurissa yksiköissä, kuvasivat asiakassuhteen luomisen vaikeutta. Samoin Hallisen tutkimuksessa ne haastateltavat, jotka olivat olleet töissä isossa yksikössä, kuvasivat vaikeutta solmia suhdetta lapsiin (Halinen, 2011, s.63) Myös Helsingin Diakonissalaitoksen selvityksen mukaan yksikön koolla on yhteys lasten hyvinvointiin. Pienemmissä yksiköissä, joissa ohjaajaresurssit olivat suhteessa lasten määrään paremmat, ilmenee vähemmän itsetuhoista oireilua. (Suikkanen 2010, s,36)

Osa tutkimuksessani haastateltujen ohjaajien kokemista epäkohdista johtui siis poikkeuksellisesta tilanteesta vuonna 2015, mutta osa epäkohdista on edelleen ajankohtaisia ja ala kaipaa vielä kehittämistyötä. Sosiaalihuoltolain mukaan rakenteelliseen sosiaalityöhön

kuuluu, että sosiaalialan ammattilaisena tuon esiin työssäni kohtaamia epäkohtia (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 §7) ja haluan olla opinnäytetyöni kautta mukana tekemässä rakenteellista sosiaalityötä.

8 Pohdinta

Tutkimukseni tarkoitus oli tarkastella ohjaajien kokemuksia työstään yksitulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköissä sekä vertailla työn eroja ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa. Tarkoitus oli tuottaa tietoa siitä, miten lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksen odottaminen ja oleskeluluvan saaminen vaikuttavat ohjaajan työhön ja mihin lasten tarpeisiin ohjaajan työllä vastataan eri vaiheissa.

Suunnitteluvaiheessa opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä oli kaksi: Mitä ohjaajan työ yksitulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa on, ja mitä eroa ohjaajan työssä on ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa. Koska aineistossa korostui niin vahvasti ohjaajan työn kehittämistarpeet, lisäsin tutkimuskysymyksiini kolmannen kysymyksen: Mitä kehittämistarpeita ohjaajan työssä on?

Opinnäytetyöni oli opettavainen prosessi ja tein valintoja prosessin edetessä. En kysynyt haastatteluissa ohjaajilta erikseen työn merkityksellisyydestä ohjaajille itselleen, mutta teema nousi haastatteluissa niin vahvasti ja selkeästi esiin, että otin teeman mukaan tuloksiin omana alalukunaan.

Aineiston analyysissä olin alun perin suunnitellut käyttäväni aineistolähtöistä analyysiä, mutta päädyin käyttämään teoriaohjaavaa analyysiä, koska huomasin sen tarkoituksenmukaisemmaksi omassa tutkimuksessani. Kuvaan tätä prosessia tarkemmin alaluvussa 5.5 Aineiston analyysi.

Saavutin opinnäytetyöni tavoitteet ja sain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tuomi ja Sarajärvi kiteyttävät mielestäni hyvin, mistä tutkimuksessani on kyse: ”Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa pyritään nostamaan tietoiseksi se, minkä tottumus on häivyttänyt itsestään selväksi, tai mikä on koettu, mutta ei tietoisesti ajateltu” (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 41). Mielestäni onnistuin opinnäytetyössäni tällä tavalla nostamaan

tietoiseksi ja perustelemaan ohjaajan työtä, joka työn arjessa näyttäytyy helposti itsestään selvänä.

Tutkimustulokseni vastasivat suurelta osin teorioita ja aiempia tutkimuksia, kuten esittelin johtopäätöksissä luvussa 7. Poikkeuksena kotoutumisen tukemisesta kertoessaan ohjaajat kuvasivat etupäässä suomalaiseseen kulttuuriin tutustumista eivätkä juurikaan integraation toista puolta, lasten oman kulttuurin säilyttämistä. Tässä olisikin mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe: Miten lakisääteinen oikeus lapsen oman kielen, kulttuurin ja uskonnon säilyttämiseen toteutuu yksintulleiden alaikäisten yksiköissä ja miten ohjaajat voivat työllään tukea sitä?

Tutkimustulokset vastasivat suurelta osin myös omaa kokemustani neljästä eri yksintulleiden alaikäisten yksiköstä, joissa olen työskennellyt. Tuloksista ne, jotka eivät näy selkeästi kaikissa yksiköissä, joissa olen työskennellyt, kuvaavat näiden tiettyjen yksiköiden erityispiirteitä, joissa tein haastattelut. Yksiköissä, joissa on enemmän eri kulttuuritaustoista tulevia työntekijöitä, toteutuu kokemukseni mukaan paremmin lasten omien kulttuuritaustojen huomiointi ja oikeus oman äidinkielen säilyttämiseen. Myös Helander ja Mikkonen sekä Käkönen ovat kuvanneet tutkimuksissaan eri kulttuuritaustoista tulevien ohjaajien kielitaidon ja kulttuurintuntemuksen merkitystä ohjaustyössä (Helander & Mikkonen 2002, s. 131; Käkönen 2010, ss. 43–44).

Ohjaajan työn eroista ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa en ole löytänyt aikaisempia tutkimustuloksia, joten tältä osin tutkimustulokseni ovat tietävästi ensimmäisiä tästä näkökulmasta koottuja.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta: uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys (Puusa & Juuti, 2020, s. 175). Uskottavuus liittyy siihen, miten hyvin lukija voi uskoa, että tutkimuksen aineisto on kerätty ja analysoitu asianmukaisesti. Esittäessäni tutkimustuloksia luvussa 6 otin mukaan paljon katkelmia ohjaajien kertomuksista tuodakseni ohjaajien alkuperäistä ääntä esille ja antaakseni lukijoille välineitä arvioida tekemiäni tulkintoja. Tutkimuksen uskottavuutta lisää myös se, että tutkija tunnistaa oman subjektiivisuutensa ja nostaa sen esiin (Aaltio & Puusa, 2020, s. 179) Olen

kuvannut luvussa 5.4. tutkijan positiotani, sitä, mikä on suhteeni tutkimukseen ja tutkittaviin, ja miten arvioin sen vaikuttavan tutkimuksen kulkuun ja tuloksiin.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa tutkimusraportti on merkittävässä roolissa. Huolellisella raportoinnilla tutkija antaa lukijalle välineet arvioida tutkimuksen luotettavuutta. (Kiviniemi, 2015, ss. 86–87; Aaltio & Puusa, 2020, s. 178) Luvussa 5.1 olen kuvannut valitsemiani tieteenfilosofisia lähtökohtia, eli sitä, minkälaisen silmälasien läpi olen katsonut tutkittavaa aihetta. Luvuissa 5.2 ja 5.5 olen kuvannut tutkimusprosessiani ja käyttämiäni tutkimusmenetelmiä ja analyysimenetelmiä sekä valintojani. Olen avannut, miten olen päätenyt johtopäätöksiini aloittelevana tutkijana. Joku toinen olisi voinut tulkita aineistoa eri tavalla oman esiyymmärryksensä valossa. Olen kuitenkin pyrkinyt saamaan haastateltujen ohjaajien äänen kuuluville mahdollisimman alkuperäisenä.

Tutkimuksen eettisyyteen kuuluu, että tutkija on noudattanut eettisiä periaatteita tutkimusta tehdessään. Tutkimuksen tulisi pyrkiä saamaan hyviä asioita tutkittaville ihmisille ja tutkimus ei saisi koskaan vaarantaa sen kohteena olevien ihmisten elämää. (Puusa & Juuti, 2020, s. 175.) Olen pyrkinyt toteuttamaan opinnäytetyöni eettisesti kestävästi ja olen kuvannut eettisiä valintoja luvussa 5.3.

Jos tekisin opinnäytetyöni uudelleen, rajaisin tutkimuskysymyksiä kohdennetummin. Tutkimuskysymykseni olivat laajoja ja yleisiä, ja haastattelemani ohjaajat olivat kokeneita työssään, ja heillä oli paljon sanottavaa työstään ja sen kehittämistä. Opinnäytetyö oli vaikea pitää ammattikorkeakoulun opinnäytetyön laajuksena, kun aineistosta tuli niin laaja, monipuolinen ja moniulotteinen. Rajatummilla ja spesifimmillä tutkimuskysymyksillä olisin voinut saada syvällisempää tietoa jostakin tutkimukseni osa-alueesta. Toisaalta sain tutkimuksellani laajasta ja moniulotteisesta ilmiöstä, ohjaajan työstä, tiivistettyä ja järjestettyä tietoa.

Kiitan lämpimästi tutkimukseen osallistuneita yksintulleiden alaikäisten yksiköitä yhteistyöstä ja kokeneita ohjaajia kokemustensa jakamisesta. Toivon opinnäytetyöni aihetta toivoneen yksikön ja koko sen työyhteisön hyötyvän opinnäytetyöstä.

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat asiakasryhmä, jolla on erityistarpeita. Heidän kanssaan tehdään työtä usean lainsäädännön risteyskohdassa ja pyrin nostamaan

tutkimuksellani esiin tämän työn erityispiirteitä. Työ vaatii ohjaajalta monipuolista osaamista ja osa osaamisesta syntyy työtä tehdessä kokemuksen myötä. Uskon tutkimuksellani tuotetun tiedon kirkastaneen ja selkeyttäneen ohjaajan työnkuva ja tuoneen yksintulleiden alaikäisten yksiköille tukea ohjaajien rekrytointiin, perehdyttämiseen, koulutukseen, uusien yksiköiden perustamiseen ja ohjaajan työnkuvan kehittämiseen

Kuten haastattelemilleni ohjaajille, työ yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa on ollut vaikuttava kokemus myös minulle itselleni ja se on muuttanut minua ihmisenä. Tutkimukseni tekeminen vahvisti käsitystäni yksintulleiden kanssa tehtävän työn erityisyydestä ja tärkeydestä ja aiempaan tutkimustietoon tutustuminen antoi minulle paljon tärkeitä näkökulmia työhöni. Tutkimustieto myös sanoitti teemoja, joita olin havainnoinut ja pohtinut aiemmin työssäni, antoi perusteluja ohjaajan työlle ja vahvisti työn etiikkaa.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 177–188). Gaudeamus.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus*. 4. painos. Vastapaino.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Leinonen E. (2013). Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä* (ss. 96–113). Väestöliitto.
- Alitolppa-Niitamo, A. & Kellokoski, M. (toim.), (2017). *Käsikirja. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten psykososiaalinen tukeminen perheryhmäkodissa ja tukiasumisyksikössä*. TEM oppaat ja muut julkaisut 8/2017. Työ- ja elinkeinoministeriö, Kotouttamisen osaamiskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-273-6>
- Anis, M. (2013). Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä (toim.), *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä* (ss. 147 – 161). Väestöliitto.
- Bowlby, J. (2005). *The making and breaking of affectional bonds*. Routledge. (Alkuperäisteos julkaistu 1979)
- Drury, J. & Williams, R. (2012). Children and young people who are refugees, internally displaced persons or survivors or perpetrators of war, mass violence and terrorism. *Current opinion in psychiatry* (25)4, 277-284.
- Hallinen, E. (2017). *Luottamuksen rakentuminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä* [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto] <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/54283>
- Heikkinen, A. (toim.) (2017). *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia Ry. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/>

- Helander, R. & Mikkola, A. (2002) *Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Väestöliitto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2013). 15.–17. painos. *Tutki ja kirjoita*. Tammi.
- Honkasalo, V., Maiche, K., Onodera, H., Peltola, M. & Suurpää, L. (toim.), (2017). *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa*. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 195.
- Hyvärinen, M. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (11 – 45). Vastapaino.
- Isola, A., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017. <https://www.julkari.fi/handle/10024/135356>
- Järvinen, T., Snellman, O. & Helenius, M. (2014). *Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen*. Maahanmuuttovirasto. <https://migri.fi/suomeen-yksintulleen-alaikaisen-edustaja>
- Kiviniemi, K. (2015). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle analyysimenetelmiin*. 4. uudistettu painos (ss. 74 – 88). PS-kustannus.
- Kohli, R. (2011). *Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children*. Child Abuse Review (20), 311–323.
- Koltko-Rivera, M. (2006) *Rediscovering the Later Version of Maslow's Hierarchy of Needs: Self-Transcendence and Opportunities for Theory, Research, and Unification*. Review of General Psychology. (10)4, 302-317.
- Kopakkala, A. (2011) *Porukka, jengi, tiimi : Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen*. Suomen psykologiliitto.
- Kuula, A. & Tiitinen, S. (2010). Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvoori (toim.) *Haastattelun analyysi* (ss. 446–459). Vastapaino.

- Kuula-Luumi, A. & Ranta, J. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja* (ss. 413–426). Vastapaino.
- Kuusisto-Arponen, A. (2016a). *Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa*. *Sosiologia*, (53) 4, 396-415.
- Kuusisto-Arponen, A. (2016b) Perheettömiksi suojellut. Teoksessa O. Fingerroos, A. Tapaninen & M. Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* (ss. 89 -109). Vastapaino.
- Kuusisto, A. (2018). *Tukiverkosta voimaa. Sosiaalinen tuki yksintulleiden arjessa*. Trust-kärkihankkeen seminaari 24.4.2018, Tampere.
- Kuusisto, A. & Korjonen-Kuusipuro, K. (2018). *Miten kokemuksellista tietoa käyttäen voidaan parantaa yksin Suomeen saapuneiden maahanmuuttajanuorten asumista?* *Tiede ja edistys* 2/2018, 152-158.
- Käkönen, H. (2010) *Ohjaajan psyykinen tuki ryhmäkodin asukkaille – Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen*. [Ylempi AMK-opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu] <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201005149304>
- Laari, H. & Rummakko, S. (2017) Ensisijaisesti lapsia? Teoksessa V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa* (ss. 54-57). Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 195.
- Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 2002/504.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020504>
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 2011/746. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>
- Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005/272.
<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>

Lastensuojelulaki 2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P4>

Lastensuojelun käsikirja (2021). *Turvapaikanhakijat lastensuojelun asiakkaina*. THL

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun->

[kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat-lastensuojelun-asiakkaina](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat-lastensuojelun-asiakkaina)

Liebkind, K. (2001). *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*.

Gaudeamus.

Maahanmuuttovirasto (2021a). *Tilastot*. <http://tilastot.migri.fi/#applications>

Maahanmuuttovirasto (2021b). *Turvapaikka Suomesta. Yksin Suomeen tulleen alaikäisen majoittuminen* <https://migri.fi/yksin-suomeen-tulleen-alaikaisen-majoittuminen>

Maahanmuuttovirasto (2021c). *Turvapaikka Suomesta. Suomeen yksin tulleen alaikäisen edustaja* <https://migri.fi/suomeen-yksintulleen-alaikaisen-edustaja>

Maahanmuuttovirasto (2021d). *Perheenyhdistäminen*. <https://migri.fi/perheenyhdistaminen>

Maiche, K. (2017). Nuoret turvapaikanhakijat ja luottamuksen rakentuminen arjen

käytännöissä. Teoksessa V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa* (ss. 19 – 24).

Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 195. Unigrafia.

Malja, M. (2018). 6.3.2018. *Suomessa suojellaan kaikkia lapsia, myös turvapaikanhakijoita*.

Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/-/suomessa-suojellaan-kaikkia-lapsia-myos-turvapaikanhakijoita>

Maslow, A. (1987). *Motivation and personality*. Harper Collins.

Metsämuuronen, J. (2006). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Gummerus.

Miettinen, A., Paavola, J-M., Rotkirch, A. & Säävälä, A. (2016). *Perheenyhdistämisen*

edellytysten tiukentaminen ja sen vaikutukset Suomessa sekä kokemuksia viidestä

Euroopan maasta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 55/2016.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79812>

- Mikkola, P. (2001). *Kahden kulttuurin taitajaksi. Maahanmuuttajaoppilaan monikulttuurinen identiteetti, tavoitteet ja toiminta*. Turun yliopisto.
- Montgomery, E. (2011). *Trauma, exile, and mental health in young refugees*. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, (124) 440., 1-46.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1600-0447.2011.01740.x>
- Mustonen, H. (2011). Johdanto. Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin: Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa* (ss.7–9). Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.
https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c/lapsen_etu_ensin_web.pdf.pdf
- Mustonen, H. & Alanko, S. (2011). Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin: Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa* (ss.11–16). Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.
https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c/lapsen_etu_ensin_web.pdf.pdf
- Mustonen, H. & Alanko, S. (2011). Lapsen etu – Haasteita ja kehittämissuhteita. Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin: Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa* (ss.39–41). Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.
https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4201921/lapsen_etu_ensin_web.pdf/1ad33dc2-bbe9-4002-a398-18dad2f5859c/lapsen_etu_ensin_web.pdf.pdf
- Mähönen, T. & Jasinskaja-Lahti, I. (2013). Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä. *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta* (ss.247-261). Gaudeamus.
- Mäkelä, J. (2003a). Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle* (ss. 13–43). WSOY.
- Mäkelä, J. (2003b). Piirteitä aivojen varhaisesta kehityksestä. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T.Tamminen (toim.) *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus* (ss. 107–124). WSOY.

- Mäkelä T. (2007) Miksi äidinkieli tarvitsee tukea? Teoksessa S. Latomaa (toim.) *Oma kieli kullan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen* (ss. 14-15). Opetushallitus.
- Niemistö, R. (2007). Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. *Gaudeamus*.
- Nikander, P. (2010). Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.) *Haastattelun analyysi* (ss. 432–445). Vastapaino.
- Pelastakaa Lapset (2019). *Perhehoito ilman huoltajaa maahan tulleille lapsille on mahdollista myös Suomessa*. 27.5.2019. <https://www.pelastakaalapset.fi/uutiset/perhehoito-ilman-huoltajaa-maahan-tulleille-lapsille-on-mahdollista-myos-suomessa/>
- Perustuslaki 1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Pietilä, I. (2010). Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttänä. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.) *Haastattelun analyysi* (ss. 212–241). Vastapaino.
- Piitulainen, M. & Ritari, A. (2016). *Ilman huoltajaa saapuneet lapset ja nuoret. Kokemustieto käyttöön vastaanoton kehittämisessä*. Pelastakaa Lapset ry. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/09/21171750/Kokemustieto_kayttoon.pdf
- Piitulainen, M (2016). Kansainvälisen suojelun periaatteista ei voi alaikäisten kohdalla tinkiä. Teoksessa V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa* (ss. 14–18). Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 195.
- Pitkänen, P. (2006). *Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä*. Edita.
- Punainen Risti (2015). Uutiset. *Punainen Risti auttaa perheitä löytämään kadonneet läheisensä*. Haettu 22.5.2020 osoitteesta <https://www.punainenristi.fi/uutiset/20150402/punainen-risti-auttaa-perheitä-loytamaan-kadonneet-laheisensa>

- Puukari S. & Korhonen V. (2013). Monikulttuurinen ohjaus kotoutumista tukevassa työssä. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä* (ss. 32–47). Väestöliitto.
- Puusa, A. (2020). Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 103–117). Gaudeamus.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 145–156). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (ss. 25–40). Gaudeamus.
- Rautio, P. (2004) *Kyllä se varmaan silleen välittää: Kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemisessa*. Pelastakaa Lapset ry.
- Reinikainen, S. (2009). *Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä*. Helsingin Yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224.
- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, & J. Ruusuvuori (toim.) *Haastattelun analyysi* (ss. 424–431). Vastapaino.
- Salo, S. (2003). Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa J. Sinkkonen (toim.) *Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle* (ss. 44–77). WSOY.
- Schubert, C. (2013). Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä* (ss. 63–77). Väestöliitto.
- Sisäministeriö (2021). Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan.
<https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>
- Sinkkonen, J. (2018). Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. 1.painos. Duodecim.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suikkanen, S. (2010). *Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan*. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010.

<https://www.hdl.fi/blog/diakonissalaitoksen-raportit/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Tammi.

Tuomi-Mark, H. (2016). *Suomalainen lastensuojelulaitos lapsena maahan muuttaneiden identiteeteissä ja elämäntarinoissa*. [Pro gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto]

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201703273671>

Tuovila, P. (2008). Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa J. Ketola (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi* (ss. 29–76). PS-kustannus.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014). *Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29/2014. <https://tem.fi/tem-julkaisuja-2014>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017). Esiselvitys alaikäisinä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden oleskeluluvan saaneiden tuen ja asumisen hallinnoinnista maakuntaudistuksen jälkeen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 18/2017.

<https://tem.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-327-208-8>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2021). Kotouttamisen osaamiskeskus. Perheryhmäkodit.

<http://kotouttaminen.fi/perheryhmakodit>

Ulkomaalaislaki 2004/301. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2010). Regional Office for the Baltic and Nordic Countries. *Voices of Afghan children – a study on asylum-seeking children in Sweden* <https://www.unhcr.org/4c8e24a16.pdf>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2020). *Global trends. Forced displacement in 2019*. Haettu 7.11.2020 osoitteesta <https://www.unhcr.org/globaltrends2019/>

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2021). *Asylum-Seekers*. Haettu 9.1.2021 osoitteesta <https://www.unhcr.org/asylum-seekers.html>

Valtioneuvosto (2020). *Valtioneuvosto vahvisti päätöksen 175 turvapaikanhakijan vastaanottamisesta Välimeren alueelta*. Haettu 17.5.2021 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/valtioneuvosto-vahvisti-paatoksen-175-turvapaikanhakijan-vastaanottamisesta-valimeren-alueelta>

Varsinais-Suomen Lastensuojelukuntayhtymä (2013). *Vanhemmuuden roolikartta*. Haettu 16.11.2020 osoitteesta <https://vslk.fi/index.php?id=19>

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P. & Suokas, M. (2011). *Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen*. Tekesin katsaus 281/2011. <https://urly.fi/10si>

Liite 1: Haastattelusuostumus

HAASTATTELUSUOSTUMUS

Tutkimus: Ohjaajan työnkuva ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa
Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen opinnäytetyö, HAMK, 15op.

Tekijä: Elina Rahmani

Opinnäytetyön tavoite on avata ja vertailla ohjaajan työnkuvaa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerätään teemahaastattelulla ja analysoidaan sisältöanalyysillä. Tutkimukseen haastatellaan 5 työntekijää, jotka ovat työskennelleet sekä ryhmäkodissa että perheryhmäkodissa. Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja haastattelun voi halutessaan keskeyttää. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja aineistoon ei kirjata tunnistettavia tietoja haastateltavista. Aineisto tuhotaan opinnäytetyön valmistuttua. Tutkimusjulkaisussa ei myöskään mainita tunnistettavia tietoja haastateltavista. Julkaisussa ei myöskään mainita alaikäisten yksikön nimeä, jossa haastattelut on tehty, vaan puhutaan Etelä-Suomessa sijaitsevasta yksintulleiden alaikäisten yksiköstä. Tutkimus julkaistaan ammattikorkeakoulujen tietokannassa Theseuksessa tai HAMK:n sisäisessä arkistossa.

Annan suostumukseni osallistua haastatteluun.

Aika ja paikka

Nimi ja nimenselvennös

Liite 2: Haastattelurunko

HAASTATTELURUNKO

Mitä on ohjaajan työ yksintulleiden alaikäisten yksiköissä?

Millaisia rooleja ohjaajalla on suhteessa lapsiin ja nuoriin?

Mikä ohjaajan työssä on erityisen tärkeää?

Onko ohjaajan työssä eroa ryhmäkodissa ja perheryhmäkodissa?

Mihin lasten tarpeisiin ohjaajan työllä vastataan?

Onko kokemuksesi mukaan työyhteisössä kaikilla sama käsitys ohjaajan työnkuvasta?

Mitä kehittäisit ohjaajan työssä?